

MÀSTER TESIS (itinerari de Recerca)

**“Procés de Patrimonialització
Cultural de la Central Nuclear
de Lemoiz (Bizkaia) “**

**Màster de Gestió del Patrimoni Cultural a l'àmbit
Local de l'Universitat de Girona (UdG)**

**Autor: Valentin Elortegi Aburruzaga
Tutor : Gerardo Boto Varela**

Girona, febrer de 2014

Agraïments

“ Dedicat als que estimen i ens estimen per què ens il·luminin sempre amb la seva energia positiva “.

Agrair a tots els que han format part del Màster de Gestió de Patrimoni Cultural a l'àmbit local de l'UdG, organitzadors, coordinadors , professors i companys, dels que he après molt i de manera intensa, que m'han obert una finestra per mirar amb altres ulls el nostre entorn i especialment al meu tutor, en Gerardo Boto per atrevir-se a confiar en mi.

Agraïments a tots aquells que m'han ajudat, recolzat, animat i acompanyat en aquest camí, gràcies per la seva paciència, en especial a en Julen i la Lile ; Per descomptat, a la gent d'Armintza i de tot Lemoiz per extensió i de la resta de pobles propers, que també formen part de la meua vida, dels meus records i de la meua història.

Un record molt especial per tots aquells que van ser abans que nosaltres i ja no hi són, però que si els recordem no moriran mai ; i sobre tot a aquells que ja hi eren abans que les obres de la Central Nuclear s'iniciessin, i en especial a la gent de Basordas – Sarakotxes i del baserris que van ser enderrocats o que van resultar afectats d'alguna manera com a Basorda-Goiko, Basorda-Beko, Bengotxes, Momatai, Mugitxes, Iketxa, Martxagas, Etxebarri , Artai, Urbietas, Gortetas (Elortegui-ena, La Granja), Portumes, Gabones , Rolas ,..., bere gendea, bere beharra, bere bizimodu, bere Història, bere lurra, bere atzinekoak, bere jaiak, bere potza, bere negarra, ..., orain geureak direz, horixe gogoratu egin behar dugu eta geure indarra izango da; Osabaren Patxo esanak.

Etxekoak eta lagun betikoak badakite, nere bihotzen eta neure buruan leku bat beti eukiko dute.

Balen

ÍNDEX

1	INTRODUCCIÓ	4
1.1	Títol complet	4
1.2	Introducció	4
1.3	Paraules Clau	5
2	HIPÒTESIS DE PARTIDA	6
3	OBJECTIU PRINCIPAL I SECUNDARIS	6
4	RELLEVÀNCIA I IMPACTE DEL PROJECTE I GRUPS AFINS.	7
4.1	Rellevància i impacte del Projecte	7
4.2	Grups afins	8
5	METODOLOGÍA I PLA DE TREBALL.	10
6	DAFO	12
6.1	Debitats:	12
6.2	Fortaleses:	12
6.3	Amenaces:	13
6.4	Oportunitats i Avantatges competitius:	14
7	MARC TEÒRIC	15
7.1	Patrimoni Cultural i ideologia .	15
7.2	Concepte de Patrimoni Cultural	16
7.3	Activació del Patrimoni Cultural. Posada en valor	18
8	MARC NORMATIU	23
8.1	El reconeixement institucional i legal del Patrimoni Industrial.	23
8.2	El reconeixement estatal del patrimoni industrial.	25
8.3	Resum del Marc Legal del Patrimoni Industrial a l'Estat Espanyol.	27
8.4	Plans Nacionals de Patrimoni Industrial del 2001 i del 2011	28
8.4.1	Directrius per les Intervencions sobre el Patrimoni Cultural.	29
8.5	L'UNESCO i Recomanacions en relació al Patrimoni Industrial.	30
8.6	Tramitació de "Bien Cultural Calificado" Llei 7/1990	31
8.7	Conseqüències de la declaració com a BIC (Bé d'interès Cultural)	33
9	PATRIMONI INDUSTRIAL	33
9.1	Legislació del Patrimoni Cultural al País Basc.	35

9.1.1	Patrimoni Cultural i Organització Política del País Basc	35
9.1.2	Comentaris a la Llei 7/1990, de 3 de juliol del Patrimoni Cultural Basc.	35
9.1.3	Normativa Específica del Patrimoni Cultural Basc.	39
9.2	Legislació Estatal sobre Patrimoni Industrial.	40
9.3	Legislacions Autonòmiques del Patrimoni Industrial.	40
9.4	Anàlisi Territorial del Patrimoni Industrial Protegit	45
10	APROXIMACIÓ HISTÒRICA A LA CENTRAL NUCLEAR DE LEMOIZ.	46
11	La Central Nuclear de Lemoiz a les NOrmes Subsidiaries del Municipi (NNSS)	49
12	HISTÒRIA DE L'ENERGÍA NUCLEAR A ESPANYA I AL PAÍS BASC - LEMOIZ.	52
12.1	Energía Nuclear a Espanya.	52
12.1.1	Història El Pla Energètic Nuclear	52
12.1.2	Aplicació militar	54
12.1.3	L'ús Civil	56
12.1.4	Instal·lacions de Centrals Nuclears en Espanya.	57
12.1.5	Altres Agents Nuclears	58
12.1.6	Potència instal·lada i l'Urani – Cicle del combustible	59
12.1.7	Fàbrica d'elements combustibles de Juzbado	59
12.1.8	Tractament dels residus	59
12.2	Seguretat nuclear, accidents i incidents	60
12.2.1	A la Central de Ascó	60
12.2.2	A la Central de Santa María de Garoña	61
12.2.3	A la Central de Vandellòs II	61
12.2.4	A la Central de Cofrentes	61
12.3	Vulnerabilitat davant d'Atacs Terroristes.	61
12.4	La energia nuclear en el sistema energètic espanyol	62
12.5	Indústria Nuclear Espanyola	62
12.6	Opinió Pública respecte de l'Energía Nuclear	62
12.6.1	Enquestes	62
12.6.2	Partits polítics	63
12.6.3	Organitzacions ecologistes	64
12.7	Central Nuclear de Lemoiz	65
12.8	Inici de les obres de la Central Nuclear de Lemoiz	66
12.9	Rebuig Popular a la Central Nuclear	67
12.10	Accions Violentes contra la Central Nuclear de Lemoiz	69
12.11	Paralització i Abandonament	70

13	<i>CENTRE D'INTERPRETACIÓ</i>	71
13.1	De Lemoiz Apurtu !! A Adiskidetzea Leku	71
14	<i>SITUACIÓ ACTUAL I CONCLUSIONS</i>	72
15	<i>BIBLIOGRAFIA CONSULTADA</i>	78
16	<i>ANNEX</i>	84

1 INTRODUCCIÓ

1.1 TÍTOL COMPLET

“Procés de Patrimonialització Cultural de la Central Nuclear de Lemoiz - Adiskidetzea Leku. Lemoiz, nucli patrimonial” . (Bizkaia – País Basc)

Vista de la Central Nuclear de Lemoiz (Imatges d'Internet)

1.2 INTRODUCCIÓ

El propòsit central d'aquest treball de recerca és el de plantejar un procés d'activació del patrimoni cultural i concretament la Patrimonialització Cultural de la Central Nuclear de Lemoiz (Bizkaia) , com a patrimoni industrial i històric, com a un possible punt de partida per la creació d'un escenari orientat a la resolució d'una situació complexa a nivell social, polític urbanístic i medi-ambiental, com és la mateixa existència del conjunt d'edificis de la central nuclear i el seu entorn afectat.

Aquesta Patrimonialització Cultural, implicaria per una banda ,l'acció de reivindicació de la societat civil, associacions de protecció del patrimoni i d'altres grups actius; d'una altra la col·laboració de les Administracions (Ajuntament, Diputació de Bizkaia, Juntes Generals, Govern Basc, possiblement el Ministeri de Cultura i/o altres) per realitzar la tramitació i aprovació de l'expedient que possibiliti la declaració de “Bien Catalogado”, d'acord amb la Llei de Patrimoni Cultural del País Basc. “Bien d'interès Cultural (BIC), d'acord amb la Llei de Patrimoni Cultural Espanyola, i òbviament a l'empresa Iberdrola que ostenta la propietat i que resultaria afectada en el procés.

Aquesta opció és planteja per diferents motius:

1) Aquesta catalogació, atorga un grau de protecció de les construccions i l'entorn, d'acord amb la Llei 7/1990, de 3 de juliol de Patrimoni Cultural del País Basc, amb competències plenes en aquest temes d'acord amb l'Estatut d'Autonomia.

2) D'aquesta manera, quedarien limitats i condicionats els possibles usos actuals, i es guanyaria temps fins poder desencallar el destí final del complex industrial, i plantejar

com podrien ser reutilitzats els edificis i l'entorn per usos públics, d'oci, Museu de les energies, de l'energia nuclear, de la Ciència i el patrimoni industrial, Subseu del Guggenheim, tallers per nous creadors, altres ..., a definir en un Pla Especial o en una Modificació Urbanística de la zona .

3) Creació d'un centre d'interpretació, sobre la història de la construcció de la Central Nuclear, contextualitzada, que serveixi de punt de trobada, debat, reflexió i reconciliació entre els diferents actors. Ubicació a la zona de les antigues oficines d'Iberduero.

S'entén que hi ha una feina inicial de la societat al voltant de Lemoiz, per assumir que la presència d'aquest element (no volgut) ha format i forma part de les nostres vides, de les nostres històries, de la nostra memòria i de la nostra identitat i transformar-lo en alguna cosa volguda i encoratjadora .

Es cert que l'apropiació traumàtica i control del territori, que es va realitzar a la cala de Basordas, esborrant físicament els elements preexistents del paisatge, l'enderroc de baserris, desplaçaments i alteracions en la població en les formes de vida i utilització del medi, d'allà i del voltant; juntament amb les connotacions derivades de la construcció d'una central nuclear, va crear un clima molt crispat i enrarit, amb tensions socials, laborals, polítiques ,i que va comportar a una història de conflictes i mort , amb una imatge molt marcada i negativa de Lemoiz.

Actualment tenim, un edifici industrial singular i simbòlic en un entorn únic, que ha quedat semiabandonat, però que forma part de nosaltres, s'hauria d'interpretar com una oportunitat per poder reivindicar aquesta herència del passat , dormida en el present on podrien desenvolupar un futur comú.

Ubicació de la Central Nuclear de Lemoiz, en relació a les 3 capitals basques i vista zenital de les instal·lacions. (Imatges Google earth)

1.3 PARAULES CLAU

Central Nuclear, Activació Patrimoni Cultural, Patrimoni Industrial, Reutilització cultural, Protecció, Acció social, Territori, Identitat, Centre d'interpretació, Turisme-oci, Economia Local.

2 HIPÒTESIS DE PARTIDA

A pesar de tots els avenços aconseguits, des del punt de vista sociocultural, el concepte de patrimoni cultural és encara força nou, però encara és més novedós el concepte de patrimoni industrial i plantejament que l'indústria a patrimonialitzar es tracta d'una central nuclear ja resulta del tot avantguardista i innovador.

A més a més, és tracta d'un element industrial que paradoxalment, a pesar d'estar finalitzada, per confluència de diverses causes no ha funcionat mai com l'indústria generadora d'energia elèctrica nuclear projectada i tota l'activitat industrial i d'obra està relacionada amb la seva construcció, paralització i desmantellament parcial, i és precisament aquesta circumstància la que ens permet reutilitza-la sense perill radioactiu o de presència de contaminació o de residus perillosos.

L'hipotesis de partida ve plantejada per l'anàlisi del concepte de procés de patrimonialització cultural aplicat sobre la Central Nuclear de Lemoiz; i es pretén demostrar que aquesta posada en valor, a banda de que seria possible i necessària .

Explicarem els aspectes de multilateralitat que conflueixen i caracteritzen a la central nuclear de Lemoiz com un element singular i complex que en si mateix és el resum i testimoni d'una època recent , pràcticament coetània i que simbolitza, entre altres coses:

- 1.- Època de la transició democràtica; de la Dictadura a la Democràcia.
- 2.- Època del desenvolupisme industrial energètic. Centrals Nuclears. Energia elèctrica.
- 3.- Agressions al medi ambient i apropiació del territori.
- 4.- Naixement de grups Ecologistes i Antinuclears.
- 5.- Organitzacions i moviments socials. Activitat política.
- 6.- Accions Terroristes.
- 7.- Altres

3 OBJECTIU PRINCIPAL I SECUNDARIS

L'objectiu principal d'aquest treball és el de demostrar que la Patrimonialització Cultural de la Central Nuclear de Lemoiz és possible, necessària i desitjable com a creació d'un escenari previ a la presentació de propostes de diferents àmbits per desenvolupar, transformar, reutilitzar, protegir, conservar, el complex format pels edificis i el seu entorn més proper.

Els objectius secundaris, en realitat són conseqüències de la posada en valor d'aquest bé patrimonial, i ens resultarien:

- 1.- La creació d'un Centre d'Interpretació i de reconciliació, contextualitzat sobre el procés històric i social que és va viure al voltant de la construcció de la Central Nuclear, però partint de la situació prèvia a l'inici de les obres, i mantenint el debat obert.

2.- L'activació d'aquest bé patrimonial a través de la Llei de Patrimoni Cultural del País Basc, atorga d'immediat un grau de protecció, deure de conservació, limitació dels usos, etc., que garanteix l'existència de bé.

3.- Propiciar la participació i la creació que grups de treball pluridisciplinars, a partir dels processos de patrimonialització cultural, per resolució de problemes vinculats amb l'àmbit l'industrial, ciència i tecnologia, que afecten negativament sobre territoris i poblacions.

4.- Obre la porta a l'estudi multidisciplinar per la redacció d'un Pla Especial , modificacions de planejament urbanístic, definició d'àmbits, usos,..Això ens apunta l'opció de fer servir un procés com l'activació patrimonial d'un bé immoble, com a eina per poder reordenar urbanísticament una zona degradada.

5.- Fer un altra aportació des de el mon acadèmic universitari per fer efectiva aquesta acció social i el reconeixement del bé patrimonial per part l'Administració.

6.- L'activació social, la participació ciutadana, de grups i d'associacions, per aconseguir la posada en valor del bé indicat, presenta un aspecte de reivindicació i "apropiació" del Patrimoni, vinculat al territori i a l'identitat individual i col·lectiva sobre un bé contemporani, coetani amb una percepció inicial negativa; Això representa un canvi en el paradigma vigent de confrontació, afavoreix la reconciliació i garanteix la conservació, manteniment, reutilització i difusió del mateix.

7.- Recuperació de l'actual "no territori", vinculat a una potencial reactivació econòmica local.

8.- Propiciar el debat de la patrimonialització cultural com a eina per superar la situació de conflicte permanent, tractant aquesta realitat complexa, des de un altre punt de vista inicial com seria un procés de patrimonialització cultural, com partida inicial.

9.-Contribuir a la trobar un principi de solució, definitiva, factible, real, acceptada per les parts implicades, inclosa la població en general, en la resolució de la problemàtica de Central Nuclear de Lemoiz i el seu entorn, partint d'un procés de Patrimonialització Cultural.

4 RELLEVÀNCIA I IMPACTE DEL PROJECTE I GRUPS AFINS.

4.1 RELLEVÀNCIA I IMPACTE DEL PROJECTE

Entenem que la rellevància i l'impacte del projecte radica en les següents particularitats:

- És tracta de plantejar el possible procés de patrimonialització cultural d'un element pràcticament coetani i el seu entorn.
- L'element a patrimonialitzar és una Central Nuclear i la nostre entendre estaria englobada dins del Patrimoni Industrial. L'element és força singular i inusual.

- Per les seves característiques, que va ser construïda en la seva totalitat, però no ha funcionat mai. Absència de radioactivitat i residus contaminants. El seu “No Inici d’activitat de Producció prevista” és precisament el factor que possibilita la seva reutilització en altres usos i al mateix temps origen de discrepàncies sobre el seu caràcter “industrial”.
- Paralitzada per confluència de varies raons, és testimoni d’una època que va coincidir amb la Transició política a l’Estat i que és posseïdor d’un controvertit i potent contingut simbòlic, històric i social.
- Encara s’ha d’activar a la societat, per què s’iniciï la demanda de posada en valor i tot el procés patrimonialitzador. Activistes patrimonials.
- Per raons de identificació i oportunitat; És tracta d’un cas singular i únic.
- Utilització d’un procediment regulat per donar seguretat jurídica del procés d’acord entre d’altres amb la Llei 7/1990, de 3 de juliol del Patrimoni Cultural Basc, que regula la posada en valor (Procediment de Patrimonilització Cultural) , com una eina per protegir el bé de manera inicial, facilitar el seu estudi i activar altres mecanismes entre ells l’elaboració d’un Pla Director i com és recull a l’art.12, punt 2 , diu: “ L’atorgament a un bé de la condició de qualificat, determinarà l’eficàcia immediata del règim de protecció que comporta la qualificació i suposarà l’elaboració, modificació o revisió del planejament urbanístic municipal o dels seu desenvolupament si així resultés precís, a iniciativa del Govern Basc, amb el fi de coordinació i col·laboració administrativa.”
- L’acció social relacionada amb la creixent sensibilitat social produirà una atenció institucional al problema de les ruïnes industrials (Benito y López, 2008:24), que salva de l’enderroc a molts elements.(Makua, 2010) (1)

4.2 GRUPS AFINS

En relació als possibles grups afins que estiguin treballant en un procés de patrimonialització de la Central Nuclear de Lemoiz, no s’ha trobat cap.

Si que al llarg dels anys i fins l’actualitat han anat sortint propostes i iniciatives per actuar ,reutilitzar o reordenar la situació urbanística, usos, .., amb propostes diverses, des de utilitzacions industrials a altres mes orientades a la recuperació de l’ús social dels espais i que a vegades resultaven entre elles propostes complementaries o coincidents de manera puntual, com en l’ús públic de Central Nuclear, com museu, lloc d’oci i esbarjo, necessitat de modificar la normativa urbanística,..., i divergents o contraposades en altres, com l’obertura de l’espigó per permetre que el mar tornés a entrar a la cala i conservació de l’entorn d’acord al tipus ruskinià per crear un espai d’oci i zones verdes i fer una actuació inicial de destrucció de part dels edificis “ per sostracció”, aprofitant la resta d’edificis per diferents usos redefinits, i reutilitzacions, concretats prèviament en un Pla Director o en una modificació urbanística del sector, tema recurrent en la trajectòria de **l’arquitecta Carmen Abad** i on ha dedicat molts anys de treball.

(1) Aquests autors (Benito y López, 2008:24),(Makua, 2010) En parlan de l’importància de la protecció i conservació del Patrimoni Industrial, sense oblidar la reutilització i la viabilitat econòmica i valor de desenvolupament local

Va aparèixer el projecte “Atlántida “ de l’artista **Nestor Basterretxea**, auspiciat pel poder polític, i que consistia bàsicament fer un gran museu de la ciència, energia, zona d’oci i on s’actuava sobre els edificis canviant l’estètica al recobrir-los de pedra, rehabilitant l’interior i que el conjunt actués com a focus d’atracció emulant a l’efecte Guggenheim que va contribuir a regenerar tot l’espai urbà al seu voltant; però la cala Basordas, no és Bilbao i el suport institucional va desaparèixer . Totes dues propostes no van prosperar, a pesar de tenir recolzament polític.

Tenim el cas , de la “proposta d’accions jurídic – urbanístiques i socials per moviments social-ecologistes “ realitzada al 2011 pel **grup ecologista Eguzki** i elaborat per en **José Fernández Morán**, on al seu ”Informe sobre la conjuntura de la central Atòmica de Basorda, en Lemoiz”, **(2)** s’aborda de manera argumentada, documentada i crítica , l’historia de l’implantació de la Central Nuclear fins a l’actualitat, a nivell jurídic i urbanístic, denunciant tot un seguit d’actuacions i reclamant l’ús públic de la zona i la reutilització dels espais;És un plantejament de caire més reivindicatiu i social que reclama l’ús públic de la zona.

Un altre cas, és el de l’Associació Basca de Patrimoni Industrial (“**Asociación Vasca de Patrimonio Industrial y Obra Pública – Industri Ondare eta Herri Laneko Euskal Elkartea**) (**AVPIOP-IOHLEE**), que va néixer a l’any 1984 amb l’objectiu de salvaguardar i protegir el patrimoni industrial, conscients de que els valors artístics i tecnològics que aquest patrimoni disposa ens aporta una nova perspectiva i dimensió per el desenvolupament de la pròpia cultura basca.

L’UNESCO no estableix el límit cronològic de la Revolució Indústria per definir el Patrimoni Industrial.

L’Associació està demanant des de fa anys la creació d’un Museu Basc de l’Indústria. Consultada la seva pàgina WEB,**(3)**, no s’ha trobat cap referència a la Central Nuclear, ni en inventari ni en cap proposta d’inventari de bens susceptibles de ser patrimonialitzats. Després de parlar amb ells, crec que unes de les raons podria ser, el fet de ser un element coetani **(4)** limitació cronològica o temporal) i on no s’ha desenvolupat l’activitat industrial prevista **(5)**.

(2) FERNÁNDEZ MORÁN, Jose (2011). “Propuesta de acciones Jurídicas-Urbanísticas y sociales para movimientos social Ecologistas” . Informe sobre Coyuntura del La Central Atómica de Basorda en Lemoiz. “Comisión de Planificación Urbanística, Ordenación Territorial y Medioambiente” de “Eguzki”) <http://www.eguzkigetxo.blogspot.com>

(3) pàgina WEB Asociación Vasca de Patrimonio Industrial y Obra Pública – Industri Ondare eta Herri Laneko Euskal Elkartea (AVPIOP-IOHLEE) <http://avpiop.com/es/patrimonio/>

(4) Aquesta Associació aplica limitacions temporals o cronològiques per sobre d’altres consideracions (Revolució industrial fins a primera meitat del s.XX, aprox., per considerar un element dins del patrimoni Industrial), a pesar de la continua evolució del concepte i de que estan reconeguts com a Patrimoni industrial elements de l’època romana i de l’Edad Mitjana, fins al concepte de Patrimoni Industrial viu (on encara és treballa). L’UNESCO ha eliminat la limitació temporal o cronològica.

(5) d’aquesta manera, el fet de que una construcció que ha estat projectada, dissenyada, construïda i amb previsió de funcionament com una instal·lació industrial de generació elèctrica (Central Nuclear) , amb tota la xarxa d’alta tensió de distribució, un dique de contenció del mar, un sistema de captació d’aigua de mar per refrigeració de la central,...unaembassament per recollir aigua potable, perd o no arriba a la condició d’Indústria, perquè per diverses causes alienes a la voluntat dels promotors no ha entrat en funcionament, i que aquest fet anul·la la resta de valors objectius i subjectius que l’acredita per ser considerat un bé del patrimoni industrial. S’hauria de plantejar una modificació i ampliació del concepte de Patrimoni Industrial per donar cabuda a aquesta casuística i poder protegir i preservar els elements industrials en l’ampli sentit del concepte.

Aquesta Associació de defensa del Patrimoni Industrial, no planteja cap actuació a Basordas ni a la Central Nuclear i la resta de propostes realitzades sobre el futur de Basordas mostren interès per reordenar i reutilitzar l'espai de la Central Nuclear com espai d'ús públic, amb diferents consideracions i utilitzacions, però en cap cas i en cap proposta estudiada es contempla de manera explícita la posada en marxa , d'un Procés de Patrimonialització Cultural,(posada en valor patrimonial Cultural) en aplicació de la Llei 7/1990 del Patrimoni Cultural Basc. Porten reivindicant molts anys la creació d'un Museu del Patrimoni Industrial Basc i a les instal·lacions i espais de la Central Nuclear seria una bona opció.

Entenem que l'acció de Patrimonialitzar culturalment la Central Nuclear aquesta seria l'actuació prèvia per garantir la seva protecció, i juntament amb la creació d'un Centre d'Interpretació com a espai d'exposició, debat i reconciliació, i com a eina per reconciliar-nos amb l'història recent, amb el territori i l'identitat, per poder afrontar les propostes per apropar-nos a les modificacions de l'ordenació i reutilització dels espais i edificis de la Central Nuclear de Lemoiz, amb voluntat i mirada cap al futur.

5 METODOLOGÍA I PLA DE TREBALL.

Per aquest projecte s'ha aplicat la següent metodologia i pla de treball, que estava condicionada per el sistema d'obtenció de documentació i d'obtenció d'informació, de la seva quantitat, qualitat i origen. La metodologia, estava plantejada de la següent manera:

- 1.- Coneixements previs.
- 2.- Vies per obtenir documentació i informació (Internet, llibres,articles, converses,...).
- 3.- Anàlisis i selecció de la documentació en relació a l'hipòtesis plantejada.
- 4.- Conclusions

El pla de treball bàsicament consistia en aquests punts:

- 1.- Recollida de documentació via llibres o altres documents físics, via internet.
- 2.- Recollida d'informació i opinió de persones vinculades amb el tema de la Central Nuclear o residents a la zona; aspecte que implica viatges al País Basc, a Armintza i a la zona de la Central Nuclear.
- 3.- Anàlisis i selecció de la documentació.
- 4.- Acció de tutories
- 5.- Elaboració del treball.

El treball en sí, neix de la combinació de la necessitat de trobar una proposta de temàtica interessant, innovadora, que despertés interès amb els coneixements previs de l'autor sobre el tema a tractar; per realitzar-lo s'han consultat textos, treballs i articles de diferents autors en relació amb els conceptes de Patrimoni cultural, Patrimonialització, Patrimoni Industrial, Normativa, Plans i d'altres textos, notícies, articles,..., que tenen relació directa o indirecta amb tot allò que representa la Central Nuclear de Lemoiz i l'energia nuclear, i en conjunt es podria concretar en:

1.- El coneixement inicial de la Central Nuclear i el seu context i el coneixement del territori, en certa mesura ha facilitat l'accés a informació i opinió obtingudes a través de converses propiciades per la proximitat.

2.-Obtenció del màxim d'informació documental en relació al tema de la Central Nuclear de Lemoiz, a través de documents, textos normatius, articles de premsa, llibres, internet, i experiències de tot tipus, entrevistes i trobades personals,..., incloent visites insitu al País Basc, a Lemoiz i a la zona de la Central Nuclear.

3.- L'Obtenció de documentació i coneixements, anava adreçada sobre la temàtica en relació a "Processos de Patrimonialització Culturals ", "Patrimoni Industrial" "Historia de les Centrals Nuclears en general i la de Lemoiz en particular".

4.- S'han realitzat viatges al País Basc i en funció a la disponibilitat de persones, s'han realitzat entrevistes informals (canvis d'impressió) amb l'arquitecta Camen Abad, gran coneixedora del tema de la Central Nuclear i autora de propostes de regeneració i reutilització , amb l'alcalde de Lemoiz (Unai Andraka), amb Juan Lluís Olanar autor del llibre " El contubernio de Lemoiz", (Olanar,2010) (6) amb el periodista Gorka Andraka i amb persones individuals de la població de Lemoiz (Armintza) , amb grups ecologistes i amb altres persones que han anat apareixen a mesura que anava avançant en el treball,....

5.- Amb la documentació recollida, fer una selecció, anotacions d'autors i referències, preparar un esborrany, plantejar una hipòtesis i uns objectius, pensar en unes primeres conclusions, i verificar el grau de compliment de l'hipotesis.

6.- Consultes amb el tutor per corregir les possibles errades, realitzar les modificacions necessàries, completar aspectes inicials, incorporar elements nous,....,

7.- Elaboració final de la Tesis del Màster.

És una recerca oberta, i crec que podria tenir continuïtat, sobre el procés de posada en valor "patrimonialització cultural " de la Central Nuclear de Lemoiz, plantejada des de l'idea de ser una eina bàsica i inicial que serveixi com a base i catalitzador d'altres processos posteriors, que permetin la creació i l'obertura de vies de debat i reflexió, dins d'un Centre d'Interpretació contextualitzat, on plantejar les possibles propostes de resolució de les diferents problemàtiques de conflueixen .

Repensar en el territori degradat, els edificis, en la Protecció, Conservació, Transformació i Reutilització de la Central Nuclear, els nous usos, repensar la funció, les activitats, repensar el futur a partir d'uns fets i realitats.

(6) OLARAN Sustatxa, (2010). " El Contubernio Nuclear, Lemoiz" Editorial. Arabera – Gastéis - ISBN 978-84-95774-24-8

6 DAFO

6.1 DEBILITATS:

- Herència del patrimonial industrial (central nuclear) per posar en valor i en context dins d'una ubicació rural i tradicional.
- Encara no hi ha una activació social i canviar la percepció negativa, hereva de la confrontació i el conflicte, i poder posar en valor com a bé patrimonial a la Central nuclear.
- Múltiples interessos enfrontats al voltant dels destí i dels possibles usos de l'edifici i l'entorn de la Central Nuclear de Lemoiz.
- Problemàtica urbanística i jurídica a resoldre.
- Allunyament relatiu d'un gran centre urbà i caldria millorar els accessos .
- Necessitats d'accions complementaries, que necessiten l'aprovació i col·laboració de diverses administracions, com la Modificació del Planejament urbanístic de la zona, redifinició d'usos i sectors de l'entorn, llei de costes,..
- Necessitat de captació de complicitats, sinergies i recursos per poder iniciar el procés.
- L'Associació de defensa del Patrimoni Industrial Basc, no s'ha plantejat la Central Nuclear , com un element del patrimoni Industrial (només és un edifici)

6.2 FORTALESES:

- Potencial específic, singular i diferenciable d'altres propostes a nivell mundial, sobre patrimonialització cultural d'elements industrials coetanis. Disposem de una central nuclear real que pot ser visitada.
- Predisposició inicial per trobar alguna solució o punt de partida, a l'impas de temps passat que ens apropi, a la resolució d'un problema complex en una zona degradada.
- Voluntat i curiositat de les persones contactes per conèixer la proposta de posada en valor " Patrimonialització cultural" de la Central.
- Moltes ganes de recuperar l'accés i permetre l'ús públic a aquesta part del territori i de reutilització de la zona i dels edificis.
- Interès creixent i sensibilitat de la societat pel Patrimoni Cultural i mes recentment pel Patrimoni Industrial, tant per l'interès de conservació com per l'interès de recuperació i reutilització. Potencial recurs dinamitzador econòmic.
- Existeixen al País Basc, exemples de Bens d'interès Cultural com el del Pont de Portugalete, a Bizkaia i amb un gran potencial per patrimonialitzar altres elements i crear una xarxa d'oferta visitable de Patrimoni Industrial.
- Millora de la coordinació entre les diferents administracions públiques, sobre tot entre la local i la Diputació de Bizkaia i el Govern Basc; entre aquesta i l'Estat.
- Els treballs i les investigacions multidisciplinars a l'àmbit del patrimoni industrial afavoreixen la seva posada en valor.
- Existeix un nivell acceptable de conservació dels l'edificis de la Central Nuclear amb un gran potencial de reutilització.

- Varietat i riquesa d'altres recursos i atractius patrimonials propers , mes tradicionals i diferenciats que es complementarien amb aquest, a banda de l'oferta gastronòmica, entre d'altres.
- La seva ubicació, la disponibilitat d'espais i dels edificis característics d'una central nuclear, constitueixen un gran potencial de gran interès per la seva posada en valor i per propiciar projectes de recuperació.
- Existeixen diversos projectes que plantegen d'alguna manera un interès creixent per la recuperació de la zona; Això mostra un interns creixent.
- Utilització de la denominació “ La Central”, a tota aquella zona, en detriment de les toponímies prèvies. Concretament és el nom del campionat de bodyboard, que és celebra al lloc.
- Proximitat a l'aeroport de Bilbao (20 Km), al centre de Bilbao (30 Km), estació del metro més pròxima està a Plentzia (6 Km) i combinació amb línia regular d'autobusos fins a Armintza (2 Km)

6.3 AMENACES:

- Crisi econòmica actual
- No transmetre correctament el missatge de patrimonialització cultural.
- Riscos: canvis a l'entorn en diferents àmbits: polítics, socials, econòmics.
- Percepció negativa mantinguda per part de la població i grups socials.
- Oposició de grups ecologistes , antinuclears, altres.
- Nous competidors per utilitzar aquesta zona.
- Complementarietat o Rivalitat entre altres competidors.
- Negociació desfavorable en el context d'aproximació en el consens sobre els interessos dels diferents actors, i la patrimonialització cultural de la Central Nuclear
- Destrucció i desaparició dels elements encara existents sinó es posen en marxa mesures urgents de recuperació.
- Forta competència i creixent consolidació d'altres productes turístics o d'altres destins culturals.
- L'absència de suficient oferta d'allotjament pot impedir en part que es generi riquesa al lloc de destí per la visita del patrimoni industrial i que s'ampliï aquesta modalitat turística.
- Instal·lació de grans dimensions i tamany que poden incrementar notablement les despeses de recuperació, i això pot paraitzar la seva realització per manca de viabilitat econòmica.
- La manca de col·laboració de les diferents administracions locals com a supramunicipal pot aturar o condicionar la posada en marxa del projecte.
- Resistència de les autoritats públiques locals, supramunicipals i dels agents privats a invertir en projectes allunyats dels paràmetres normals.
- Generació limitada de riquesa i feina per localització allunyada dels tradicionals circuits turístics.
- Falta de popularitat en el projecte i aquest tipus de patrimoni o que no resulti molt atractiu pel mercat turístic en general.
- Processos de patrimonialització i de recuperació llargs.
- Conflictes no resolts entre els potencials agents patrimonialitzadors.

- Insuficient difusió del patrimoni industrial com recurs turístic.
- Encara poca consciència col·lectiva dels valors culturals, històrics, socials, econòmics que contenen els elements heretats de l'industrialització
- Insuficients accions d' investigació, documentació, patrimonialització al voltant del patrimoni industrial.
- Nula promoció per part dels municipis en referència al Patrimoni Industrial, en contraposició al patrimoni més tradicional o etnogràfic i escassa oferta d'allotjament.
- El sector privat ostenta la Propietat de bona part dels recursos arquitectònics de caràcter industrial.

6.4 OPORTUNITATS I AVANTATGES COMPETITIU:

- Posició estratègica singular d'utilitzar l'edifici d'una central nuclear real, com a Patrimoni Cultural.
- Ampliació del concepte de Patrimoni Industrial, "com l'edifici o edificis, i entorn, que s'han Planificat, Projectat i construït amb un objectiu definit de produir, generar, ubicar una activitat industrial, que han quedat indicis clars que ens han arribat de als nostre dies, però que mai han tingut la funció o que mai han entrat en funcionament pel destí pensat originàriament".
- Utilització del Concepte Patrimoni Cultural, com a pas inicial de aproximació a la resolució de un problema complex , amb multiplicitats d'actors i interessos.
- Possibilitat de creació d'un procés real i aplicable de patrimonialització cultural, amb grups de treballs pluridisciplinars, que marqui criteris per altres situacions similars o equiparables. Presència i implicació de la universitat i dels coneixements humanístics , juntament amb els coneixements tècnics, en aquests processos.
- Interès vigent i creixent per la combinació de patrimoni cultural, tecnologia, oci, coneixement ,turisme, gastronomia,..., en un mateix projecte.
- Promoció del conjunt d'objectius amb accions de difusió o divulgació: activitats turístiques; ofertes d'oci, activació econòmica, millora de la percepció per part de la societat, neutralització d'implantació d'activitats contaminants o perilloses, creació de Patrimoni Cultural singular amb multiplicitat d'usos, recuperació de l'accés per part de la població en general d'una part del territori restringit, reordenació i recuperació de territori degradat paisatgísticament i mediambientalment.
- Obtenir rendibilitat (econòmica, social, cultural, ...) de l'avantatge competitiu.
- Mantenir la singularitat, difícil d'imitar, superar la competència directa o indirecta d'altres projectes.
- Reconciliar física i emocionalment a la Central Nuclear amb l'entorn rural i mariner que l'envolta, la seva cultura i la seva població. Consideració de factor identitari.
- Creació d'un Centre d'Interpretació, d'un punt de trobada, debat i apropament del conjunt d'actors implicats: Administracions (Ajuntament de Lemoiz, Diputació de Bizkaia, Govern Basc, Estat Espanyol,..) amb l'empresa Iberdrola (antiga Iberduero), els col·lectius i associacions de diversa índole relacionats com ecologistes , antinuclears, els municipis propers, la població en general,

altres,... i aprofitar aquest lloc per recordar, analitzar, contextualitzar,..., la seva polèmica i convulsa història i poder superar-la per projectar-nos al futur.

- Riquesa i varietat de recursos, donant la possibilitat a molts municipis d'ampliar
- la seva oferta turística i complementar altres productes turístics més tradicionals.
- L'oferta turística de patrimoni industrial a l'Estat està molt per sota d'altres països europeus del nostre entorn.
- El número anual de turistes estrangers a l'Estat, pot portar visitants i reforçar la demanda de turisme de patrimoni industrial.
- Pot ser una manera de vertebrar el territori en relació al turisme, diversificant i complementant l'oferta local existent amb elements moderns i contemporanis, ampliant el perfil del visitant.
- L'absència de destinacions competidores per singularitat, continguts, proximitat, en el patrimoni industrial incrementa l'oportunitat d'èxit dels projectes de recuperació.
- Ampliació de l'oferta turística de patrimoni cultural, podent rebre subvencions i/o financiació tant de l'entorn privat com públic de la Diputació de Bizkaia, Govern Basc, altres., que comportin la creació i consolidació de circuits turístics i d'oci en relació al Patrimoni Industrial.
- Accés a programes europeus per la financiació dels plans de recuperació i possibilitat de connexió a xarxes turístiques de patrimoni industrial de caràcter continental.
- Recuperació de la memòria, reconciliació amb el passat i oportunitat de conservació, manteniment, transmissió del llegat amb desenvolupament cultural, econòmic i social.
- Generació de feina, diversificació econòmica i canvi radical de la zona, abans dominades pel paisatge degradat i l'atur.

7 MARC TEÒRIC

7.1 PATRIMONIO CULTURAL I IDEOLOGIA .

Els conceptes de patrimoni cultural i ideologia estan relacionats i evolucionen junts a mesura que evoluciona la societat des de el segle XVIII fins a l'actualitat. Com es pot observar, la idea sobre el concepte de patrimoni ha anat variant i evolucionant al llarg del temps, d'acord amb la ideologia dominant en cada època . (Homobono,2008) (7)

Des de el punt de vista sociocultural, el concepte de patrimoni cultural és encara força nou, però encara és més novedós el concepte de patrimoni industrial i si plantegem que l'indústria a patrimonialitzar es tracta d'una central nuclear ja resulta del tot avantgardista i innovador . Un factor determinant de la visió restrictiva és l'enfocament que els historiadors i antropòlegs espanyols mantenen sobre l'indústria. (Makua, 2010) (8)

(7) HOMOBONO MARTÍNEZ, José Ignacio (2008) *Del patrimonio cultural al industrial. Una mirada socioantropológica*. Inx: Patrimonios culturales: Educación e interpretación. Cruzando límites y produciendo alternativas. XI Congreso de Antropología: retos teóricos y nuevas prácticas = XI. Antropología Kongresua: erroñka teorikoak eta praktika berriak (12). Ankulegi Antropologia Elkartea, pp. 57-74. ISBN 13-978-84-691-4964-5

(8) MAKUA, Amaia.(2011) "Revisión del Proceso de Valorización de los recursos base del turismo industrial". Universidad de Deusto. Revista de Ocio y Turismo /ROTUR, La Coruña 2011, N° 4, pp 57-88 . ISSN: 1888-6884

Amb l'adopció de la Carta de Venècia al 1964, en referència a la conservació i restauració de monuments i llocs de caràcter històric o artístic, es referien a aquests com a llocs urbans o rurals que mostren el testimoni d'una civilització particular, de una fase representativa de l'evolució o progrés o d'un moment o fets històrics, indicant que inclou no només a les grans creacions sinó igualment a obres modestes que han adquirit, amb el temps, un significat cultural. (Conti,2009) (9)

Si assimilem el concepte d'aquella època de *monument* per un de més actual i general com és el de *patrimoni cultural*, es posa de manifest l'evolució i actualització que han sofert les idees com testimoni o significat cultural que ara són interpretades en funció de contextos socioculturals diferents.

Aquesta evolució ideològica juntament amb el concepte de patrimoni cultural, queda reflectit en el seu ús, inicialment com un "tresor particular" fins a ser un "recurs econòmic, cultural, social". Aquests canvis també han influït i modificat el seu "ús", passant de ser un objecte, més o menys valuós per sí mateix; objecte de "col·leccionista", que dona prestigi social, passant per elements simbòlics, identitaris, que legitima accions polítiques, fins a ser un element o producte cultural, susceptible de ser consumit per visitants i generador d'una certa "rendibilitat econòmica", sobre un territori, aprofitant el patrimoni cultural existent com a motor on basar la generació d'activitat econòmica al servei dels turistes (exemple: Egipte i les piràmides), però amb un benefici que retorni en part a la conservació i reutilització del mateix patrimoni. El patrimoni existeix, ha existit sempre, (en el sentit de que des de sempre han hagut objectes i elements susceptibles de ser posats en valor), però no tots els grups, sectors i categories socials lo reconeixen, no tots tenen la sensibilitat i consciència precisa per identificar la seva existència (Ariño,2010).(10)

7.2 CONCEPTE DE PATRIMONI CULTURAL

El concepte de patrimoni és una síntesis dels conceptes francès "*patrimoine*" i anglès "*heritage*", i cadascú d'ells emfatitza sobre un aspecte diferent (Muñoz, 1998: 120; Krebs-Schmidt, 1999: 207-209, y Hernández, 2002: 16).

El concepte "*patrimoine*" fa referència a tot allò que s'hereda dels nostres avantpassats, que ens han deixat les generacions anteriors. I el concepte "*heritage*" fa referència a tot allò que deixarem en herència als nostres descendents, a les generacions futures; Tots dos conceptes fan referència a la filiació i a l'identitat i aquests conceptes són importants en el procés de construcció personal i social, al ser "el procés de socialització també un procés d'individualització, que al mateix temps que l'individu es va formant com a ser social, polític i cultural dins de la societat, també va construint la seva pròpia identitat com a persona individual i única" (Correa, 2003: 147).

Però aquest concepte del patrimoni referit a l'herència col·lectiva i que interessa conservar no té una llarga història. Es va fer servir de forma esporàdica al llarg del segle XIX i fins a la primera meitat del segle XX, al món occidental, no obte la naturalesa administrativa i jurídica. I cap al final de la II Guerra Mundial va començar a delimitar-se i a utilitzar-se en l'àmbit internacional (Querol-Martínez, 1996: 89).

(9) CONTI, Alfredo (2009). "La construcción del concepto de patrimonio en Argentina entre 1910 y 1940". Revista Anales LINTA, septiembre 2009. Comisión de Investigaciones Científicas de la provincia de Buenos Aires (CIC).ISSN: 1667-1295

(10) ARIÑO Villaroya, Antonio (2010) La Patrimonialización de la Cultura y sus Paradojas Postmodernas. Ver en pp. 15-32, en Porporato; Davide (ed.), Nuove pratiche di comunità. I patrimoni culturali etnontropologici fra tradizione e complessità sociale, Omega Edizioni, ISBN: 9 788872 415818 AÑO: 2010."

El concepte de Patrimoni s'ha canviant i evolucionant al llarg de l'història, i d'acord amb la Convenció de l'Unesco de 1972, es pot entendre el Patrimoni Cultural com el conjunt dels bens heretats i dignes de protecció que han sigut produïts per la humanitat. Aquestes produccions han de ser protegides i conservades per la salvaguarda de la memòria col·lectiva de l'home i del seus pobles.

Es cert que tradicionalment, les feines de la identificació i atorgament de valors històrics, simbòlics i culturals atribuïts als bens patrimonials era un camp ben delimitat per un petit grup d'erudits i experts al servei de les élites dirigents o influents de cada moment; però actualment, cada vegada més organismes públics i privats, entitats, associacions preocupats per el patrimoni, la seva conservació i difusió ha permès que, juntament amb la creació, regulació i aplicació d'un marc jurídic legal i urbanístic i de la incorporació de professionals d'altres àmbits del coneixement i de particulars sensibilitzats amb la conservació patrimonial, realitzar propostes i aproximacions més riques, amplies i complexes en el procés de selecció i valoració patrimonial.

Queda recollit al *Preàmbul de la Llei 16/1985 del Patrimoni Històric Espanyol* que el valor del Patrimoni Cultural ho dona la estima de que, com element de identitat cultural, mereix sensibilitat dels ciutadans. Perquè els bens que lo integren s'han convertit en patrimonials degut exclusivament a l'acció social que compleixen, directament derivada de l'apressi amb que els mateixos ciutadans els han anat revaloritzant".

A pesar de que l'agent hegemònic de tot procés de construcció, legitimació i activació patrimonial és el poder polític, ostentat pels governs estatals, regionals o locals; Però l'agent alternatiu és la societat civil, els seus individus i grups socials, a partir de les seves demandes de benestar cultural, vehiculada per moviments socials i organitzacions civils com les associacions de defensa del patrimoni (Homobono 2008) **(11)**

Un dels canvis més significatius en aquest camp és una veritable proliferació d'associacions amb l'objectiu de la defensa del patrimoni cultural, i amb un compromís cívic que vincula indissolublement el conceptes de patrimoni, memòria, identitat i lluita per la qualitat de vida (Ariño,2002a : 343-344; 2002b:143-144, en Homobono 2008).

En els últims anys s'observa una creixent participació de la població als processos de patrimonialització abans impulsats des de estaments acadèmics o governamentals i per la societat civil, més recentment. Aquests processos no s'escapen als conflictes de interessos i visions sovint contraposades sobre que ha de ser identificat com a patrimoni i sobre com han de conduir-se aquests processos. (Alcalde 2012) **(12)**

(11) HOMOBONO MARTÍNEZ, José Ignacio (2008) *Del patrimonio cultural al industrial. Una mirada socioantropológica*. Inx: Patrimonios culturales: Educación e interpretación. Cruzando límites y produciendo alternativas. XI Congreso de Antropología: retos teóricos y nuevas prácticas = XI. Antropología Kongresua: erronka teorikoak eta praktika berriak (12). Ankulegi Antropologia Elkartea, pp. 57-74. ISBN 13-978-84-691-4964-5

(12) ALCALDE, Gabriel; BURCH, Josep; CARBONELL, Eliseu; DOMENECH, Gemma (2012) " Identificaciones Patrimoniales en Conflicto. Un Análisis a partir de tres casos en Cataluña". Revista Andaluza de Antropología, Número 2:Patrimonio Cultural y Derechos Colectivos, pp.128-148 . ISSN 2174-6796

El patrimoni cultural és el passat evidenciat, és la pervivència i allò que queda visible del passat, i des de el present és posa en valor (Hernández, 2003: 456-458, en *González Monfort, 2006*). Aquesta situació és converteix en un repte.

Hi ha una idea plantejada a finals del segle XX de *construcció social i del paper del patrimoni com a referent simbòlic de la identitat cultural*; aquesta idea es refereix al patrimoni com alguna cosa que no existeix en la natura, és un element antròpic, i que no ha existit en tots els períodes històrics, ni amb un mateix àmbit o extensió o en tots els contextos socio-culturals.

A l'inici del segle XXI, Henri-Pierre Jeudy (2008: 14 en Conti 2010) parla de la construcció del patrimoni com un *procés de reflexió*, una mena de duplicació del món que promou la representació simbòlica de la societat. Aquesta idea de *mirall* on l'individu i la comunitat es veuen reflectits i que també havia estat mencionat per Françoise Choay a la seva *al·legoria del patrimoni*, a principis dels 90. **(13)**

Aquestes aportacions fan evolucionar el concepte de patrimoni cultural cap a una visió més allunyada del concepte tradicional per incloure mirades noves i més inclusives. Nestor Garcia Canclini (2005: 186) reconeix l'evidència de que "*el patrimoni històric és un escenari clau per a la producció del valor, l'identitat i la diferenciació dels sectors hegemònics moderns*". El seu anàlisi dels processos de construcció patrimonial resulta un referent per l'estudi del tema. (Conti 2010) **(14)**

Així doncs es tracta, d'una creació humana; és l'ésser humà qui reconeix en determinats objectes, construccions i d'altres elements del seu entorn valors que fan siguin considerats un patrimoni comú.

Si afegim a l'idea de construcció social la d'*invenció* del patrimoni, això implica que la selecció dels objectes realitzat i que conformen l'univers patrimonial seria el resultat de una mena de manipulació derivada dels grups hegemònics, que inclouen al poder polític i a grups selectes d'individus, especialment intel·lectuals (Prats, 1997).

7.3 ACTIVACIÓ DEL PATRIMONI CULTURAL. POSADA EN VALOR

Així doncs, el patrimoni cultural no existeix com tal, sinó que es crea i per aquesta creació és necessària l'existència de:

- Un element preexistent o de nova creació, susceptible de ser posat en valor.
- Un grup que patrocini o que reivindiqui aquest element. Acció social
- Un objectiu, motivació, intenció i/o interès per fer-ho, d'acord amb una ideologia.
- Un agent interpretador que faci la interpretació de l'element.
- Documentació, evidències, referències i referents, indicis per poder realitzar l'acció d'interpretació.
- Lleis i Normativa que permetin donar seguretat legal al bé patrimonialitzat
- Administració col·laboradora en la tramitació l'expedient de patrimonialització.

(13) Choay, Françoise, *Alegoria del patrimonio*. Gustavo Gili, 2007.

(14) CONTI, Alfredo (2009). "La construcción del concepto de patrimonio en Argentina entre 1910 y 1940". Revista Anales LINTA, septiembre 2009. Comisión de Investigaciones Científicas de la provincia de Buenos Aires (CIC).ISSN: 1667-1295

Hem de plantejar-nos de que hi ha certa resistència a acceptar i assumir el concepte de Patrimoni Industrial, novedós, evolucionant , canviant i amb una certa percepció de proximitat cronològica quasi coetània, amb possibles elements de conflicte no resolt i amb la memòria viva dels protagonistes.

També hi ha l'idea fonamentada, i vigent sobre tot als inicis de l'industrialització, de que l'fàbrica i altres estructures industrials i artefactes conformen en si mateix una contradicció al patrimoni (Storm, 2008, en Makua 2010)

Les raons que propicien l'actual cert "rebuig" per el legat industrial, d'acord amb Pardo (2002) i Vargas (2007) són:

- 1.Les ruïnes d'aquest període, en ocasions, s'associen amb efectes negatius, com la degradació ambiental, social i econòmica d'un territori.
- 2.Predomina un concepte d'atractiu vinculat a la bellesa, com a principal criteri per catalogar a un bé com a patrimoni.
- 3.La pròpia consideració temporal, efimera, que s'atorga en molts casos, des de el seu origen a les instal·lacions productives.
- 4.La ràpida obsolescència d'edificis, instal·lacions i el desfase tecnològic, cada vegada ,més accelerat, redueix els períodes d'ús i provoca la destrucció i enderroc de moltes instal·lacions. (Makua 2010) **(15)**

S'ha de tenir present que, tant la decisió de posar en valor un element com a patrimoni cultural, com la decisió de no fer-ho , són actuacions que són el resultat de motivacions ideològiques .

La manera de afavorir l'activació social sobre la posada en valor d'un bé, és que la societat ho sàpiga ver com un recurs molt potent per formar uns ciutadans crítics i reflexius, identificats amb el seu passat i compromesos amb el seu futur, a banda de fomentar el respecte, la protecció i la conservació per les futures generacions (García-Jiménez-Moreno, 2003: 443 en Monfort,2006).

S'ha de tenir present que tot element o objecte que es converteix en part del patrimoni cultural, a banda de complir amb una funció social, s'ha de convertir en un recurs econòmic rendible.

Des de finals del segle XX, es va començar a pensar de que si això succeïa, quedava garantitzada la conservació, preservació i difusió del bé patrimonialitzat, al afavorir el desenvolupament econòmic de la zona en el futur i aquest fet podria influir en la selecció del bé a patrimonialitzar que el grup, col·lectiu, poble comunitat o societat farà dels seus elements en el present.

(15) MAKUA, Amaia.(2011) "Revisión del Proceso de Valorización de los recursos base del turismo industrial". Universidad de Deusto. Revista de Ocio y Turismo /ROTUR, La Coruña 2011, Nº 4, pp 57-88 . ISSN: 1888-6884

Actualment, el patrimoni cultural basa la seva existència, conservació i difusió en funció dels diferents tipus de “valor” que tingui adjudicat (Grefe, 1990: 31-41, en Makua 2010), o la combinació de varis:

- El valor estètic del patrimoni es fonamenta en l'emoció que provoca a l'observador; amb criteris totalment subjectius i amb criteris d'avaluació i de selecció difícils de justificar.
- El valor artístic sorgeix pel fet de ser considerat una obra d'art; el valor artístic del patrimoni es troba a les aportacions que fa el moviment artístic en general.
- El valor històric es troba en que mostra part d'una època i sempre que tingui capacitat de transmetre i testimoniar de manera coherent el passat.
- El valor cognitiu es basa en el potencial formador del patrimoni mitjançant les activitats que es puguin organitzar: classes de patrimoni, turisme cultural, centres d'interpretació...
- El valor econòmic és molt important en les zones on les oportunitats de desenvolupament econòmic són menors per manca de recursos existents; Resulta més rendible la conservació-reutilització que la destrucció-reconstrucció.
- El valor simbòlic
- El valor natural – paisatgístic.
- El valor antropològic
- El Valor etnogràfic
- El valor social
- El valor sociològic
- Altres...

S'observa que la conceptualització del patrimoni ha anat variant des de el concepte de “Tresor” des de el seu origen al segle XVIII, fins a ser un “recurs social, cultural i econòmic”; aquesta evolució ha influït en el seu ús, passant de ser objecte de col·leccionista (contemplació, prestigi social i econòmic particular) a ser un element amb una “rendibilitat econòmica” , amb benefici social i que pot ser consumit.

En definitiva el patrimoni es pot considerar una expressió vinculada amb la identitat i la seva posada en valor, o acte patrimonialitzador, pot facilitar:

- La construcció d'una identitat ciutadana responsable (personal, social i cultural) fonamentada en la voluntat de respecte i de conservació de l'entorn i del passat.
- El desenvolupament d'una consciència social crítica, per ser capaç de posar en context i situar històricament els elements del passat i donar-les significat social, polític i cultural
- L'impuls i la capacitat d'implicar-se i d'actuar de forma responsable en la conservació, la preservació i la divulgació d'aquests elements patrimonials.

- La construcció d'un coneixement històric i social, a partir de l'aplicació de la continuïtat temporal (passat-present-futur), de la construcció de la consciència històrica i de la recerca i l'indagació històrica.
- A banda de tot això, existeix una necessitat plantejada amb força des de finals del segle XX, de que el patrimoni cultural resulti autofinanciat i sigui generador de recursos, i va plantejar l'aparició d'un aspecte ideològic nou, que pot resultar primordial a l'hora de decidir quins elements són dignes de formar part del patrimoni cultural i quins no; i això comportaria dubtes sobre la preponderància d'aspectes econòmics de cultura empresarial sobre aspectes purament culturals, socials, històrics, arquitectònics,..., i això ens porta a reflexionar sobre:
 - Ha de primar sempre el resultat econòmic sobre l'ús social i cultural del patrimoni ?
 - Només serà patrimonialitzat allò que sigui rendible econòmicament?
 - S'ha de reinterpretar elements del patrimoni cultural per que siguin rendibles ?
 - No hi un perill de banalització i parc-tematització del patrimoni cultural?
 - No hi ha perill de desvirtuació, de pèrdua d'identitat i sentit d'espais, cerimònies, celebracions, per la massificació dels visitants que al mateix temps ho sustenten i justifiquen econòmicament ?

Però si aquesta posada en valor és realitza sobre un element (bé patrimonial) que existeix, com a conseqüència de la destrucció prèvia de territori, paisatge i el mediambient ; que ha comportat conflictes socials i polítics greus però que s'ha convertit en un símbol potent però sense ús en un entorn degradat.

Pot servir la posada en valor (Patrimonialització cultural) del element resultat, com a eina inicial per protegir el bé, reconciliar-nos amb el passat i plantejar projectes de futur de reutilització? O s'hauria de intentar tornar, a qualsevol cost, a una situació prèvia aproximada de l'estat del territori i el paisatge abans de l'implantació de l'element?

Òbviament, no és pot assumir que tot el patrimoni cultural estigui subvencionat, i s'han de trobar recursos per mantenir-se, però qui i com vetllarà per poder garantir que el benefici empresarial privat, sigui sensible sobre la labor social, cultural, identitaria, històrica,....., que té el patrimoni cultural sobre la població ?

Actualment queda clar, que la millor manera de protegir i preservar un bé industrial, a banda de la declaració de BIC (Balboa 2010) **(16)** (Bé d'interès Cultural, i en el cas del País Basc seria BC _ Bien Catalogado) ,... , és que mitjançant fons públics i/o privats es realitzi la seva rehabilitació, reutilització, redefinició ,..., i que aquesta inversió inicial tingui un retorn que permeti la dinamització de l'economia local i això garantiria la conservació, el manteniment i la difusió del bé patrimonialitzat.

(16)BALBOA,J.Antonio (2010).Una Visión Optimista del Patrimonio Industrial. <http://www.museosm.com/jornadas/balboa.pdf>

Així doncs, l'única solució possible és la reutilització d'aquests elements patrimonials, que poden tenir molts usos diferents, en funció de les seves característiques, la seva ubicació,..., com museu de , les energies, de la ciència, del patrimoni industrial, d'art, tallers per nous creadors ,sales d'exposicions, llocs d'oci i esbarjo, .., les possibilitats són moltes. Però això exigeix la redacció de Plans Directors, Plans Especials, Modificacions i canvis de les normes urbanístiques i del Planejament, com apunta la Llei de Patrimoni Cultural (Balboa, 2010).(17)

Això ens apunta l'opció de fer servir l'activació patrimonial d'un bé immoble, com una eina prèvia, per poder reordenar i planificar urbanísticament l'entorn degradat de l'indústria patrimonialitzada i a la vegada obliga a planificar les polítiques de conservació, protecció i reutilització dels bens culturals en relació amb la gestió integral del territori, a nivell municipal, comarcal, provincial o Autonòmic; de forma que quan parlem de desenvolupament d'un territori amb infraestructures de comunicació, educatives, socials, sanitàries,..., també s'han d'incloure els bens culturals, al formar part de la qualitat de vida i dels recursos econòmics dels habitants de la zona.

I d'acord al contingut del text de la **Llei 7/1990, de 3 de juliol del Patrimoni Basc**, al Títol II, Dels Bens Culturals, Capítol I, Dels Bens Culturals Qualificats, a l'Article 10, punt 1, diu: “ *Tindran la consideració de bens culturals qualificats aquells bens del Patrimoni Cultural Basc on la seva protecció sigui d'Interès públic per la seva rellevància o singular valor i així sigui acordat respectivament*”.

A l'**article 12, punt 2** , diu: “ L'atorgament a un bé de la condició de qualificat, determinarà **l'eficàcia immediata del règim de protecció** que comporta la qualificació i suposarà l'elaboració, modificació o revisió del planejament urbanístic municipal o dels seu desenvolupament si així resultés precís, a iniciativa del Govern Basc, amb el fi de coordinació i col·laboració administrativa.”

Però abans de tot això, s'ha de tenir present que el fet d'activar una patrimonialització cultural d'un element com la Central Nuclear de Lemoiz, comporta d'inici un gir de percepció respecte a l'element a patrimonialitzar; s'ha de canviar el sentiment de rebuig i de negació per un sentiment d'acceptació i afirmació.

Aquest canvi de percepció, vindria donada per la raó de que tot el procés, des de d'inici de la seva construcció, la seva finalització, la seva paralització, la seva vida, tota la seva història , ens han acompanyat a tots els veïns i a la societat en general, formant part de les nostres vides, de la nostra identitat, de manera no volguda i a pesar nostre.

Així doncs, la selecció dels elements patrimonials és producte dels discursos identitaris existents detectats o no i per això, no es neutral ni objectiva sinò que està carregat de valors.

(17)BALBOA,J.Antonio (2010).Una Visión Optimista del Patrimonio Industrial. <http://www.museosm.com/jornadas/balboa.pdf>

L'ocupació i control traumàtic de part del territori, amb l'expulsió de la població propera, la modificació dràstica del paisatge, orografia i l'ecologia, la modificació de la forma de viure , i d'altres efectes que també van afectar, són els que van propiciar un gran sentiment de rebuig envers la central nuclear i que va crear l'escenari per què la societat civil reaccionés, s'organitzés i facilités l'aparició de moviments socials, ecologistes , antinuclears, ... que de fet tots aquests que van nàixer com a reacció a la presència de la central nuclear, paradoxalment són en certa mesura fills d'ella.

Com diu, Juan Lluís Olan en el seu llibre “ El contubernio de Lemoiz” en referència als nadius canadencs que reivindiquen la seva terra davant dels europeus “*si aquestes són les vostres terres, on són les vostres històries?*” (Olan 2010),(18) doncs, la Central Nuclear forma part de las nostres històries, està en ubicat al nostre territori, forma part de la nostra identitat i per això reivindiquem el seu ús públic.

Aquests edificis que conformen actualment el complex de la Central Nuclear, i que porten més de 30 anys sense ús, constitueixen un element simbòlic molt potent, amb múltiples lectures i amb una càrrega emotiva, evocadora, reivindicativa i social, projectada sobre un bé immoble i el seu entorn; aquest element o bé industrial està present i és real, que presenta un manifest estat d'abandonament i és la síntesis o el resultat de tot un procés, que ha ocupat i marcat un territori concret, transformant-lo en una mena de “no territori”, de zona fantasma i sense senyalitzar.

Aquesta realitat del present, herència del passat (proper però passat) ens obliga a pensar en el futur que volem, plantejant propostes en el present, que ajudin a curar les ferides que les infraestructures imposades van causar i que va deixar un territori fragmentat, però que en definitiva, són les nostre ferides.

Lemoiz va ser coneguda pel mon com el poble de la Central Nuclear, però aquest fet que a priori és pot assumir com negatiu i que ha proporcionat una visibilitat global que analitzada amb la perspectiva del temps, podria plantejar-se com una oportunitat, que comporta que amb la posada en valor del bé, aquesta nova condició de Bé d'Interès Cultural , amb la consegüent redefinició de l'element i els seus usos potencials i una vegada plantejat el concepte de conservació, reutilització, ús públic,..., que tindrà a ben segur un ressò mediatic innegable, recuperant la visibilitat global amb percepció positiva i que a la vegada ens ajudaria a reconciliar-nos amb el nostre passat i assumir aquesta part de la nostra historia recent.

8 MARC NORMATIU

8.1 EL RECONeixEMENT INSTITUCIONAL I LEGAL DEL PATRIMONI INDUSTRIAL.

L'actual evolució i ampliació del concepte de patrimoni Industrial i la de l'interès social que ha despertat, i que ha estat detectada, juntament amb l'incorporació i utilització del concepte en l'àmbit dels organismes estatals i internacionals, provoca un recolzament general sobre aquesta figura, però el seu reconeixement Internacional, (Makua,2010),(19) comença :

- A l'any 1972 quan l'UNESCO proclama la Convenció sobre la Protecció del Patrimoni Mundial, Cultural i Natural.

(18) OLARAN Sustatxa, (2010). “ El Contubernio Nuclear, Lemoiz” Editorial. Arabera – Gastéiz - ISBN 978-84-95774-24-8

(19) MAKUA, Amaia.(2011) “Revisión del Proceso de Valorización de los recursos base del turismo industrial”. Universidad de Deusto. Revista de Ocio y Turismo /ROTUR, La Coruña 2011, N° 4, pp 57-88 . ISSN: 1888-6884

- En 1975 el Consell d'Europa redacta la Carta Europea del Patrimoni Arquitectònic, on es proclama el seu valor com una herència comú europea. Aquesta declaració amplia el concepte, restringit d'inici a manifestacions singulars i excepcionals, i inclou el patrimoni viu de pobles i ciutats, d'aquells conjunts arquitectònics que defineixen la personalitat històrica d'època recents (Forner, 1991). D'aquesta manera s'obre una porta a elements vinculats amb el món productiu.
- En 1978 es constitueix l'organització mundial encarregada del patrimoni industrial *The International Committee for the Conservation of Industrial Monuments*, TICCIH.
- En 1982 l'UNESCO, en la Declaració de Mèxic, proposa un concepte ampli de cultura i de patrimoni cultural que també empara elements de la cultura productiva.
- En 1985, es constitueix a Luxemburg, amb la Declaració Comú, al Pol Europeu de Desenvolupament. Es tracta d'un projecte pilot de cooperació internacional amb l'objectiu de resoldre problemes derivats de la desindustrialització en Luxemburg, França i Bèlgica. Aquesta i altres propostes similars van aconseguir fons europeus de financiació: FEDER, INTERREG, URBAN, RECHAR; RESIDER, LEADER, PROPER o CULTURES, entre d'altres (Benito, 2002 i Vargas *et al*, 2007).
- El recolzament de l'UNESCO al reconèixer la dimensió cultural dels llocs industrials és fonamental pel canvi de percepció cap a aquests bens (Benito, 2002 y 2010; Pardo, 2008 y Storm, 2008). El seu interès pel Patrimoni Industrial és recent i fins 1978, no s'inclou el primer espai industrial en la Llista del Patrimoni Mundial (la mina de sal polonesa de Wieliczka). I és a partir de 1992 quan s'estableix una veritable política de reconeixement del valor patrimonial universal d'aquest llocs, amb l'inscripció, a partir de 1994, d'espais industrials, com la Fàbrica siderúrgica de Völklingen (Benito, 2002 i Pardo, 2008). D'aquesta manera, l'organització internacional els reconeix com elements manifestos d'una cultura, que pertanyen a tota l'humanitat. A banda de la tardana intervenció de l'UNESCO, i del petit nombre de llocs industrials registrats al seu llistat (Llurdés, 1999 i Benito 2002), la mera admissió del fet i el seu reconeixement en foros i organitzacions, evidenciant el seu potencial com recurs (Benito 2010).
- En 1992 la Comunitat Internacional accepta el concepte de paisatge cultural i s'inclou en les definicions de les Directrius per l'aplicació del Patrimoni Mundial, Cultural i Natural de 1972 (Pérez i Parra, 2004). A l'any 2000 el Consell d'Europa proclama el Conveni Europeu del Paisatge on es reconeix el seu paper d'interès general en els camps cultural, ecològic, mediambiental i social; i es fa menció del seu potencial per desenvolupar l'activitat econòmica i la feina, com la seva relació directa amb la qualitat de vida (Consell d'Europa, 2000).

Aquests reconeixements vetllen per l'integritat de les expressions culturals unides al seu origen geogràfic i social, afavorint l'interpretació contextual del patrimoni.

- Un altra element important és la Carta de Nizhny Tagil sobre Patrimoni Industrial, elaborada pel TICCIH en 2003, al seu preàmbul s'atribueix un valor humà universal a la evidència material de l'industrialització, i diu que : “ *El patrimoni industrial està format per les restes de la cultura industrial que tenen un valor històric, tecnològic, social, arquitectònic o científic. Aquestes restes consisteixen en edificis i maquinària, tallers, molins i fàbriques, mines i llocs per processar i refinar, magatzems i dipòsits, llocs on es, es transmet i es fa servir energia, mitjans de transport i tota la seva infraestructura, tanmateix com els llocs on es desenvolupin les activitats socials relacionades amb l'indústria, com l'habitatge, el culte religiós o l'educació*”.
- A l'any 2004 es va celebrar a Polònia la 1era Conferència Internacional sobre Patrimoni Industrial com a recurs pel Turisme i l'Oci.
- En el marc de l'Organització Mundial del Turisme (OMT), es formula la Resolució de Zabzre de la que surten una sèrie de recomanacions relacionades amb l'ús coherent de les activitats turístiques, compatible amb la preservació dels monuments industrials per les generacions actuals i futures (Pardo, 2008). A l'abril del 2011, i al mateix lloc es celebra la Zona Conferència sobre aquesta temàtica i on s'amplia el concepte de patrimoni industrial.
- El TICCIH ha convocat pels propers dies 19,20 i 21 de juny de 2014, a Parla (Madrid), el primer Seminari sobre l'habitatge obrer: Espais urbans, Estratègies de Habitació i Regeneració del Patrimoni Industrial.

<http://www.ticcih.es/ticcih-convoca-el-i-seminario-sobre-vivienda-obrera-espacios-urbanos-estrategias-de-habitacion-y-regeneracion-del-patrimonio-industrial-parla-madrid-junio-2014/>

8.2 EL RECONeixEMENT ESTATAL DEL PATRIMONI INDUSTRIAL.

A nivell estatal estan les iniciatives portades a terme des de Ministeri de Cultura espanyol, i el marc normatiu d'àmbit estatal i autonòmic que regulen l'existència i, en els casos més avançats, també la protecció específica del patrimoni industrial i del paisatge industrial. A l'any 2001, el Ministeri de Cultura formula el primer un Pla específic per la gestió d'aquest patrimoni a nivell estatal i és van assenyalar com instruments del mateix :

- Inventari General
- Declaració de Bé d'Interès Cultural
- Projectes d'execució
- Estudis previs al pla director
- Pla Director

Es tracta sens dubtès d'un bon Pla, però s'ha quedat en bones intencions i les realitzacions són escasses (Balboa, 2010)(20) i s'espera que en la revisió del mateix i amb el nou Pla de 2011, es resolguin els problemes de gestió i actuació, però llegint el Pla Nacional de Patrimoni Industrial (23011) va quedar palès que a pesar de certs avanços, encara queda molta feina per fer i molts problemes per resoldre.

Reconeixement Normatiu:

La Constitució espanyola recull al seu article 46 l'obligació dels poders públics per vetllar i enriquir el patrimoni històric, cultural i artístic; Aquest precepte fonamental es desenvolupa amb la Llei 16/1985, que regula el Patrimoni Històric Espanyol.

La norma no contempla de manera específica el concepte de patrimoni industrial.

Al text legislatiu es marca la necessitat de realitzar inventaris dels bens culturals i d'establir graus de protecció. Els més rellevants s'han de classificar com Bens d'Interès Cultural (Pardo, 2008).(21)

Aquesta necessitat és bàsica per poder conèixer i documentar els bens que està present des de fa molt de temps a nivell internacional, les recomanacions per Inventariar, Catalogar i Registrar els Bens Patrimonials; tenint present que l'inventari, el catàleg i el registre són 3 processos d'investigació diferents, però relacionats entre si, fem un recull dels documents més antics que recomanen la seva implementació:

- Carta d'Atenes, 1931
- Convenció de l'UNESCO per la protecció del patrimoni cultural i natural, 1972: Delimitació, Identificació i inventari, Catalogació i registre, Protecció (física o legal), Vigilància.
- Declaració de Amsterdam, 1975
- Recomanació relativa a la salvaguarda dels conjunts històrics i de la seva funció en la vida contemporània, Nairobi 1976
- Conclusions del Col·loqui sobre la Preservació dels Centres Històrics davant el Creixement de les Ciutats Contemporànies, Quito, Equador, 1977
- Carta Internacional per la Conservació de Ciutats Històriques i Àrees Urbanes Històriques, Carta de Washington 1987.

El traspàs competència en cultura afavoreix un desenvolupament de diversa normativa des de les CCAA (Pardo 2008)(22). Algunes normes mantenen l'aire generalista de la Llei estatal del 1985, com per exemple la Llei 7/1990, de 3 de juliol, de Patrimoni Cultural Basc, on no s'inclou el concepte específic de patrimoni cultural; Altres només posteriors si que ho faran com la Llei 12/1998, de 21 de desembre, de les Illes Balears, o les de Cantàbria o Madrid, promulgades al mateix any 1998.

(20)BALBOA, J. Antonio (2010). Una Visión Optimista del Patrimonio Industrial. <http://www.museosm.com/jornadas/balboa.pdf>

(21) (22) PARDO Abad, Carlos J. (2010) "El patrimonio industrial en España: análisis turístico y significado territorial de algunos proyectos de recuperación" Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles N.º 53 - 2010, págs. 239-264 - I.S.S.N.: 0212-9426

A mesura que apareixen noves normes, aquestes van completant el concepte de Patrimoni Cultural i ens aporten novetats i en aquest sentit cal tenir present la Llei Asturiana 1/2001, de 6 de març, que explicita un règim concret per aquest bens (Pardo, 2008 i Alvarez, 2010) i la Llei 14/2007, de 26 de novembre d'Andalusia, incorporant per primera vegada el concepte de paisatge associat a les activitats productives, tecnològiques, fabrils o d'enginyeria (Sobrinó, 2010).

8.3 RESUM DEL MARC LEGAL DEL PATRIMONI INDUSTRIAL A L'ESTAT ESPANYOL.

- Constitució Espanyola de 1978, on al seu article 46, s'indica que "Els poders públics garantiran la conservació i promouran el enriquiment del patrimoni històric, cultural i artístic,....(no queda recollit específicament)
- La Llei 16/1985, de 25 de juny del Patrimoni Històric Espanyol, on al seu article 1.2. Defineix el bens que integren el Patrimoni Històric Espanyol. No és contempla específicament el concepte de Patrimoni Industrial i aquest queda integrat dins del patrimoni etnogràfic i del científic-tècnic.
- El Reial Decret 565/1985 de 24 d'abril , en el que es crea l'Institut de Conservació i Restauració de Bens Culturals, inclou com a objectiu "*l'elaboració de plans per la conservació i restauració del Patrimoni Històric Espanyol*".
- La Llei 7/1990, de 3 de juliol, de Patrimoni Cultural Basc, que resulta ser bàsicament una transposició de la Llei 16/1985 estatal, adaptada al territori del País Basc, amb algunes petites variacions, però que tampoc reconeix explícitament el Patrimoni Industrial.
- Altres Normatives de les Comunitats Autònomes que incorporen les següents novetats:
 - Llei 12/1998, de 21 de desembre de les Illes Balears: Incorpora explícitament, per primera vegada el concepte de Patrimoni Industrial.
 - Llei 1/2001, de 6 de març d'Astúries: Regim de protecció *ad hoc* (específic).
 - Llei 17/2007, de 26 de novembre d'Andalusia: S'inclou el concepte de Paisatge Industrial.

A pesar de les millores normatives, autors com Álvarez (2010) i González (2010) creuen necessari actualitzar l'articulat de moltes que encara no s'ha actualitzat i que no reconeixen de manera específica el patrimoni industrial, i altres conceptes, com per exemple la mateixa Llei estatal 16/1985 de 25 de juny.

Per iniciativa del Ministeri de Cultura, a l'any 2001 (actualitzat al 2011) es va posar en marxa el Pla Nacional de Patrimoni Industrial gestionat per la Direcció General de Belles Arts i Bens Culturals, mitjançant l'Institut de Patrimoni Històric Espanyol.

Aquest patrimoni, per la seva pròpia especificitat, presenta un greu estat i està exposat a la seva desaparició. Per això, el Pla està pensat per salvaguardar-lo amb una sèrie de mesures que potencien aquest bé com a factor de desenvolupament econòmic i social d'escala local. Es formula a nivell estatal però concorren les Comunitats Autònomes, que realitzaran una selecció sobre els 50 bens que intervé el Pla. La seva

base legal és la Llei de Patrimoni Històric d'Espanya de 1985 (Institut de Patrimoni Històric Espanyol, 2001, Vicenti, 2007; Àlvarez, 2008 i 2010 i Pardo, 2008).

Després de més d'una dècada el balanç inicial sembla positiu, per haver-se fet per primera vegada el reconeixement del patrimoni industrial com a Bé Nacional, però a pesar de tot , diversos autors resulten crítics com (Vicenti, 2007; Àlvarez, 2010; Balboa, 2010; Incuna, 2010) on detecten limitacions, oblit i millores que troben a faltar i que esperen que es subsanin amb la revisió del Pla.

A l'any 2007 es va ratificar a l'Estat el Conveni Europeu del Paisatge que es basa, en part, en la Convenció del Patrimoni Mundial de l'UNESCO (1972), ratificada per l'Estat en 1992; i, en part, en la Convenció Europea del Paisatge del Consell d'Europa(2000), sancionada en el 2007. A arrel de tot això l'Institut de Patrimoni Cultural Espanyol estableix una normativa sobre el Pla de Paisatges Culturals (Institut de Patrimoni Cultural Espanyol, n.d. i Àlvarez, 2010).

Al març del 2011 ha sortit a la llum el nou Pla Nacional de Patrimoni Industrial que és el resultat de la revisió i actualització de l'anterior Pla del 2001. I ens expliquen que Els Plans Nacionals són instruments de gestió creats per aconseguir:

- Establir una metodologia d'actuació unificada sobre conjunts de bens.
- Programar les inversions d'acord amb les necessitats de conservació.
- Coordinar la participació de les diferents institucions que intervenen en la conservació d'aquests conjunts patrimonials.

8.4 PLANS NACIONALS DE PATRIMONI INDUSTRIAL DEL 2001 I DEL 2011

Cal destacar que:

- S'ha anat ampliant el concepte de Patrimoni i el paper que aquest juga a la societat actual. Tots i cadascú dels bens integrants del patrimoni tenen uns valors inherents que no són únicament els històrics, documentals, artístics o constructius. Els valors d'ús, funció, evocació i autoestima són valors immaterials que no s'han de separar de la resta i que no s'han d'obviar a l'hora de concebre les intervencions, ja siguin de restauració o de posada en valor.
- En el desenvolupament dels plans ha de primar la transversalitat. I també és necessari conciliar la protecció del patrimoni amb la seva dimensió econòmica, amb la seva capacitat de generar riquesa i amb l'obligació dels poders públics de fer accessible el Patrimoni Cultural, al repercutir en una millora en la qualitat de vida dels ciutadans.
- S'han detectat dificultats en relació al funcionament i/o l'eficàcia dels instruments de control, així com d'altres dificultats derivades de la pròpia metodologia de treball.
- Actualment no existeix la Comissió de seguiment del Pla; Es fa necessari arbitrar òrgans més operatius per controlar la coherència de les intervencions, d'acord amb una metodologia comú consensuada per les diferents administracions.

- El repartiment d'inversions no es igualitari per totes les institucions implicades, i existeix descoordinació, en la programació de les inversions i al control de les mateixes. Existeixen fonts de financiació que s'escapen del control de les institucions.
- Després de 10 anys del Pla de 2001, no existeixen els inventaris. Els bens integrats en el Pla Nacional de Patrimoni Industrial no estan inventariats o no s'han traslladat a la coordinació del Pla, aquells que cada administració autonòmica es va comprometre a realitzar.

Hi ha dificultats per què les Administracions declaren BIC a bens industrials, al ser les institucions que ostenten la titularitat molt reticents a la declaració, per les dificultats que implica assumir la responsabilitat de la seva conservació i per les possibles limitacions en l'ús.

- La metodologia de treball basada en la realització d'estudis, plans directors, i projectes d'actuació és totalment vàlida i eficaç, però encara hi ha aspectes que s'han de revisar.

8.4.1 Directrius per les Intervencions sobre el Patrimoni Cultural.

- Carta de Atenes per la restauració de monuments històrics. 1931.
- Carta Internacional per la Conservació i Restauració de Monuments i Llocs. ICOMOS. Venècia 1964.
- Conveni Europeu per la Protecció del Patrimoni Arqueològic. Consell d'Europa. Londres. 1969. Resultat de l'evolució de les polítiques urbanístiques dels països Europeus.
- Declaració d'Amsterdam que recull els principis continguts en la Carta Europea del Patrimoni Arquitectònic. Consell d'Europa. 1975.
- Informe Warburton de 1983. Consell d'Europa. Es fa ressò de la dissociació entre la tutela de monuments històrics i la regulació de l'urbanisme en general. Es considera imprescindible protegir els monuments i l'entorn. Els seus plantejaments són recollits a la Llei 16/1985 del PHE mitjançant la figura dels plans especials.
- Conveni per la Salvaguarda del Patrimoni Arquitectònic d'Europa. Consell d'Europa. Granada. 1985. Ratificat per Espanya en 1989.
- Carta Internacional per la Conservació de Poblacions i Àrees Urbanes Històriques. ICOMOS. Toledo 1987.
- Recomanació nº R (98) 4 sobre mesures per promoure la conservació integral de conjunts històrics composts per propietats mobles i immobles. Comitè de Ministres del Consell d'Europa.
- Recomanació nº R (91) 13 sobre la protecció del Patrimoni Arquitectònic del segle XX. Comitè de Ministres del Consell d'Europa.
- Conveni Europeu sobre la protecció del Patrimoni Arqueològic. Consell d'Europa. La Valetta, 1992. (Revisada el de 1969).

- Principis per la creació d'arxiu documentals de Monuments, Conjunts Arquitectònics i Llocs Històrics i Artístics. ICOMOS. Sofia. 1996.
- Recomanació 1486 (2000) sobre el patrimoni cultural marítim i fluvial. Consell d'Europa.
- Carta de Cracòvia, 2000.
- Conveni Europeu del Paisatge. Consell d'Europa. Florència. 2000.
- Convenció sobre el valor del patrimoni cultural per la societat. Consell d'Europa. Faro. 2005.

(font: Pla Nacional de Patrimoni Industrial, 2011)

8.5 L'UNESCO I RECOMANACIONS EN RELACIÓ AL PATRIMONI INDUSTRIAL.

L'UNESCO reconeix tot tipus de llocs industrials, però **no estableix límits cronològics**. D'aquesta manera s'han inclòs a la llista del Patrimoni Mundial algunes construccions d'enginyeria romana o explotacions de l'edat mitjana.

Recomanació Salvaguarda_Conservació d'imatges en Moviment. UNESCO1980

El **Consell d'Europa** centra la seva activitat en un marc teòric, a través de l'elaboració de normes, recomanacions, metodologies de treball i codis de bones pràctiques, adreçats a l'identificació, protecció, conservació i difusió del Patrimoni. En aquest context, i conscient dels canvis que s'han donat a Europa com a conseqüència dels avanços tecnològics desenvolupats en les últimes dècades, pren consciència de la necessitat de parar atenció al patrimoni industrial que, per la seva especificitat, presenta característiques particulars.

El patrimoni industrial, a pesar de que està implícitament inclòs en Convencions i Recomanacions de caràcter general, només està recollit de manera explícita en 2 documents del Consell d'Europa: Recomanació n° R (87) 24 y Recomanació n° R (90) 20. Els antecedents d'aquestes Recomanacions són:

.- La **Recomanació 872 (1979) relativa a l'arqueologia industrial**. juny de 1979.

.- La **Recomanació n° R (87) 24 sobre les ciutats industrials europees**, amb base en les Conferències de Lille (França, 1983) i de Dortmund (Alemanya, 1985).
I en el crecimiento económico de Europa

.- La **Recomanació n° R (90) 20 relativa a la protecció i a la conservació del patrimoni tècnic, industrial i de les obres d'art en Europa, agafant d'inici les Convencions relatives al patrimoni cultural en general (Paris, 1954) i al patrimoni arquitectònic en particular (Granada, 1985).**

Subratlla la conveniència d'aunar esforços per salvaguardar determinats bens industrials que, pel seu especial significat, siguin considerats excepcionals i constitueixin un clar testimoni del desenvolupament de l'industrialització en Europa.

.- En la **IV Conferència Europea de Ministres responsables del Patrimoni Cultural (Helsinki, 30-31 maig de 1996)**, necessitat de fomentar estratègies en favor d'un

turisme cultural sostenible, on es poden valoritzar molts aspectes inclòs el patrimoni tècnic i industrial.

.- La **Recomanació 1486 (2000) sobre el patrimoni cultural marítim i fluvial i el Conveni Europeu per la protecció del patrimoni audiovisual (Estrasburgo. 2001)**, sobre tipus de bens específics, dins del Patrimoni Industrial.

.- La **Carta de Nizhny Tagil pel Patrimoni Industrial**, signada en **Moscú en juliol de 2003**, és el document més complet i específic sobre la protecció del patrimoni industrial, elaborat pel Comitè Internacional per la Conservació del Patrimoni Industrial (TICCIH).

8.6 TRAMITACIÓ DE “BIEN CULTURAL CALIFICADO” LLEI 7/1990

D'acord a la Llei 7/1990 de 3 de juliol del Patrimoni Cultural Basc, al Títol II “ Dels Bens Culturals” Capítol I “ Dels Bens Culturals Qualificats”, on diu:

Article 10.

1.- Tindran la consideració de bens culturals qualificats aquells bens del patrimoni cultural basc on la seva protecció sigui d'interès públic per la seva rellevància o singular valor i sigui acordat d'aquesta manera.

2.- En aquest cas, bastarà que la singularitat sigui del conjunt i no necessàriament de cadascú dels seus elements, integrants.

3.- Amb caràcter excepcional, podrà atorgar-se genèricament la categoria de bé cultural qualificat a un tipus, gènere o classe de bens, atorgament que sempre es farà mitjançant una llei.

Article 11.

1.- La declaració de bé cultural qualificat s'aprovarà per Decret del Consell de Govern a proposta del Conseller de Cultura i Turisme.

2.- No obstant, qualsevol persona física o jurídica podrà sol·licitar l'inici d'un procediment de qualificació, que haurà de ser incoat per l'Administració, menys en cas de denegació motivada, que serà notificada als interessats.

3.- Tanmateix, l'expedient de qualificació haurà de ser sotmès a informació pública, i en el mateix s'haurà de concedir audiència a la Diputació del territori afectat, a l'Ajuntament del terme municipal on estigui situat el bé, en cas de bens immobles i a tots els propietaris afectats per la qualificació, excepte en el cas de conjunts monumentals on la notificació als particulars quedarà substituïda per la publicació als Boletins Oficials corresponents.

4.- L'expedient de qualificació s'haurà de resoldre en el **plaç màxim de 12 mesos**, a partir de la data de la seva incoació. Transcorregut aquest plaç, qualsevol interessat podrà denunciar la mora en el plaç de **3 mesos**. L'Administració haurà de resoldre dins d'un nou plaç de 3 mesos. Sense resolució expressa, l'expedient quedarà caducat

5.- El Govern Basc notificarà al Registre de la Propietat la qualificació atorgada quan recaigui sobre un bé immoble, als efectes que es practiqui l'inscripció procedent, d'acord amb la legislació hipotecària.

Article 12.

El regim de protecció del bé qualificat, amb especificació de les actuacions que podran o s'hauran de realitzar sobre el mateix i les que quedin prohibides. En el cas de bens

culturals destinats al culte religiós s'haurà de tenir present la peculiaritat dels elements religiosos inherents als mateixos.

1.- La relació dels bens que es considerin de singular rellevància quan es tracti d'un conjunt monumental.

2.- L'atorgament a un bé de la condició de qualificat determinarà l'eficàcia immediata del règim de protecció que comporta la mateixa qualificació i suposarà l'elaboració, modificació o revisió del planejament urbanístic municipal o el seu desenvolupament si així fos necessari, a iniciativa del Govern Basc, per coordinació i col·laboració administrativa.

3.- El règim de protecció podrà incloure determinacions respecte a la demolició o retirada forçada d'elements, parts o, fins i tot, construccions i edificis incompatibles amb la posada en valor del Bé protegit. Aquestes determinacions seran causa justificativa d'interès social a efectes d'expropiació. Quan s'executin en sol urbà podrà tenir el caràcter d'actuacions aïllades a efectes de la seva gestió urbanística.

Article 13.

En la tramitació d'avaluacions d'impacte ambiental que pugui afectar directa o indirectament a bens culturals qualificats i als inventariats, l'Administració competent recabarà els informes necessaris per incloure a la declaració d'impacte ambiental les consideracions o condicions resultants del citat informe.

Article 14.

1.- Els bens culturals qualificats seran inscrits a instància del Consell de Govern, en el Registre de Bens Culturals Qualificats creat i depenent del Departament de Cultura i Turisme del Govern Basc, una vegada aprovada la seva qualificació.

2.- Serà obligació del titular del bé qualificat comunicar al Registre de Bens Culturals Qualificats tots els actes jurídics que sobre els mateixos recaiguin, així com les alteracions de les dades contingudes al Decret de qualificació.

3.- L'accés al registre és públic en quant a les anotacions contingudes en ell, menys en aquelles informacions que han de ser salvaguardades en funció de la seguretat i l'ordre públic, la vida privada i l'intimitat de les persones i els secrets comercials i científics protegits pe la llei. Tanmateix es limitarà l'accés al registre per seguretat dels bens registrats, en les condicions que reglamentàriament s'estableixin.

Article 15.

1.- El decret de Consell de Govern pel s'acorda deixar sense efecte una declaració de bé cultural qualificat s'haurà de sotmetre als mateixos requisits i tràmits que per la seva declaració.

2.- L'acte administratiu pel que s'acordi deixar sense efecte la qualificació aura de ser motivat. L'alteració de les condicions que van motivar la qualificació no podrà ser causa determinant, als efectes previstos en l'apartat anterior, si el nou estat en que es troba el bé afectat és per incompliment de les obligacions exigides per aquesta llei.

Font: Llei 7/1990 de 3 de juliol del Patrimoni Cultural Basc

8.7 CONSEQÜÈNCIES DE LA DECLARACIÓ COM A BIC (BÉ D'INTERÈS CULTURAL)

Un Bé Cultural al ser declarat BIC:

Serà de domini públic, (s'ha de distingir la diferència entre “domini públic” i la “propietat privada”); un particular pot ser propietari d'un BIC, però l'Administració protegirà el valor artístic, històric, tècnic, arquitectònic, ..., del bé.

Necessitarà autoritzacions per qualsevol obra, actuació o modificació en bens immobles com en bens mobles.

La propietat tendrà l'obligació de facilitar inspecció, visita pública i investigació; si el BIC és de propietat privada, s'haurà de facilitar la visita al menys 4 dies al mes, d'acord amb l'Administració).

Els Propietaris d'un BIC tindran privilegis fiscals i fins i tot podrien rebre ajuts pel seu manteniment, restauració, etc.

Són inseparables del seu entorn i són inexplorables.

Des de la incoació de l'expedient es poden aturar les llicències d'obres.

En el cas dels immobles, serà obligatori redactar un pla especial o protegir-los amb qualsevol altra figura del planejament urbanístic.

9 PATRIMONI INDUSTRIAL

Una definició referent és la que desenvolupa l'organització The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage (TICCIH) en la Carta de Nizhny Tagil sobre Patrimoni Industrial en el 2003:

“El Patrimoni Industrial, es compon de les restes de la cultura industrial que tenen un valor històric, tecnològic, social, arquitectònic o científic. Aquestes restes consisteixen en edificis, maquinaria, tallers, molins, fàbriques, mines i llocs per processar i refinar, magatzems i dipòsits, llocs on es genera, transporta i es fa servir energia, mitjans de transport i tota la seva infraestructura, com els llocs on es desenvolupen les activitats socials relacionades amb la indústria, com l'habitatge, actes religiosos o l'educació”.(wikipedia 2014) **(23)**

Tal i com recull la ponència desenvolupada per diversos membres de l'“Asociación Vasca de Patrimonio Industrial y Obra Pública”, vinculats amb el TICCIH, el Patrimoni Industrial inclouria “Qualsevol construcció o estructura fixa o d'un altre tipus que pertany especialment al període de la Revolució Industrial, bé com element individual, bé com un conjunt amb instal·lacions o equipaments essencials, que ens parli del naixement o del desenvolupament de processos industrials o tècnics”; tots els elements secundaris, complementaris de qualsevol caràcter vinculats d'alguna manera a l'activitat fins i tot, els propis paisatges modificats per l'activitat extractiva o industrial.

L'UNESCO (24) no estableix límit cronològic de la Revolució Industrial per definir el patrimoni industrial.

(23) http://es.wikipedia.org/wiki/Patrimonio_industrial

(24) UNESCO (2003) Carta de Nizhny Tagil sobre Patrimoni Industrial

En relació als límits cronològics del patrimoni industrial, els autors coincideixen en els seus orígens, però no en el seu final. El concepte estava limitat al passat, i progressivament s'ha anat ampliant a dates més recents fins a proposar expressament la incorporació del present. Aquesta sembla la visió majoritària, després de la conferència internacional de l'Organització Mundial del Turisme sobre patrimoni industrial, celebrada a Zabrze (Polònia, 2011). A les seves conclusions s'aporta una definició molt novedosa del patrimoni industrial que, integrada en condicions d'igualtat, a l' indústria viva amb la resta d'elements que conformen el patrimoni industrial.(Makua 2010)(25)

La causa probable del diferent ritme temporal en que apareix l'interès pel Patrimoni Industrial, és que està en funció del moment en que es va implantar la Revolució Industrial, com a Gran Bretanya que va ser pionera a finals del segle XVIII, cronològicament també van aparèixer abans les primeres ruïnes industrials i també l'acció social per patrimonialitzar-les.

L'Estat espanyol es va industrialitzar de manera desigual, i això explica que siguin les zones on més es va assentar la indústria les mateixes que conservin més quantitat de patrimoni i on tinguin presència major número d'associacions dedicades a la conservació com passa a Andalusia, Astúries, Catalunya, Comunitat Valenciana, Galícia i País Basc.

Catalunya disposa com a representant més rellevant en protecció i promoció del patrimoni industrial al *Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya* ubicat a Terrassa que a la vegada alberga la seu del TICCIH en Espanya.

El patrimoni industrial català és molt ampli i està sent objecte d'especial atenció, com és el cas de les indústries tèxtils del riu Ter, amb el seu museu industrial o al patrimoni ferroviari, amb exemples com els funiculars de Montjuïc i el Tibidabo en Barcelona i el ferrocarril de cremallera de Núria en Girona.

L'Associació Basca de Patrimoni Industrial ("Asociación Vasca de Patrimonio Industrial y Obra Pública – Industri Ondare eta Herri Laneko Euskal Elkarte") (AVPIOP-IOHLEE), (26), que va néixer a l'any 1984, està vinculada amb la TICCIH, i té entre els seus objectius el de salvaguardar i protegir el patrimoni industrial, conscients de que els valors artístics i tecnològics que aquest patrimoni disposa ens aporta una nova perspectiva i dimensió per el desenvolupament de la pròpia cultura basca. Els principals objectius de l'AVPIOP són:

- Vetllar per la conservació, investigació, inventariat i catalogació del mateix, i per la difusió del Patrimoni Industrial i de l'Obra Pública.
- Promoure i potenciar que aquest patrimoni sigui revaloritzat i es reutilitzi.
- La promoció de la cooperació internacional per la salvaguarda, conservació. Desenvolupament, documentació, i investigació del Patrimoni Industrial i de l'Obra Pública.

(25) MAKUA, Amaia.(2011) "Revisión del Proceso de Valorización de los recursos base del turismo industrial". Universidad de Deusto. Revista de Ocio y Turismo /ROTUR, La Coruña 2011, Nº 4, pp 57-88 . ISSN: 1888-6884

(26) Asociación Vasca de Patrimonio Industrial y Obra Pública – Industri Ondare eta Herri Laneko Euskal Elkarte) (AVPIOP-IOHLEE) <http://avpiop.com/es/patrimonio/>

Per aconseguir aquests objectius, la AVPIOP:

- Promou i participa en conferències, exposicions, congressos o publicacions que permetin conèixer i divulgar la riquesa del Patrimoni Industrial Basc.
- Assessora a institucions públiques i societats industrials sobre le valor històric del Patrimoni Industrial i l'Interès de la seva conservació.
- Realitza treballs d'investigació, catalogació i inventari del Patrimoni Industrial.
- Exerceix una vigilància activa sobre el Patrimoni Industrial Basc i sobre les intervencions que afecten als seus diversos elements.
- Insta a qui, en el seu cas, correspongui per que s'adoptin les mesures necessàries per garantir la conservació o rehabilitació d'elements del Patrimoni Industrial Basc en perill.
- En aquest sentit, l'Associació està demanant des de fa anys la creació d'un Museu de la Indústria Basc.

9.1 LEGISLACIÓ DEL PATRIMONI CULTURAL AL PAÍS BASC.

9.1.1 Patrimoni Cultural i Organització Política del País Basc

La Comunitat Autònoma del País Basc, sota l'article 148.1.16 de la Constitució i d'acord amb l'article 10, punts 17, 19 i 20 de l'Estatut d'Autonomia, va assumir la competència exclusiva en matèria de cultura, patrimoni històric i arxius, biblioteques i museus, menys els de titularitat estatal (*EAPV, art. 10, 19º "Patrimoni històric, artístic, monumental, arqueològic i científic, assumint la Comunitat Autònoma el compliment de les normes i obligacions que siguin establertes per l'Estat per la defensa del mateix patrimoni davant l'exportació i l'espoli"*). En l'exercici d'aquestes competències en aquesta matèria es va aprovar la Llei 7/1990, de 3 de juliol, del Patrimoni Cultural Basc, que estableix el regim legal del patrimoni cultural basc.

A banda, i per la particular organització política interna de la Comunitat Autònoma basca, que està dividida en Territoris Històrics,(Bizkaia, Gipuzkoa i Araba) amb les seves Diputacions Forals que ostenten amplis títols competencials en tot tipus de matèries , la Llei 27/1983, de "Relacions entre les Institucions Comuns de la Comunitat Autònoma i els Òrgans Forals dels seus Territoris Històrics", modificada per la Llei 5/1993, atribueix als òrgans forals de cadascú dels territoris competències de desenvolupament legislatiu i execució en matèria de conservació, restauració, millora i si cal, d'excavació del patrimoni històric-artístic, monumental i arqueològic, i la competència exclusiva sobre arxius, biblioteques i museus de la seva titularitat.

En resum i a banda del disseny d'unes polítiques o d'unes directrius legislatives bàsiques i de potestats concretes com la declaració de bens públics, la responsabilitat de l'acció de protecció i foment del patrimoni cultural recau a les Diputacions Forals de cada Territori Històric i dels seus Departaments de Cultura.

9.1.2 Comentaris a la Llei 7/1990, de 3 de juliol del Patrimoni Cultural Basc.

En relació a la Llei 7/1990 de 3 de juliol del Patrimoni Cultural Basc, indicar que aquesta recull bona part dels preceptes de la Llei 16/1985 de 25 de juny del Patrimoni Històric Espanyol, de la que és hereva. Com ja ens indica al seu Preàmbul, obliga a tots els Poders Públics a protegir el Patrimoni i ens refereix cap a l'**article 46 de la norma constitucional**, on diu que:

"Els poders públics garantiran la conservació i promouran el enriquiment del patrimoni històric, cultural i artístic dels pobles d'Espanya i dels bens que ho integren, qualsevol que sigui el seu règim jurídic i la seva titularitat. La Llei penal sancionarà els atemptats contra aquest patrimoni."

En conseqüència per la transposició realitzada, la **Llei basca, també obliga a la protecció, defensa i enriquiment del patrimoni cultural basc**, com a principal expressió de l'identitat del poble basc i mes important testimoni de la seva contribució a la cultura universal, passa a ser un dels principis d'ordenació de l'actuació de totes les administracions públiques basques, al ser els Ajuntaments, Diputacions com l'Administració General del País Basc destinataris directes d'aquest cos legislatiu.

La Llei 7/1990 del Patrimoni Cultural Basc, a l'igual que va fer la Llei estatal 16/1985, **assumeix dins del concepte de patrimoni** els bens mobles i immobles, **altres com** el Patrimoni Arqueològic i l'Etnogràfic, els Museus, Arxius i Biblioteques de titularitat no estatal ni dels Territoris Històrics, i també del Patrimoni Documental i Bibliogràfic.

S'anomena Llei de Patrimoni Cultural a l'entendre que el concepte cultura es més vàlid i apropiat per englobar totes les qüestions de que s'ocupen (patrimoni històric, arxius, biblioteques i museus) i per entendre que l'idea de cultura avarca més àmbit que el concepte d'història, i que a la vegada queda inclòs dins del primer com un element més.

Al Títol I es determina que l'objectiu principal d'aquesta Llei és el disseny d'una política per la defensa, protecció, difusió i foment del patrimoni cultural del poble basc, i pel desenvolupament d'unes infraestructures d'arxius, biblioteques i museus, per consideren que són aquests els principals centres dipositaris del patrimoni cultural basc. Per això i com objectiu final, la Llei busca facilitar l'accés als bens que formen part del Patrimoni Cultural.

Totes les mesures de protecció i foment establertes seran eficaces si tenim com a resultat un increment en el número de ciutadans que contempli i gaudeixi de les obres heretades de la capacitat col·lectiva de la societat i el territori.

Això no suposa que les mesures de protecció i foment previstes actuïn de manera uniforme sobre la totalitat dels bens que formen part d'acord amb la Llei de Patrimoni Cultural. De fet i a pesar de la històrica forta industrialització del País Basc i en conseqüència amb el gran potencial de presència i varietat de Patrimoni Industrial que alberga, és sorprenent que aquest concepte de Patrimoni Industrial, no estigui inclòs de manera específica i diferenciada a l'articulat de la Llei.

També al **Títol I**, juntament amb el deure dels poders públics de vetllar per l'integritat del patrimoni cultural basc, queda reconeguda l'acció pública dels ciutadans per actuar en defensa del patrimoni.

Aquest reconeixement a l'acció popular", en l'àmbit de la protecció del patrimoni cultural és per deixar palès que els bens que integren el patrimoni cultural, han estat patrimonialitzats per la vinculació, el desig i l'estima que causen sobre els ciutadans i que són els mateixos ciutadans els que han posat en valor aquests bens com element d'identitat cultural col·lectiva, i que l'Administració els reconeix.

Tanmateix a l'**article 5**, es determina la creació del Centre de Patrimoni Cultural Basc, adscrit al Departament de Cultura del Govern Basc, i que serà l'encarregat de l'organització i actualització del Registre de Bens Culturals Qualificats i de l'Inventari General de Patrimoni Cultural Basc en les seves diferents àrees.

A l'**article 8**, apartat 1er, s'estableix que Govern Basc promourà convenis de col·laboració amb la Comunitat Foral de Navarra per contribuir a la defensa, protecció i foment del patrimoni cultural basc, però és al seu apartat 2on, on s'incardina, a través

de la sol·licitud al Govern de l'Estat de la celebració d'un tractat o conveni internacional amb altres Estats, la possibilitat de l'establiment de relacions culturals amb Estats que en els seu territori es trobin bens integrants del patrimoni cultural basc.

Aquesta disposició s'hauria establert en relació al País Basc Francés (Iparralde) i en aquells països americans i Filipines, on la presència de comunitats basques són encara rellevants (Mèxic, Estats Units, Argentina, Veneçuela i Uruguai principalment).

I queda recollit a l'**article 8.2** , i queda inscrit en el marc competencial establert pel 2.3 de la Llei 16/1985 de 25 de juny del Patrimoni Històric Espanyol, on diu que: *“3. A l'Administració de l'Estat competí igualment la difusió internacional del coneixement dels bens integrants del Patrimoni Històric Espanyol, la recuperació dels mateixos bens quan haguéssim estat il·lícitament exportats i l'intercanvi, respecte als mateixos, d'informació cultural, tècnica i científica amb la resta dels Estats i amb els Organismes Internacionals, de conformitat amb allò establert a l'article 149.1, número 3, de la Constitució. La resta d'Administracions competents col·laboraran als efectes amb l'Administració de l'Estat.”*

Al mateix temps a l'**article 9**, queden limitades les competències de la Comunitat Autònoma conforme al mandat estatutari en matèria d'exportació i d'espoli del patrimoni cultural, al que s'ha de posar en relació amb l'**art. 4** de la Llei del Patrimoni Històric Espanyol, on diu que: *“Als efectes de la present Llei s'entén per espoli tota acció u omissió que posi en perill de pèrdua o destrucció tots o alguns dels valors dels bens que integren el Patrimoni Històric Espanyol, o alteri el compliment de la seva funció social. En aquest l'Administració de l'Estat, amb independència de les competències que corresponguin a les Comunitats Autònomes, en qualsevol moment, podrà interessar del Departament competent del Consell de Govern de la Comunitat Autònoma corresponent l'adopció amb urgència de les mesures necessàries per evitar l'espoli. Si no s'atengués el requeriment, l'Administració de l'Estat actuarà per la recuperació i protecció, tant legal com a tècnica, del bé espoliat”.*

Al **Títol II** es fa una segona classificació del patrimoni cultural en base al règim de protecció que s'ha d'atorgar a cada bé o grup de bens, de tal manera que els Bens Culturals Qualificats (BCC) disposen d'un règim més estricte que els Bens només Inventariats (BI), que a pesar de ser integrants del patrimoni cultural basc els manca del valor, consideració o rellevància dels primers.

La Llei estableix diferents nivells de protecció que es corresponen amb les diferents categories legals i tenim que pels Bens Culturals Qualificats (BCC) es va constituir el Registre de Bens Culturals Qualificats, i els Bens Inventariats (BI), s'han d'inscriure en l'Inventari General del Patrimoni Cultural Basc; de fet aquest Registre i aquest Inventari, serveixen per difusió dels bens culturals i són serveis oberts al públic, i integrats al Centre de Patrimoni Culturals Basc, creat per aquesta Llei.

Aquesta diferència sobre el grau del valor cultural entre els Bens Qualificats i els Bens Inventariats, provoca l'existència de dos instruments diferenciats amb una lògica de funcionament similar i a la vegada singular i diferenciada, quedant regulat el règim d'organització i de funcionament de cadascú, mitjançant del Decret 342/1999, de 5 d'octubre.

El **Títol III**, regula un règim general de protecció dels bens culturals aplicable a tots ells, amb l'àmbit competencial de les Diputacions Forals, menys al supòsit d'expropiació que dependrà de l'àmbit al que correspongui de l'exercici del dret de tempteig i retracta que corresponen al Govern Basc.

Es contemplan regulacions especials als bens immobles i als bens mobles, destacant la regulació a l'article 36, de la declaració de ruïna dels immobles integrants del patrimoni cultural qualificats o inventariats i les condicions concretes per realitzar a l'enderroc dels mateixos, així com la necessària coordinació entre els òrgans competents en matèria d'ordenació del territori i de patrimoni cultural.

A l'**article 36**, fa referència a la deguda coordinació, exigible a les Administracions intervinents com el Govern Basc, les Diputacions i els Ajuntaments, en el procediment i la determinació dels supòsits legals de situació de ruïna dels bens qualificats, dels inventaris i del seu evident caràcter restrictiu, van exigir el seu posterior desenvolupament normatiu amb el Decret del Govern Basc 306/1998 de 10 de novembre.

Al **Títol III**, es dediquen a les Regulacions Especials al patrimoni arqueològic, etnogràfic, documental i bibliogràfic, amb les especificitats pròpies de cadascú d'ells, i amb independència de l'aplicació als mateixos de les disposicions aplicables a la resta dels bens culturals com a mobles o immobles.

S'inclou un règim d'autorització prèvia per part de les Diputacions per la realització d'activitats arqueològiques o paleontològiques, a excepció dels supòsits de prospeccions arqueològiques sense extracció de terra, i es preveu la declaració de domini públic dels bens d'interès arqueològic i paleontològic descoberts a la Comunitat Autònoma, establint l'obligació de ser portat al lloc designat pel Departament de Cultura del Govern Basc.

Per garantir que el seu trasllat inicial, després de ser trobats, com el seu dipòsit i posteriors trasllats s'han de fer amb plenes garanties per evitar el seu malbaratament o destrucció, s'ubicaran al museu territorial o centre designat a l'efecte, es va dictar el Decret 341/1999 de 5 d'octubre, que desenvolupa aquest aspecte de la Llei.

I amb el **Decret 234/1996, de 8 d'octubre**, es va desenvolupar el règim per la determinació de les zones de presumpció arqueològica, categoria, que d'acord amb l'article 49 de la Llei, s'estableix que formen part del Patrimoni Arqueològic a aquelles zones, solars o edificacions on es tinguin indicis de l'existència de restes arqueològiques, fixant la necessitat de que el propietari o promotor de les obres que es vulguin realitzar aportin un estudi referent al valor arqueològic del solar o edificació i l'incidència que pugui tenir pel projecte d'obres.

També trobem al **Títol III, al seu article 55** que existeix una disparitat en relació a l'article 49 de la Llei estatal, en relació a la composició del patrimoni documental, on la Llei Basca estableix que tots els documents, fons d'arxiu i col·leccions d'arxiu de qualsevol titularitat es consideren històrics i s'incorporen a l'Inventari del Patrimoni Documental Basc, en el cas de tenir 50 anys i en canvi la Llei estatal a l'article 55, punt 3er, senyala que formen part del Patrimoni Documental "els documents amb una antiguitat als 40 anys, generats, conservats o reunits en l'exercici de les seves activitats i associacions de caràcter polític, sindical o religiós i per les entitats, fundacions i associacions culturals i educatives de caràcter privat" i a l'article 55, punt 4rt "tanmateix pels documents amb una antiguitat superior als 100 anys generats, conservats o reunits per qualsevol altra entitat particular o persona física".

Al **Títol IV** queden regulats els dipositaris del patrimoni cultural, a dins de l'àmbit d'aplicació d'aquesta llei, com els Serveis d'Arxiu, Biblioteques i els Museus, excepte els de titularitat estatal i els de titularitat dels territoris històrics i en conseqüència apareixen els Sistemes Nacionals d'Arxius, Biblioteques i Museus per realitzar la coordinació per rendibilitzar esforços i dissenyar les respectives polítiques culturals.

Aquests diferents Sistemes és trobarien oberts a tots aquells arxius, biblioteques o museus de titularitat privada o de titularitat de l'Estat o dels Territoris Històrics, que firmessin un conveni de col·laboració amb el Departament de Cultura del Govern Basc.

Al **Títol V**, es regulen les mesures de foment, i a banda dels ajuts concrets de les Diputacions Forals a la conservació, millora, restauració, excavació i de la possibilitat de anticipes reintegrables, d'acord amb l'article 102, preveuen la regulació dels crèdits preferents i del nomenat percentatge cultural; tant en la Llei Estatal com en la Llei Basca, l'índex d'aplicació és del 1% del cost total de l'obra, però la Llei estatal s'aplica a obres superiors als 100 milions de pessetes (600.000 euros), d'acord amb el seu article 68, i la Llei Basca ho aplica a obres superiors als 50 milions de pessetes (300.000 euros).

En relació als beneficis fiscals que poden gaudir els titulars de bens culturals, l'article 104, és remet a les lleis armonitzadores del Parlament Basc, a les normes forals i a les ordenances municipals corresponents.

Finalment, el **Títol VI** regula les sancions a imposar als casos on s'hagin produït les infraccions administratives previstes a la Llei.

9.1.3 Normativa Específica del Patrimoni Cultural Basc.

Aquest llistat recull la principal legislació normativa específica de la Comunitat Autònoma Basca en relació al Patrimoni Cultural Basc:

- 1.- Estatut d'Autonomia del País Basc. Llei Orgànica 3/1979, de 18 de desembre. Articles 10 i 21. (BOE, 22/12/1979)
- 2.-Llei 7/1990, de 3 de juliol, de Patrimoni Cultural Basc. (BOPV, 16/08/1990)
- 3.- Decret 234/1996, de 8 d'octubre, pel que s'estableix el règim per la determinació de les zones de presumpció arqueològica. (BOPV, 23/10/1996)
- 4.- Decret 204/1998, de 28 de juliol, pel que s'estableixen les normes reguladores de la reserva d'una partida del pressupost de les obres públiques a la Comunitat Autònoma del País Basc i als seus Territoris Històrics per la seva inversió en la defensa, protecció, enriquiment, difusió i foment del Patrimoni Cultural Basc. (BOPV, 20/08/1998)
- 5.- Decret 306/1998, de 10 de novembre, sobre la declaració d'estat ruïnós dels bens culturals qualificats i dels inventariats i actuacions previstes i posteriors a la resolució sobre l'enderroc dels mateixos. (BOPV, 26/11/1998)
- 6.- Decret 341/1999, de 5 d'octubre, sobre les condicions de trasllat, entrega i dipòsit dels bens d'interès arqueològic i paleontològic descoberts a l'àmbit territorial de la Comunitat Autònoma del País Basc. (BOPV, 20/10/1999)
- 7.- Decret 342/1999, de 5 d'octubre, Registre de Bens Culturals Qualificats i de l'Inventari General del Patrimoni Cultural Basc. (BOPV, 22/10/1999).

9.2 LEGISLACIÓ ESTATAL SOBRE PATRIMONI INDUSTRIAL.

1.- Llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimoni Històric Espanyol. No es fa cap menció expressa al Patrimoni industrial, però s'entén que està inclòs, als articles 1.2 i 40.1:

Article 1.2. "Integren el Patrimoni Històric Espanyol **els immobles i objectes mobles d'interès** artístic, històric, paleontològic, arqueològic, etnogràfic, **científic o tècnic...**"

Article 40.1. "D'acord a lo disposat a l'article 1er d'aquesta llei, formen part del Patrimoni Històric Espanyol els bens mobles o immobles de caràcter històric susceptibles de ser estudiats amb metodologia arqueològica, extrets o no i si es troben en la superfície o en el subsòl, en el mar territorial o en la plataforma continental...".

2.- Carta del Bierzo del Patrimoni Industrial Miner. 2007.

Document presentat al llarg de la celebració de les Jornades tècniques sobre Patrimoni Industrial Miner en Ponferrada a l'octubre de 2007 i aprovat al juny de 2008 pel Consell de Patrimoni Històric.

Aquest document pretén impulsar les iniciatives de conservació i posada en valor del Patrimoni Industrial Miner i establir uns mínims criteris d'intervenció.

9.3 LEGISLACIONS AUTONÒMIQUES DEL PATRIMONI INDUSTRIAL.

A la majoria de lleis autonòmiques que regulen el patrimoni històric/cultural no hi ha cap menció específica al patrimoni industrial a diferència amb el patrimoni arqueològic, l'etnogràfic i el paleontològic.

Quan s'en parla, va en un epígraf amb el patrimoni etnogràfic i fins i tot (a la Llei extremeña) es considera una part d'aquest. El contingut, en general, es refereix a la delimitació dels bens immobles i mobles .

A les Lleis d'Astúries i Andalusia es tracta amb major profunditat; a la primera, es defineixen i enumeren els diferents elements integrants del Patrimoni Industrial. S'estableixen els mecanismes de protecció positiva i negativa (prohibició de destrucció) i s'inclou el patrimoni documental i de caràcter social relatiu a aquest patrimoni. Al cas de la Llei andalusa, destaca la creació d'una figura de protecció específica del paisatge industrial com és el Lloc d'Interès Industrial.

Andalusia

Llei 14/2007, de 26 de novembre, del Patrimoni Històric d'Andalusia. Títol VII, Patrimoni Industrial.

Article 65. Definició.

1. El Patrimoni Industrial està integrat pel conjunt de bens vinculats a l'activitat productiva, tecnològica, fabril i de l'enginyeria de la Comunitat Autònoma d'Andalusia en quan són exponents de l'història social, tècnica i econòmica d'aquesta comunitat.

2. El paisatge associat a les activitats productives, tecnològiques, fabrils o de l'enginyeria es part integrant del patrimoni industrial, inclou la seva protecció en el Lloc d'Interès Industrial.

Article 66. Classificació.

1. Són bens immobles de caràcter industrial les instal·lacions, fàbriques i obres d'enginyeria que constitueixen expressió i testimoni de sistemes vinculats a la producció tècnica i industrial. Són bens mobles de caràcter industrial els instruments,

la maquinaria i qualsevol altres peces vinculades a activitats tecnològiques, fabrils i d'enginyeria.

2. La seva inscripció al Catàleg General del Patrimoni Històric Andalus s'efectuarà, quan els seus valors ho justifiquin, en alguna de les categories establertes per aquesta Llei.

Article 67. Especial protecció.

Seràn especialment protegits aquells coneixements o activitats de caràcter tècnic, fabril o d'enginyeria que estiguin en perill de desaparèixer, impulsant el seu estudi i difusió, com a part integrant de la cultura tecnològica andalusa. Per això es promourà la seva investigació i la recollida dels mateixos en suports materials que garanteixen la seva transmissió a les futures generacions.

Article 68. Adequació del planejament.

L'inscripció en el Catàleg General del Patrimoni Històric d'un Lloc d'Interès Industrial porta aparellada la necessitat de tenir en consideració els valors que es vulguin preservar en el planejament urbanístic, adoptant les mesures necessàries per la protecció i potenciació.

Aragó

Llei 3/1999, de 3 de març, del Patrimoni Cultural Aragonès. Dins del Títol IV es fa esmena del patrimoni industrial juntament amb l'etnogràfic

Article 73. Patrimoni de caràcter industrial.

Constitueixen el patrimoni de caràcter industrial aquells bens de caràcter etnogràfic que formen part del passat tecnològic, productiu i industrial aragonès i són susceptibles de ser estudiats amb metodologia arqueològica.

S'haurà de crear un Museu de la Ciència i de la Tècnica com a centre per la preservació i l'estudi del patrimoni de caràcter industrial.

Principat d'Astúries

Llei 1/2001, de 6 de març, de Patrimoni Cultural del Principat d'Astúries. Ocupa la secció 3ª del Capítol IV del Títol II.

Article 76. Patrimoni Històric-Industrial.

1. Integren el Patrimoni Històric-Industrial d'Astúries els bens mobles i immobles que són testimonis significatius de l'evolució de les activitats tècniques i productives amb una finalitat de explotació industrial i de la seva influència sobre el territori i la societat asturiana. En especial, de les derivades de l'extracció i explotació dels recursos naturals, de la metal·lúrgia i siderúrgia, de la transformació de productes agrícoles, la producció d'energia, elaboració de tabac, i l'industrial química, d'armament, naval, conservera o de la construcció.

2. Es valorarà, a efectes de la seva inclusió individualitzada, quan quedin justificats els seus mèrits, en alguna de les categories que, a tal efecte, s'estableixen en la present Llei, l'interès històric-industrial dels següents elements:

- a. Maquinaria, utillatge i eines utilitzats als processos tècnics i de fabricació desapareguts u obsolets.
 - b. Les construccions i estructures arquitectòniques o d'enginyeria adaptades a la producció industrial mitjançant processos tècnics i de fabricació desapareguts u obsolets, com xemeneies, gasòmetres, castelletes de ferro, fusta, zinc i altres materials, bocamines d'antiga mineria de muntanya, obradors, magatzems industrials o tallers mecànics.
 - c. Els conjunts d'habitatges i equipaments socials associats a les activitats productives d'abans a 1940.
 - d. Les infraestructures de comunicació marítima, per ferrocarril o per cable en desús i les construccions, maquinària i material mòbil associat .
 - e. Les infraestructures en desús d'extracció, bombeig i conducció d'aigua lligades a processos industrials o a concentracions urbanes.
 - f. Les mostres singulars de l'arquitectura de ferro, inclòs mercats, ponts i viaductes.
 - g. Els fons documentals de les empreses que reuneixen les condicions d'antiguitat que fan referència els articles 80 i 83 d'aquesta Llei.
3. El Principat d'Astúries i els Ajuntaments protegiran el Patrimoni Històric- Industrial per mitjans de:
- a. La declaració com Bé d'Interès Cultural, l'inclusiu a l'Inventari del Patrimoni Cultural d'Astúries o als Catàlegs urbanístics de protecció dels bens susceptibles de rebre aquest tractament.
 - b. La recollida sistemàtica i la posada al servei del públic i dels investigadors en institucions adequades dels fons documentals i la maquinaria i bens similars apartats dels processos productius i amb interès històric singular.
 - c. L'aplicació de les normes específiques contingudes en aquesta Llei o que desenvolupin els seus principis a través de la normativa urbanística, medi ambiental o de qualsevol altra establerta per les Administracions públiques.
 - d. El recolzament a la feina de les associacions, institucions i persones que realitzin feines d'investigació i col·laboració social en la protecció del Patrimoni Històric-Industrial.

Article 77. Prohibició de la destrucció de maquinaria industrial.

1. Es prohibeix la destrucció de maquinaria industrial fabricada abans de 1940 a no ser que per raons de força majors o interès social, o de carència d'interès cultural, tinguin autorització expressa en aquest sentit de la Conselleria d'Educació i Cultura. Les peticions d'autorització hauran de ser resoltes en un plaç màxim de 3 mesos. Per el seu trasllat fora del territori del Principat d'Astúries es farà allò disposat a l'art. 41.

2. Per la protecció dels bens documentals d'interès històric-industrial es farà allò disposat amb caràcter general per el Patrimoni Documental.

Article 78. Testimonis de l'història social.

Seràn objecte especial de recopilació i estudi els aspectes socials de l'industrialització i molt especialment els relacionats amb els canvis en la vida quotidiana i amb l'història del moviment obrer, inclòs els corresponents testimonis orals.

Illes Balears

Llei 12/1998, de 21 de desembre, del Patrimoni Històric de les Illes Balears. S'ocupa al Títol V , a Patrimoni Històric-Industrial:

Article 68. Definició.

Formen part del patrimoni històric-industrial els bens mobles i immobles que constitueixen manifestacions del passat tecnològic, industrial i productiu de les Illes Balears, que siguin susceptibles de ser estudiats amb la metodologia pròpia de l'història de l'art, l'història econòmica o de l'història de la ciència i de la tècnica.

Article 69. Classificació.

1. Són bens immobles de caràcter històric-industrial les fàbriques, les edificacions o les instal·lacions que són expressió i testimoni de sistemes vinculats a la producció tècnica i industrial, i que hagin perdut el seu sentit pràctic i estiguin sense ús.

2. Són bens mobles de caràcter històric-industrial els vehicles, les màquines, els instruments i les peces d'enginyeria que han perdut el seu sentit pràctic i estiguin sense ús.

(Pardo,2010)(27) Una de les Lleis més completes es la 12/1998, de 21 de Desembre, de les Illes Balears: el valor industrial està expressament recollit dins dels valors del patrimoni històric balear i s'aposta decididament per la seva protecció i conservació.

Canàries

Llei 4/1999, de 15 de març, de Patrimoni Històric de Canàries. No hi ha cap menció específica.

Cantàbria

Llei 11/1998, de 13 d'octubre, de Patrimoni Cultural de Cantàbria. No hi ha cap menció específica.

Castilla-La Mancha

Llei 4/1990, de 30 de maig, del Patrimoni Històric de Castilla-La Mancha menciona expressament el Patrimoni Industrial al Capítol II del Títol II .

Article 22. Arqueologia Industrial.

1. Formen part del Patrimoni Històric de Castilla-La Mancha els bens mobles i immobles que siguin restes físiques del passat tecnològic i productiu. La Conselleria d'Educació i Cultura fixarà les informacions a obtenir, les matrius culturals, els objectius operatius de l'investigació i la delimitació de l'àmbit d'arqueologia industrial per la seva protecció.

2. La Conselleria d'Educació i Cultura propiciarà o realitzarà l'estudi, investigació i documentació d'aquests materials de manera sistemàtica en tot el territori de Castilla-La Mancha.

(27) PARDO Abad, Carlos J. (2010) "El patrimonio industrial en España: análisis turístico y significado territorial de algunos proyectos de recuperación" Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles N.º 53 - 2010, págs. 239-264 - I.S.S.N.: 0212-9426

Castilla i Lleó

Llei 12/2002, de 11 de juliol, del Patrimoni Cultural de Castilla i Lleó. No hi ha cap menció específica.

Catalunya

Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural català. No hi ha cap menció específica.

Extremadura

Llei 2/1999, de 29 de març, del Patrimoni Històric i Cultural d'Extremadura. S'ocupa al Títol IV:

Article 58: Elements de l'arquitectura industrial o rural.

Als bens de caràcter etnològic que constitueixen restes físiques del passat industrial, tecnològic i productiu extremeny, als elements de l'arquitectura popular i a les construccions auxiliars agropecuàries els serà d'aplicació aquesta Llei per patrimoni immoble i arqueològic.

Galícia

Llei 8/1995, de 30 d'octubre, del Patrimoni Cultural de Galícia. No hi ha cap menció específica.

La Rioja

Llei 7/2004, de 18 d'octubre, de Patrimoni Cultural, Històric i Artístic de La Rioja. No hi ha cap menció específica.

Comunitat de Madrid

Llei 10/1998, de 9 de juliol, de Patrimoni Històric de la Comunitat de Madrid. No hi ha cap menció específica.

Regió de Múrcia

Llei 4/2007, de 16 de març, de Patrimoni Cultural de la Comunitat Autònoma de la Regió de Múrcia. No hi ha cap menció específica.

Comunitat Foral Navarra

Llei 14/2005, de 22 de novembre, del Patrimoni Cultural de Navarra. Dins del Capítol II del Títol V:

Article 66. Patrimoni Industrial

El Patrimoni Industrial està integrat pel conjunt de bens mobles i immobles que són manifestacions o estan lligats a l'activitat productiva, tecnològica i industrial de la Comunitat Foral de Navarra en quan són exponents de l'història social i econòmica de Navarra.

Article 70. Protecció del Patrimoni Industrial

1. El Departament competent en matèria de cultura procedirà, amb els instruments previstos en aquesta Llei Foral, a la preservació de quants bens o espais resultin il·lustratius del procés industrialitzador a la Comunitat Foral de Navarra, amb especial consideració cap els conjunts tecnològics i les construccions on es van ubicar, així com dels mitjans de transport i l'infraestructura viària.

2. Es prohibeix la destrucció de maquinaria industrial de fabricació anterior a 1900 a menys que, per raons de força major o interès social, o de carència d'interès cultural, existí autorització expressa en aquest sentit del Departament competent en matèria de cultura. Les peticions d'autorització hauran de ser resoltes en un plaç màxim de 2 mesos, transcorregut el qual sense resolució expressa s'entendran desestimades.

País Basc

Llei 7/1990, de 3 de juliol, del Patrimoni Cultural Basc. No hi ha cap menció específica.

Comunitat Valenciana

Llei 4/1998, de 11 de juny, del Patrimoni Cultural Valencià. No hi ha cap menció específica.

9.4 ANÀLISIS TERRITORIAL DEL PATRIMONI INDUSTRIAL PROTEGIT

El patrimoni industrial **no queda recollit expressament a la Llei estatal 16/1985**, de 25 de Juny, del patrimoni històric espanyol. Es una Llei generalista que avarca en el seu articulat tots els tipus de patrimoni. D'acord amb la definició a l'article 1.2, el patrimoni històric espanyol queda integrat pels immobles i objectes mobles d'interès artístic, històric, paleontològic, arqueològic, etnogràfic, científic o tècnic. No es fa cap referència a l'industrial, però l'àmbit legal es ampli i es podria iniciar una declaració d'un bé industrial com d'interès cultural (BIC).

A nivell autonòmic s'ha produït una gran producció normativa, sobre tot al període 1998-1999. Algunes d'aquestes legislacions fan referències concretes al patrimoni industrial, i d'altres que mantenen l'espíritu generalista de la Llei estatal. Les primeres legislacions autonòmiques dels principis dels 90, no feien cap o molt poques referències al patrimoni industrial, com al País Basc i Andalusia. A la Llei Catalana 9/1993, de 30 de Setembre, es fa una petita referència als bens industrials mobles (maquinaria,..) i es la primera que passa a una legislació espanyola (Magán, 2005 en Pardo 2010).

Les legislacions aprovades a finals dels 90 resultaren ser més explícites, menys a Canàries i València. Una de las Lleis més completes es la 12/1998, de 21 de Desembre, de les Illes Balears: el valor industrial està expressament recollit dins dels valors del patrimoni històric balear i s'aposta decididament per la seva protecció i conservació.

Altres legislacions posteriors van seguir el mateix camí, com la Llei càntabra 11/1998, de 13 d'Octubre, i la madrilenya 10/1998, de 9 de Juliol. La Llei asturiana 1/2001, de 6 de Març, es força completa; S'afirma de manera expressa que Astúries te una història industrial i s'ofereix la màxima protecció per els bens del patrimoni industrial. S'inclouen els immobles construïts abans de 1800 i es fa referència a elements concrets, com ponts i obres d'infraestructura, molins i enginys hidràulics tradicionals, bocamines i castellets d'abans de 1950. **S'explicita un regim de protecció concret per aquests bens** i això es una novetat respecte a la Llei estatal de 1985, millorant la normativa d'altres Comunitats

Autònomes. Per això, aquesta Llei de Patrimoni Industrial més completa i depurada de l'Estat (Alonso, 2001, en Pardo 2010).

Com indicador de la protecció existent, **el número total de bens industrials immobles declarats d'interès cultural a tot l'Estat són 100**, amb totes les més variades tipologies constructives (fàbriques, canals, viaductes, estacions de ferrocarril, salines...) Aquesta xifra representa el 0,6% de tots els BIC de l'Estat, percentatge molt inferior a altres del centre i nord d'Europa, però similars a altres països mediterranis, amb més patrimoni artístic.

Els BIC industrials responen a les categories de Monument, Conjunt Històric i Lloc Històric, que queden definits a l'article 15 de la Llei 16/1985, de 25 de Juny; i una gran part han estat protegits sota la categoria de monument (86%).

Hi ha Comunitats on es supera el nivell mig, com en Astúries, País Basc, La Rioja, Castilla-La Mancha, Madrid, Extremadura, Canàries, Múrcia, Aragó i Catalunya. En Cantàbria, Navarra i Castilla i León la dada coincideix i en la resta es inferior. El percentatge més elevat es localitza al País Basc (3,8%), després Madrid (2,1%), Astúries (1,2%) i La Rioja (1,2%). A Catalunya es una mica menor per l'elevada presència de bens culturals de tipus històric-artístic, igual que en Andalusia i Castilla - Lleó. En canvi, Catalunya es la que concentra el major número total de BIC.

DISTRIBUCIÓ DE BENS D'INTERÈS CULTURAL DE TIPO INDUSTRIAL PER COMUNITATS AUTÒNOMES (2008)

Comunitat Autònoma	BIC	BIC industrials	%
Galícia	667	3	0,4
Astúries	332	4	1,2
Cantàbria	322	2	0,6
País Basc	285	11	3,8
Navarra	166	1	0,6
La Rioja	159	2	1,2
Castilla i Lleó	1.295	8	0,6
Castilla-Mancha	768	7	0,9
Madrid	475	10	2,1
Extremadura	254	2	0,8
Andalusia	2.903	9	0,3
Canàries	638	7	1,1
Balears	3.016	2	0,1
Múrcia	447	3	0,7
C.Valenciana	1.010	3	0,3
Aragón	777	6	0,7
Catalunya	2.236	20	0,9
Total	15.750	100	0,6

Font: Ministeri de Cultura, *Registro de Bienes de Interès Cultural*, en PARDO (2010).

10 APROXIMACIÓ HISTÒRICA A LA CENTRAL NUCLEAR DE LEMOIZ.

Estem parlant d'un procés de construcció, iniciat als anys 70 (des de 1972 fins a 1979) dels s.XX sota el règim del període Franquista, que va continuar en l'etapa democràtica i que una vegada construïda i paralitzada entre l'any 1981 – 1982 , amb la moratòria nuclear de l'any 1984 és va paralitzar temporalment l'aposta nuclear, però va

ser cap a l'any 1994 que ja es parla de desestimar definitivament l'activació de la Central Nuclear per generar energia elèctrica; Després ja es va iniciar un procés de desmantelació però mai ha entrat en funcionament.

El paradigma en que es trobem és que l'edifici d'una central nuclear, està dissenyat per suportar tota mena d'agressions amb eficàcia , com la mateixa activitat prevista de generació d'energia d'origen radioactiu, terratrèmols, atemptats amb explosius, i fins i tot, seria capaç de suportar l'impacte directe d'un avió de passatgers; per això resulta pràcticament impossible o en tot cas excessivament costós la destrucció de l'edifici.

Els diferents interessos, els diferents col·lectius i les difícils interaccions entre ells i d'altres casuístiques podrien quedar representats de la següent manera:

A.- Els moviments socials i ecologistes, la població de localitats pròximes entre d'altres elements i col·lectius, que van contribuir a tancar la Central Nuclear i que fins a l'actualitat, com Eguzki, mantenen viu el debat sobre aspectes controvertits a nivell jurídic, urbanístic, mediambient, social, .., relacionats amb la Central Nuclear i la seva història.

B.- Els interessos polítics i econòmics de les diferents administracions (Estat Espanyol, Govern Basc, Diputació Foral de Bizkaia, Ajuntament de Lemoiz),..., al llarg de l'història, a vegades propers a vegades enfrontats, a vegades favorables i d'altres enfrontats.

C.- Els interessos bàsicament econòmics, de l'empresa privada (actual Iberdrola, abans Iberduero), que gestiona el complex i ostenta la propietat ..

D.- Les accions terroristes, contra la Central i els seus treballadors.

E.- La moratòria nuclear, els intents fracassats de diversos projectes per instal·lar-hi un altra tipus d'indústria (tèrmica, captació de gas, piscifactoria ..) , de projectes de modificació dels plantejaments urbanístics (Carmen Abad - Arquitecta) o de crear un museu de les ciències (Nestor Barrenetxa_ Escultor) ,..., amb un recorregut inicial favorable però sense cap concreció final i aturat a l'any 2002, fan que tinguem un edifici i un entorn de varies hectàrees, sense cap ús concret i força lluny de l'activitat prevista inicialment.

La seva història, des de els seus inicis, que va començar amb l'expropiació ("compra") dels terrenys, el desplaçament forçat dels pagesos que vivien a la zona, la transformació i/o destrucció dels seus baserris , del paisatge i de la seva forma de vida ... fins ara, ha estat sempre controvertida i relacionada amb la desinformació, el temor, pressió social, pressió empresarial, interessos energètics, pressió econòmica, pressió de les diferents Administracions, pressió política, pressió terrorista, ...

Han conviscut interessos empresarials particulars, recolzats per interessos polítics estatals i d'altres, enfrontats a interessos generals socials de la població local i/o més propera, moviments ecologistes, interessos polítics locals, que va crear una forta

confrontació, on és van afegir els actes de sabotatge i terrorisme i la militarització de la zona.

La realitat actual és aquesta, tenim un edifici amb forma i tipologia de central nuclear, amb un entorn proper, fortament alterat, vora el mar cantàbric i sense un ús previst.

En aquest lloc, des de 1982 (Aturada de la construcció) fins ara (2014), fora els treballs de desmantelament d'edificis annexes i de l'entorn realitzats, no s'ha realitzat cap actuació rellevant sobre el terreny, de caire definitiu o determinant per reconvertir aquesta zona, determinar-li uns usos, una utilització dels espais; ni tampoc s'ha fet res efectiu per eliminar la o modificar la percepció negativa de la població en general ni cap acció per posar-la en valor.

Es cert que al llarg del temps i amb diferents suports i intensitats, han sorgit diferents propostes, però que s'han quedat a nivell d'estudi, idea, o projecte com :

- .- Projecte per instal·lar una central tèrmica.
- .- Projecte per emmagatzemar gas de les plataformes marines.
- .- Projecte d'aprofitament de l'energia de les onades.
- .- Projecte de transformació urbanística. (Carmen Abad. Arquitecta)
- .- Projecte de creació d'un museu de les ciències.(Nestor Basterretxea, escultor)
- .- Propostes de Reutilització de Grups ecologistes i socials.
- .- Projecte d'instal·lació d'una piscifactoria,.....
- .- Altres.

Però, fins al moment, cap d'elles s'ha acabant materialitzant.

Al nostre entendre, cada vegada que s'ha fet una proposta d'actuació, estava adreçada a intentar resoldre la situació de "status quo" amb una major o menor urgència de temps per realitzar-la, però sense que tots els agents afectats estiguin involucrats en el procés.

Hi ha una "sensació" de que per els objectius empresarials i certs polítics, de que la no execució de la central nuclear i la generació d'electricitat a traves de l'energia nuclear o similars, simbolitza una mena de fracàs que s'ha de reconduir amb la substitució per una altra "indústria".

Per la població en general, grups ecologistes, d'altres grups polítics,..., la no execució de la central nuclear i la generació d'electricitat a traves de l'energia nuclear o similars, simbolitza un triomf de la societat civil ; una mena de David contra Goliath.

..i tot això comporta la dificultat de trobar punts de trobada per poder aconseguir i apropar els interessos de totes les parts (agents) que conflueixen al voltant de la Central Nuclear:

1.- La població a viure segurs i sense por, per la instal·lació d'indústries perilloses o contaminats.

2.- Recuperació l'accés de la població en general al territori, en certa mesura, arravatat de manera traumàtica.

3.- Canviar la percepció negativa, i amb certa estigmatització de la zona. Reconciliació amb el passat i l'història recent en clau de futur.

4.- Posar en valor l'existència de la Central, vincular-la a la vida de la població de la zona en general, integrar-la com a element relacionat amb la identitat, l'història i el territori, propiciant la protecció, conservació, manteniment, difusió, que juntament amb

la reutilització i la rendibilitat econòmica li atorguen un valor extra i de futur, a la Central Nuclear.

5.- Crear un lloc atractiu per treballar, gaudir i viure.

6.- Altres que contribueixen a reconciliar, a la societat, interessos empresarials, Administracions.

7.- Reutilització dels edificis i espais i la creació d'usos i activitats que siguin rendibles que serveixen per revitalitzar, fer prosperar i crear ocupació en la zona.

8.- Punt d'atracció de capital públic i privat.

Particularment crec que la proposta de solució, pot partir del Procés de Patrimonialització Cultural de la Central Nuclear, però sense perdre de vista, altres aspectes com una adequació del sector des del punt de vista urbanístic, modificant i creant àrees, usos principals i complementaris, paràmetres d'edificació, aprofitament ,..., amb una intenció de que aquesta proposta conjunta , facilitada per la Patrimonialització Cultural de la Central Nuclear de Lemoiz i el seu entorn proper, ens serveixi per poder ubicar principalment infraestructures de tipus cultural , científic, oci,... , i d'aquesta manera garantir la seva viabilitat a nivell econòmic.

Hi ha un aspecte, que no es pot obviar i es que seria molt necessari per poder reflexionar, debatre , meditar , .., que seria la **creació d'un centre d'interpretació** de tot el procés on tothom tingués un espai per reunir a totes les parts implicades i/o afectades.

11 LA CENTRAL NUCLEAR DE LEMOIZ A LES NORMES SUBSIDIÀRIES DEL MUNICIPI (NNSS)

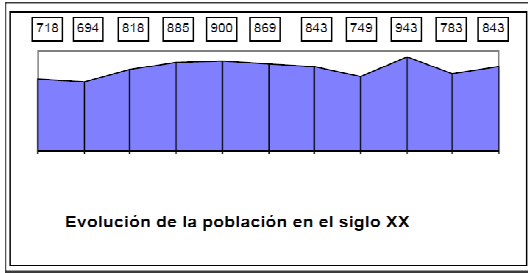
A la Normativa urbanística vigent al municipi recollida a les Normes Subsidiàries Municipals de Lemoiz _ Lemoiz'ko Udal Ordezko Arauak, Memoria. Texto Refundido s/ Orden Foral 78/2.002 Febrero 2.002, hi ha diferents referències a la situació de la Central Nuclear, deixant palès l'impacte i la seva repercussió sobre el territori del municipi de Lemoiz.

En el document MEMORIA, a l'apartat "**Població**", **s'indica que :**

1.- A partir de l'entrada en vigor d'aquestes Normes, el Municipi de Lemoiz, abans vinculat territorialment amb la zona de Mungia (Uribe –Kosta ; Mungialdea), ara que vinculat a l'Àrea del Bilbao Metropolità en l'Avance del Pla Territorial Parcial, que desenvolupa les Directrius d'Ordenació del Territori.

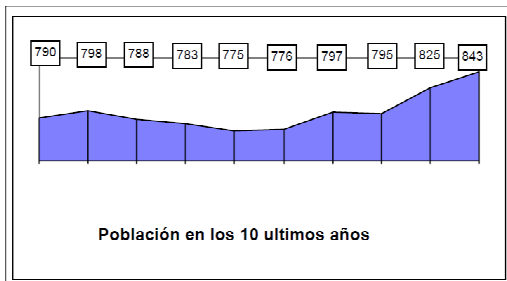
2.- En efecte, la població de Lemoiz està creixent els últims anys, a diferència del conjunt de la Comarca que disminueix.

Les dades mes significatives de l'evolució de la població, són els següents:

font: NNSS del Municipi de Lemoiz

La població al llarg del segle XX ha estat força estable. Partint de l'any 1970 amb 749 habitants va tenir un moment àlgid cap a l'any 1980 amb 943 habitants, **relacionat amb la construcció de la Central Nuclear** (NNSS_Memoria_pàg.7) i va patir un descens fins als 783 habitants en l'any 1990.

font: NNSS del Municipi de Lemoiz

(..) El creixement de població es a causa de moviments migratoris, ja que la relació entre naixements i defuncions esta compensada; en part el moviment d'immigració favorable es per l'actual situació de **“normalitat” de la Central d'Iberdrola** (NNSS_Memoria_pàg.8) que en el seu moment va crear un clima social de rebuig a l'assentament d'habitatges al municipi. **(28)**

A l'apartat **“El Medi Físic”** es diu : “El medi natural constitueix el suport on el que es fomenten les activitats que les societats desenvolupen en permanent evolució, en zones amb un grau alt de pressió i transformació, com es el cas d'Uribe-Kosta, el medi físic ha patit en alguns casos processos irreversibles de degradació amb importants pèrdues d'ecosistemes.

(.....)

A l'apartat **“Penya-segats Armintza – Bakio”** es diu :” Aquesta àrea està formada per abruptes penya-segats i vessants que van fins al mar, amb uns desnivells superiors al tram de costa anterior, en especial les vessants del Jata.

Queda exclosa de la protecció estricta, pel seu nul interès, la zona de costa afectada per la Central d'Iberdrola. (NNSS_Memoria_pàg.11)

(28)Això vol dir en l'època de construcció de la Central Nuclear, el municipi va incrementar clarament la població i quan es va paraitzar les Obres, la població va experimentar un evident descens. La proximitat de la Central va fer desistir a incorporar nova població, però la situació de “status quo” de tranquil·litat o normalitat ha animat a instal·lar-se a població nouvinguda al municipi

A l'apartat **A. Protecció Ambiental**, punt **A1. Conservació** es diu :”Manteniment de les característiques i situació actual sense intervenció humana o exclusivament de caràcter científic o cultural en els casos més naturalitzats, **o amb continuïtat de l'ús actual i participació activa de l'home en una dinàmica de desenvolupament sostenible en la resta dels casos.** Afecta als elements singulars d'alt valor ecològic i paisatgístic: Peña-segats, Costa, i Sureres.

A l'apartat **“A2. Millora ambiental** “es diu :”Tractaments de tipus cultural capaços de reconduir la zona a on s'apliqui a la seva situació primigènica o a altres estats d'equilibri més valuosos. Aquesta millora pot adoptar formes distintes segons la casuística particular de les unitats a que s'assigni (podes selectives, pastores controlat, neteja, eliminació selectiva de la vegetació, tractament de plagues i malalties, etc.).

Zones boscoses, carenes (per sobre de la cota 150) i vessants cap al mar del terme municipal.

Franja de 50 m., al voltant de l'embassament de Basordas (Urbietas) (NNSS_Memoria_pàg.14)

A l'apartat **“D. Infraestructures** , punt **D4. Instal·lacions tècniques de serveis de caràcter no lineal Tipo A”** es diu :”Inclou un conjunt ampli d'instal·lacions com superfícies d'estacionament de vehicles a l'aire lliure, plantes potabilitzadores i de tractament d'aigua, **embassaments o dipòsits d'aigua; centrals productores d'energia elèctrica; estacions transformadores;** plantes depuradores i de tractament de residus sòlids i **qualsevol altres instal·lacions d'utilitat pública i similar impacte sobre el medi físic.**

En Lemoiz es troben les **instal·lacions de la Central d'Iberdrola; que no estan en funcionament.** Es proposa **limitar la classificació del Sol Urbà Industrial que va obtenir mitjançant l'Ordre de 11 de gener de 1980 del Ministeri d'Obres Públiques i Urbanisme, adaptant-la a la zona realment afectada per les instal·lacions, classificant la resta, com a sol no urbanitzable.**

_(NNSS_Memoria_pàg.17)

A l'apartat **“El Medi Urbà”** es diu :”Els assentaments urbans es troben dispersos en el territori municipal i situats en llocs estratègics des de una configuració física.

El nucli de major mida es Armintza, que està situat entre les cales del port i la de la platja. Es la zona més planera i oberta de la costa entre Gorniz y Bakio. **Un altra zona oberta de la costa, era Basordas, avui dia ocupada per les instal·lacions de la Central Nuclear d'Iberdrola, actualment en fase de desmantellament.**

(NNSS_Memoria_pàg.19)

A l'apartat **“Infraestructures**, punt **“Red viària”**, es diu :”que travessen el municipi carreteres Forals (.....) La carretera local BI -3.152 que discorre paral·lela a la línia de costa des de Armintza, **per la Central d'Iberdrola** i per les vessants de Jata arribant fins a Bakio. (NNSS_Memoria_pàg.20)

A l'apartat **“Zones verdes d'àmbit supramunicipal**, es diu :”El Pla Territorial Parcial del Bilbao Metropolità i les directrius d'Ordenació del Territori proposen el **Parc Lineal Costaner, que recorreria la costa entre los municipis de Gorniz a Bakio,**

potenciant els usos d'esbarjo i oci, aprofitant els valors paisatgístics i ecològics del litoral basc.

S'han de permetre, en aquest Parc Lineal, **l'instal·lació d'usos recreatius d'oci, hosteleria o comercials que estiguin orientats a potenciar l'ús turístic del recorregut costaner que uneix Gorliz amb Bakio.** En principi les condicions urbanístiques queden obertes a propostes concretes, per les que es precisarà el compliment dels requisits establerts en les Normes per obtenir una classificació d'acord amb la proposta desitjada o bé acollir-se a la normativa d'edificacions permeses en sol no urbanitzable, en especial en el sol sense vocació definida. (NNSM_Memoria_pàg.25)

En el document " SUELO NO URBANIZABLE" l'apartat "Protecció- 1.Definició", s'indica que : " S'inclouen en aquesta categoria: **Els penya-segats, la costa, les platges**, les carenes i aquells elements que per les seves característiques han de ser conservats i potenciar el seu manteniment .

Una de les característiques principals que defineixen aquest paisatge es la verticalitat dels penya-segats sobre el mar, amb relleu abrupte i rocallós.

En aquesta categoria es troba la franja de Protecció del Domini marítim terrestre de 100 m., definida per la Demarcació de Costes del Ministeri de Medi Ambient i que té la seva pròpia normativa.(NNSM_Memoria_pàg.2)

A l'apartat "Zona sense Vocació Definida" punt "1. Definició" s'indica que : "Estan en aquesta categoria els terrenys que per diverses raons han estat utilitzats per usos contraris a l'activitat agrícola o forestal (**pavellons auxiliars de la Central Nuclear**), o bé on no s'ha produït tal activitat i que per la seva ubicació en el territori interessa que puguin albergar usos que potenciïn els recorreguts turístics per la costa, mitjançant l'implantació d'usos d'oci, esbarjo, hosteleria,...en ordre a complir amb els objectius de l'Avance del Pla Territorial Parcial del Bilbao Metropolità.

12 HISTÒRIA DE L'ENERGIA NUCLEAR A ESPANYA I AL PAÍS BASC - LEMOIZ.

12.1 ENERGIA NUCLEAR A ESPANYA.

12.1.1 Història El Pla Energètic Nuclear

Històricament, un dels elements que ha limitat el desenvolupament econòmic de l'Estat ha sigut la manca de recursos energètics, i en concret la falta d'hidrocarburs líquids i gasosos, amb un carbó de mala qualitat, que va portar a una situació de dependència exterior.

La Revolució Industrial es va iniciar a la segona meitat del segle XIX, amb retard respecte a la resta d'estats europeus.

Es va intentar substituir el carbó d'origen britànic , amb carbó propi de la zona d'Asturies, per les màquines de tren de la xarxa de ferrocarrils i per la Marina de Guerra. Al llarg del període entreguerres es va iniciar el desenvolupament de l'energia hidroelèctrica amb la construcció de les primeres presses, però després de la Guerra Civil i amb el triomf franquista de 1939, Espanya va patir el bloqueig dels aliats, dificultant els subministraments i sense possibilitat de construir noves centrals hidràuliques o tèrmiques.

A mesura que l'economia anava millorant i l'Estat sortia de l'aïllament internacional, la producció d'energia es va haver d'incrementar per mantenir el creixement i es va potenciar l'explotació de carbó sobre tot dels lignits gallecs, així com la construcció de més presses i refineries de petroli.

Aquest afany energètic era l'eix de la política del franquisme després de la postguerra i en la dècada dels 50, la propaganda difonia les inauguracions dels pantans. A finals dels 60, l'estat franquista va aprovar el primer pla energètic nacional i va optar a entrar en l'era nuclear. La primera Central Nuclear va ser la de Zorita, a Guadalajara (Castilla La Mancha), a la que van seguir, Vandellòs a Tarragona (Catalunya) i la de Santa Maria de Garoña, a Burgos (Castilla-León) al límit amb Alaba i a pocs quilòmetres de Vitoria-Gasteiz.

Pel regim de Franco, el desenvolupament energètic de l'Estat contemplava la construcció de 41 centrals nuclears, una d'elles al mig del coto de Doñana; per la zona del País Basc es van contemplar 3 projectes, ubicats a Lemoiz, Deva i Ispaster i un altre a Tudela (Navarra).

Espanya va ser pioner en el desenvolupament de l'energia nuclear per l'obtenció d'electricitat, però la crisi del petroli de 1973, i la del 1979 van afectar greument l'economia mundial i també a Espanya amb una crisi econòmica i forta caiguda de la demanda energètica.

L'energia nuclear a l'Estat Espanyol va ser la segona font de generació d'energia elèctrica del país al 2011, amb un 21% de la producció, darrera de les renovables 33% i per davant dels cicles combinats 19%; això representa el 4,5% de l'energia final consumida o el 12,2% del total d'energia primària.

L'Estat disposa de 10 instal·lacions nuclears la seu territori peninsular. D'aquestes, 5 Centrals : Almaraz I i II, Ascò I i II, Cofrentes, Trillo I i Vandellòs II, *amb un total de 7 reactors*. La central nuclear de Santa Maria de Garoña es troba amb l'activitat aturada de forma definitiva i oficial des de el 6 de juliol de 2012 però s'especula amb la possibilitat de la seva reapertura. També la central José Cabrera – Zorita va concloure la seva activitat el 30 d'abril de 2006. Per la seva banda, Vandellòs I es troba actualment en procés de desmantellament després de patir un incendi a l'octubre de 1989. Existeix també, una fàbrica de combustible nuclear en Juzbado, Salamanca (ENUSA Indústriaes Avançades de Juzbado) i un centre d'emmagatzemat de residus radioactius de baixa i mitjana activitat en Hornachuelos, Cordoba (El Cabril), existint un

projecte de construcció de Magatzem Temporal Centralitzat (ATC) en Villar de Cañas, Cuenca (Empresa Nacional de Residus Radioactius de Villar de Cañas) per els de major radioactivitat.

Fins al febrer de 2011 va existir una moratòria per la que no es contemplava la construcció de noves centrals, però en aquestes dates es va aprovar en el Senat la Llei d'Economia Sostenible, per la que es permet l'ampliació del període de vida útil de les centrals nuclears mes enllà dels 40 anys si així es autoritzat pel Consell de Seguretat Nuclear (CSN).

El desenvolupament nuclear espanyol es va iniciar en el període del règim franquista després de la Segona Guerra Mundial, i a pesar de que oficialment es tractava d'un programa d'ús civil, existia la intenció secreta de la seva aplicació militar. A pesar de haver-se realitzat notables progressos, no va ser fins a la obertura del règim en la dècada de 1950 quan es va poder projectar la primera central. Aquest desenvolupament precoç va situar a Espanya en l'avantguarda en l'aplicació d'aquestes tecnologies.

Però la nuclear, resulta un tipus d'energia molt controvertida per diferents causes: la seguretat de les centrals nuclears (s'han produït en Espanya incidents de nivell 1, 2 i 3), els residus radioactius generats i la proliferació d'armament nuclear, i la societat civil, així com els grups ecologistes i antinuclears, es van declarar majoritàriament en contra (o mes a favor d'altres tipus d'energia, com les renovables). En quan als partits polítics, en els últims anys alguns han evolucionat cap a posicions mes favorables cap a aquesta, degut a aspectes com l'estabilitat de la generació energètica o a efectes del canvi climàtic.

Els primers anys: creació de la *Junta d'Investigacions Nuclears*

Cap a l'any 1945, el govern franquista de l'època va reservar en favor de l'Estat els jaciments d'urani davant de la possibilitat de l'existència d'aquest minerals i van ser declarats d'*interès nacional*. 3 anys després es va formar el primer grup d' investigació nuclear: la *Junta d'Investigacions Atòmiques* , presidida per Otero de Navascués. Els primers objectius es van orientar cap a la formació del personal, a l'estudi de l'explotació dels jaciments d'urani, així com de les tècniques relacionades amb l'extracció, metal·lúrgia i física del mineral.

Posteriorment, amb el Decret llei de 22 d'octubre de 1951 es va transformar la *Junta* en Junta d'Energia Nuclear (JEN), iniciant llavors la investigació sistemàtica de minerals radioactius en Espanya.

12.1.2 Aplicació militar

Es pot afirmar que el pare de la energia nuclear a Espanya va ser José María Otero de Navascués, director del Laboratori i Taller d'Investigació de l'Estat Major de l'Armada, i una de las personalitats científiques de major importància a Espanya després de la Guerra Civil.

Al desembre de 1942, Enrico Fermi va aconseguir la primera reacció nuclear controlada, però l'objectiu no era la producció d'energia, sinó la de crear armes atòmiques. El llançament de "Little Boy" i "Fat Man" en 1945 sobre les ciutats japoneses de Hiroshima i Nagasaki va causar commoció al món, mostrant un enorme potencial destructiu.

A pesar de que oficialment el règim defensava l'ús civil de l'energia nuclear, no s'ha d'oblidar que, en aquella època, Espanya era una dictadura aïllada, amb una obsessió en relació amb la defensa del país d'atacs exteriors.

Així en 1963, Otero de Navascués (com a president del JEN), va encarregar un estudio sobre les possibilitats reals de construir una bomba atòmica sense alertar a la comunitat internacional. Casualment, l'incident de Palomares va permetre als tècnics espanyols resoldre alguns dels seus dubtes.

Per una altra banda el Règim sempre es va negar a signar el Tractat de No Proliferació Nuclear (que no va ser ratificat fins a l'any 1987).

El primer document oficial on es va reconèixer la capacitat espanyola per fabricar la bomba atòmica data de 1967: una circular interna del Ministeri de Assumptes Exteriors a varies de les seves ambaixades a l'estranger. Al projecte va ajudar molt el fet de que es van trobar reserves pròpies d'urani.

En 1971, el Centre Superior d'Estudis de la Defensa Nacional (CESEDEN), va elaborar un informe confidencial en el que es senyalava en les seves conclusions de que «Espanya tenia capacitat per posar en marxa i amb èxit l'opció nuclear militar». D'acord amb aquest estudi, Espanya podria dotar-se ràpidament del seu propi armament nuclear fent servir les instal·lacions que ja disposava. S'indicava la importància de la central de Vandellòs com a font de plutoni, així com la possibilitat de realitzar la primera prova nuclear al desert del Sàhara Espanyol.

Al mateix temps, un informe *top secret* de la CIA de 1974 advertia de que «Espanya és un dels països d'Europa on s'ha de parar atenció per la seva possible proliferació (d'armes nuclears) en els pròxims anys. Disposa de reserves pròpies d'urani de moderades dimensions, un extens programa de desenvolupament nuclear (3 reactors operatius, 7 en construcció i altres 17 mes en projecte), i una planta pilot per enriquiment d'urani». La CIA assegurava llavors que Espanya, a banda de Iran, Egipte, Pakistan, Brasil i Corea del Sur necessitaven «al menys una dècada per desenvolupar el seu programa d'armes nuclears».

Efectivament, en 1977 es va anunciar la creació d'una planta d'enriquiment d'urani, però a causa de les fortes pressions americanes, el 1 d'abril de 1981, Espanya va acabar acceptant les condicions imposades per els nord-americans i es va signar un acord de salvaguardes amb la OIEA (Organització Internacional de l'Energia Atòmica) per sotmetre aquestes instal·lacions a verificació constant; i així es va terminar amb el projecte d'obtenció de la bomba atòmica.

12.1.3 L'ús Civil

En 1953 es va produir un fet que va permetre un salt qualitatiu en les investigacions: el President dels Estats Units Dwight D. Eisenhower, va pronunciar el seu discurs “*Àtoms per la Pau*” en el que expressava el seu recolzament per el desenvolupament de projectes pacífics d’energia nuclear als països aliats. Per suposat que aquesta situació també beneficiava a les empreses nord-americanes del sector, sense oblidar que la URSS també havia aconseguit explotar la bomba H. Així al 1955, Espanya signava amb EEUU un acord de cooperació nuclear, pel qual Espanya va rebre el seu primer reactor, a la central de Zorita, així com urani enriquit.

La estructura nuclear industrial civil en España es va iniciar als anys 60, amb la decisió d’ampliar el parc nuclear i construir les centrals de Garoña i Vandellòs (Formen la nomenada *Primera Generació*); impulsada amb força des de l’Administració per la JEN. En aquests primers projectes, els enginyers i els constructors provenien dels Estats Units. La primera central construïda, Zorita, es va desconnectar al 2006 i actualment es troba en fase de desmantellament fins el 2015. La seva construcció es va iniciar al juliol de 1965 i va entrar en operació comercial a l’agost de 1969, només 15 anys després de la construcció de la primera central nuclear al mon (*Óbninsk*, en Rússia, en l’antiga URSS).

En la construcció de la *Segona Generació* de centrals, varies empreses espanyoles com (*Empresarios Agrupados, INITEC y ENSA*), van tenir major protagonisme en la construcció de les central de : Almaraz I i II, Ascó I i II i la de Cofrentes.

La Central nuclear de Lemoiz es va començar a construir al 1972 i a pesar de que el grup I, dels dos de que constava el projecte, estava finalitat a falta de ser carregat de combustible i que el grup II, també estava pràcticament acabat, mai es va posar en funcionament i va ser paralyzada definitivament per la moratòria nuclear aprovada pel govern espanyol de Felipe González en 1984.

En 1974 es va paralyzar el projecte de construcció d’una central en Àguilas, Cope, província de Múrcia. Es va produir també força oposició veïnal i del ecologistes contraris a la seva instal·lació. El 23 de febrer de 1974, el Cap de Protecció Civil de la regió va presentar un escrit on s’al·legava que la zona de Marina de Cope, era una zona de risc sísmic, i el projecte va ser paralyzat definitivament. Després de 37 anys , l’11 de maig de 2011, es va produir a 20 quilometres del lloc previst per la ubicació de la central, el terratrèmol de Lorca de 2011, fet que va confirmar dramàticament el risc sísmic de la zona.

A pesar de tot, les empreses espanyoles es van anar incorporant a les tecnologies nuclears, i es van consolidar a la dècada dels 80 en la construcció de les centrals de *Tercera Generació com Vandellòs II i la de Trillo*, amb la construcció de fàbriques, tant d’equips com de combustible, així com de serveis especialitats. En 1985 es va crear l’Empresa Nacional de Residus Radioactius (ENRESA), encarregada de la seva gestió.

Les centrals de la *Primera generació* van ser construïdes principalment per empreses estrangeres, amb la col·laboració d’empreses espanyoles d’enginyeria, construcció i

muntatge, i de fabricants d'equips, sobre tot elèctrics, es va passar d'una participació del 43% total, a un 75% en les de segona generació, i finalment a un 85% en les centrals de tercera generació.

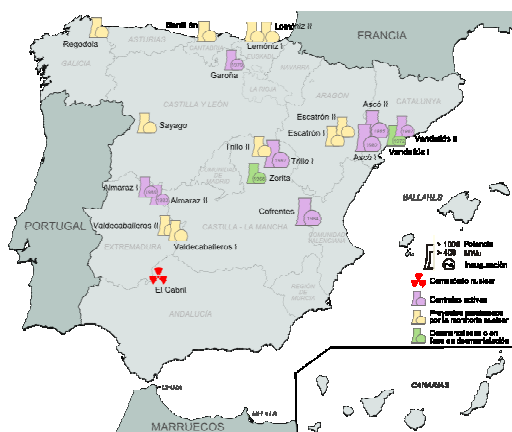
A l'any 1983, després de l'arribada al poder del PSOE es van suspendre els ambiciosos programes d'energia nuclear, promesa electoral que figurava en el seu programa per les eleccions del 1982. La moratòria es va aprovar finalment en 1984, 2 anys abans de l'accident de Chernòbil, (29) i que va incorporar una compensació econòmica anual a les empreses energètiques d'uns 65 milions d'euros anuals pagats via tarifa elèctrica (que encara continua en vigor) .

A l'octubre de 1989 es va produir l'incident mes greu en una central nuclear a l'Estat, a la central de Vandellòs I, i que va obligar al seu tancament, i va retirada pel govern la llicència d'explotació.

Al 1992 es va aprovar el *Pla Energètic Nacional 1991—2000*, on es mantenia la moratòria nuclear, però en el que es potenciava la investigació en aquesta tecnologia i on ressaltava la contribució d'aquest tipus d'energia en la garantia dels subministrament. En 1991 es van paralitza, i després es van paraitzar i al 1994 van ser suspeses, les 5 centrals projectades: Lemoiz I i II, que pertanyia a la segona generació; i les centrals de Valdecaballeros I i II i Trillo II, de la Tercera Generació. Les grans inversions realitzades per les empreses elèctriques en la construcció d'aquestes centrals es van quantificar en uns 4.382 milions d'euros com a perdudes de la inversió realitzada.

12.1.4 Instal·lacions de Centrals Nuclears en Espanya.

Les centrals nuclears espanyoles estan participades, en diferents proporcions depenent de cada central, per les empreses privades següents: Nuclenor, Endesa, Unión Fenosa, Iberdrola i HC Energia.

font : http://es.wikipedia.org/wiki/Energ%C3%ADa_nuclear_en_Espa%C3%B1a

(29) Varis Autors i imatges (2006) "Hi havia una vegada Txernòbil" és el llibre d'una exposició coproduïda entre el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) i Bancaja, amb el suport de la Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura , la Diputació de Barcelona , Xarxa de municipis i la col·laboració de "El País". ISBN: 84-9803-120-6

Centrals operatives

Es troben operatives i connectades a la xarxa les següents centrals nuclears:

Central	Reactor	Año de puesta en funcionamiento	Expiración de la licencia	Potencia
Almaraz	Almaraz I — PWR	1983	2021	1049 MW
	Almaraz II — PWR	1984	2023	1044 MW
Ascó	Ascó I — PWR	1984	2023	1033 MW
	Ascó II — PWR	1986	2025	1035 MW
Cofrentes	BWR-6	1984	2034	1102 MW
Vandellós II	PWR	1988	2027	1087 MW
Trillo I	PWR	1988	2028	1066 MW
Total	7 reactores	—	—	7416 MW

font : http://es.wikipedia.org/wiki/Energ%C3%ADa_nuclear_en_Espa%C3%B1a

Centrals desconnectades

Parada permanent

Central	Reactor	Potencia	Fechas de funcionamiento	Estado
Santa María de Garoña	BWR	466 MW	1971-2012	Cese definitivo de explotación por expiración de licencia ³
Total	1 reactor	466 MW	—	—

Font: http://es.wikipedia.org/wiki/Energ%C3%ADa_nuclear_en_Espa%C3%B1a

Actualment es troben en fase de desmantellament:

Central	Reactor	Potencia	Fechas de funcionamiento	Estado
Vandellós I	GCR	480 MW	1972-1989	Periodo de latencia (hasta 2028)
José Cabrera	PWR	150 MW	1969-2006	Desmontaje ²¹
Total	2 reactores	630 MW	—	—

http://es.wikipedia.org/wiki/Energ%C3%ADa_nuclear_en_Espa%C3%B1a

El final de l'activitat de la central de *Zorita* (José Cabrera) es degut a la seva antiguitat , el tancament de *Vandellós I* es va produir després de la retirada de la llicència per part del govern, a causa de l'incident d'octubre de 1989, d'un incendi a la sala de turbines, que ser qualificat de nivell 3 (*incident important*) en l'Escala Internacional d'Accidents Nuclears. Va ser l'accident mes greu a l'història nuclear de l'Estat.

12.1.5 Altres Agents Nuclears

A banda de les empreses que gestionen les centrals nuclears i de les que provén diferents bens i serveis a aquestes , destaquen :

ENUSA: *Enusa Industrias Avanzadas, S.A.* es va crear en 1972 amb el nom d'*Empresa Nacional de l'Urani, S.A.* (ENUSA), mitjançant una iniciativa que pretenia impulsar la importància del component nuclear en el desenvolupament energètic espanyol. Al llarg de mes de 25 anys va explotar una mina d'urani a Saelices del Chico (Salamanca) i que des de 2001 es troba tancada, però que en 2010 la societat australiana Berkeley Resources ha mostrat el seu interès en reobrir la mina.

ENRESA: L'Empresa Nacional de Residus Radioactius, S.A. (ENRESA) és una empresa pública constituïda en 1985 per donar solució de forma unificada a la gestió dels residus radioactius produïts en Espanya.

Consell de Seguretat Nuclear: Institució depenent de l'Administració encarregada de controlar l'efecte de les radiacions ionitzants sobre els treballadors, el medi ambient i la població, i la seguretat d'instal·lacions nuclears i radioactives.

12.1.6 Potència instal·lada i l'Urani – Cicle del combustible

Les centrals nuclears de l'Estat en 2008, tenien una potència instal·lada de 7.727,8 MW, representant el 8,14 % del total. Al llarg del mateix any, la producció elèctrica va ser de 58 997,66 milions de kWh, i es van produir el 18,29 % de la energia elèctrica total.

Des de 1959 fins 1981 va estar operativa la Fàbrica d'Urani d'Andújar (FUA) situada al terme d'Andújar (Jaén). Aquesta instal·lació està classificada com instal·lació radioactiva de 1ª categoria.

Entre 1991 y 1995 van desenvolupar els treballs de desmantellament que van ser executats per l'empresa ENRESA.

A partir del 1995 es va iniciar el denominat *període de compliment*, establert inicialment en 10 anys, per verificar que els paràmetres d'idoneïtat de les actuacions de restauració i condicionament executades, es comporten d'acord a les previsions. Després de 10 anys del període de compliment, no s'ha arribat als valors prevists i el emplaçament continua en període de compliment.

Des de 1972 fins 2001 va existir una mina d'urani en Saelices el Chico, en Salamanca, però va ser tancada per problemes de rendibilitat.

Actualment (abril 2011) s'importa tot l'urani, que es manipulat a la fàbrica de Juzbado. En 2008, l'urani importat provenia de Rússia (45 %), Austràlia (22 %), Níger (20 %), Kazajistan (6 %), Canadà (5 %), com principals subministradors.

12.1.7 Fàbrica d'elements combustibles de Juzbado

En funcionament des de 1985, se munten elements combustibles de tipus PWR i BWR. Al llarg de l'any 2008 s'han fabricat 309 tones d'urani (tU): 227 tU per recarregues dels reactors d'aigua a pressió PWR i 82 tU per recarregues dels reactors d'aigua bullint BWR. Un 60% es van destinar a l'exportació a Alemanya, França, Finlàndia, Bèlgica i Suècia.

12.1.8 Tractament dels residus

Dels residus radioactius produïts en Espanya, el 95 % són de baixa i mitja activitat i l'altre 5 % (160 tones anuals) de alta.

12.1.8.1 D'alta activitat

No existeix cap magatzem de residus d'alta activitat a Espanya i per això al llarg de l'activitat normal de les centrals nuclears, aquest tipus de residus s'emmagatzemen temporalment en piscines situades a les pròpies instal·lacions, i després són traslladats a magatzems d'altres països quan les centrals són desmantellades. S'han

llogat magatzems de residus a la Gran Bretanya i a França amb previsió de retorn dels residus al 2010 i al 2011; en cas de no fer-lo al no disposar de lloc apropiat s'enfrontaria a multes de fins a 60 000 € diaris. Per això, el govern d'Espanya va aprovar en 2004, el Sisè Pla de Residus Radioactius d'Espanya, que contemplava la construcció d'un magatzem temporal de residus d'alta activitat Centralitzat .

D'aquesta manera, en 2009 el govern va elaborar un projecte per crear el magatzem temporal centralitzat de residus d'alta activitat i que va ser triat , al 2011, per ubicar-lo al municipi de Villar de Cañas, província de Cuenca.

Aquest projecte serà una instal·lació en superfície dissenyada per guardar en sec fins 12.816 m³ de residus. L'aïllament d'aquest es realitzarà mitjançant 3 barreres . Una càpsula d'acer inoxidable, un tub d'emmagatzemat d'acer inoxidable i una estructura de formigó de casi 2 metres de gruix ; i el conjunt és impenetrable per les radiacions.

12.1.8.2 De baixa i mitja activitat

Els residus de baixa i mitja activitat són ubicats a les pròpies centrals, havent complert els criteris d'acceptació establerts pel seu emmagatzemat definitiu a El Cabril (Córdoba). S'estima que tingui una capacitat d'albergar residus fins al 2030; també existeix una zona temporal d'emmagatzemat en la central nuclear de Trillo.

12.2 SEGURETAT NUCLEAR, ACCIDENTS I INCIDENTS

Existeix una escala internacional per mesura els fets nuclears: l'Escala Internacional d'Accidents Nuclears (INES) . De manera que per tenir un *accident nuclear* s'ha de produir almenys una mort per radiació, i resulta una situació molt greu. Es defineix com "incident nuclear" aquell fets de menor magnitud que impliquin proximitat la lloc de l'accident i de poca transcendència fora de la ubicació de l'instal·lació.

Per sort a l'Estat no s'ha produït cap accident nuclear; L'incident més greu (nivell 3 en l'escala INES, "incident important") es va produir a la central nuclear de Vandellòs I en 1989, on la sala de turbines es va incendiar. La gran despesa en les mesures per corregir les irregularitats detectades per l'organisme regulador espanyol (CSN) per corregir les irregularitats detectades van provocar el seu tancament definitiu.

12.2.1 A la Central de Ascó

Als anys 2004 i 2007 es van produir fluites radioactives a les centrals gestionades per l'Associació Nuclear Ascó-Vandellòs (ANAV). L'incident de 2004 en la central de Vandellòs-2 va ser qualificat pel CSN com *el més greu des de l'accident de Vandellòs-1* i va afectar al sistema de refrigeració del nucli del reactor (Incident de nivell 2). L'empresa va intentar amagar el fet, però al llarg de l'investigació del primer incident al Congrés de Diputats , el CSN va reconèixer que ANAV va prioritzar els seus interessos econòmics a la seguretat i va mantenir la central funcionant en condicions de "seguretat degradada". Finalment ANAV va ser sancionada a l'any 2006.

Al llarg de l'hivern de 2007-08 van ser alliberades partícules radioactives en la central d'Ascó-1. Novament, ANAV no va informar del fet fins a mesos després, i per una denúncia de Greenpeace (alertada per alguns treballadors).

Al maig de 2009 aquest incident de fluita de partícules radioactives del 2007-2008 es va traduir en una multa de 15,3 milions d'euros per part del Ministeri d'Indústria; Al febrer de 2011, el cas estava en via penal. Els ecologistes van denunciar que no es tracten de fets aïllats, sinó que existeix multitud d'incidents a les centrals a causa d'una falta de cultura de la seguretat.

12.2.2 A la Central de Santa Maria de Garoña

Només a l'any 2008 es van notificar al CSN set incidents. Entre ells, 6 van ser classificats com a nivell 0 en l'Escala Internacional de Successos Nuclears (INES) i 1 com a nivell 1. (després van seguir 8 incidents al 2009 i 5 més al 2010, tots ells de nivell 0).

Per una altra banda, per la refrigeració de la central es fan servir les aigües del riu Ebre, i es produeix un increment de temperatura de més de 15 graus, provocant enormes problemes d'eutrofització i alteració en el riu. A pesar de que l'autorització atorgada a Nuclenor per la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre especifica que "al riu - Ebre- el màxim increment admissible per la temperatura després de la zona de dispersió tèrmica, respecte a la temperatura aigües amunt, serà en qualsevol cas de 3 graus.

12.2.3 A la Central de Vandellòs II

El dia 1 de juny de 2007 els problemes de corrosió detectats (agost de 2004) en el sistema de refrigeració de Vandellòs II van ser classificats com incident de nivell 2, i la central va ser sancionada amb 1,6 milions d'euros.

El 24 d'agost de 2008 es va produir un incendi a l'edifici de turbines a causa de una errada a l'interruptor de generació del turboalternador que va produir la parada automàtica del reactor i la seva desconexió de la xarxa. No va provocar cap conseqüència i els sistemes de seguretat van funcionar correctament l'incident va ser classificat com de Nivell 0.

12.2.4 A la Central de Cofrentes

Cofrentes va notificar al Consell de Seguretat Nuclear (CSN) una mitjana de 10 incidents anuals en l'última dècada (2000-2010). Tanmateix als anys 90, va resitjar 3 de nivell 1, que es van qualificar d'anomalies.

12.3 VULNERABILITAT DAVANT D'ATACS TERRORISTES.

Les Central Nuclears per les seves característiques especials lligades al seu combustible radioactiu i les seves aplicacions militars, contribueix a que siguin potencials objectius d'atacs, tant per afectar a la producció i distribució d'energia elèctrica, com per les causes col·laterals que derivarien d'accions que alliberessin elements radioactius a través de danys a reactors o amb l'aprofitament de residus radioactius per fer una bomba bruta.

A l'Estat espanyol els atacs terroristes dels que es tenen constància són els que va realitzar l'ETA, relacionats amb les obres de construcció de la Central Nuclear de Lemoiz.

A Espanya els serveis d'informació antiterrorista – CNI, Policia Nacional i la Guardia Civil-- han avisat en varies ocasions de la vulnerabilitat de les centrals nuclears davant un atac terrorista. El reforç de la seguretat suposa un increment de les despeses per les empreses (responsables de la seguretat interior de les centrals) com per el pressupost del país (que ha de vigilar l'espai aeri, els accessos, etc., per poder actuar de forma eficient davant d'un possible atac.

12.4 LA ENERGÍA NUCLEAR EN EL SISTEMA ENERGÉTIC ESPANYOL

Les 6 centrals nuclears espanyoles han vist la seva participació en la cobertura de la demanda reduïda progressivament per el creixement constant d'aquesta en les últimes dècades y la seva estabilització a causa de la moratòria nuclear dels anys 80, passant del 35 % en 1996 a menys del 20 % a l'any 2009.

En condicions normals, les centrals nuclears funcionen sempre a potència nominal. Per això, davant d'una vall de demanda (o una punta de producció), seran altres els sistemes que seran desconnectats per no tenir un excés de generació en un moment donat.

12.5 INDUSTRIA NUCLEAR ESPANYOLA

Al llarg de la dècada dels anys 80, coincidint amb la construcció de la *Tercera Generació* de centrals (Lemoiz és de la Segona Generació) , es va produir el moment de màxima activitat de l'industria nuclear a Espanya, amb més de 20.000 operaris i amb més de 5.000 tècnics d'alta qualificació, a les que s'afegirien unes 20.000 mes en feines indirectes vinculades a empreses subministradores de bens i serveis. Aquesta activitat va implicar un important esforç d'assimilació de tecnologia i de formació en tècnics i especialistes.

L'evolució en la participació de personal nacional en la construcció de les centrals nuclears, va passar d'un 43 % total en les centrals de primera generació a un 75% en les de segona i a un 85 % en les centrals de tercera generació.

D'acord amb les dades de la Presidenta de Foro Nuclear, en 2008, unes 30.000 persones van treballar en el sector nuclear en España de forma directa i indirecta, i en cas de realitzar-se nous projectes nuclears, es podrien afrontar amb el 80 % dels programes de construcció.

12.6 OPINIÓ PÚBLICA RESPECTE DE L'ENERGÍA NUCLEAR

12.6.1 Enquestes

Els resultats de les enquestes a la població els últims anys indiquen un cert rebuig i una profunda preocupació en l'ús d'aquest tipus d'energia i mostren preferència per les energies alternatives o renovables.

CIS (abril 2000)

Dades d'opinió sobre la percepció de l'energia nuclear a Espanya, on s'evidencia la preocupació de la societat pels residus radioactius i la seguretat de les centrals.

Comissió Europea (Octubre-novembre 2005)

A Espanya el percentatge de població favorable a la construcció de noves nuclears es redueix al 4 %, el 50 % de la població aposta pel desenvolupament de l'energia solar i la segona opció energètica volguda és l'energia eòlica amb el 28 %. Les noves tecnologies energètiques són recolzades pel 27 %. A l'Unió Europea, la mitjana es situa al 12 % de persones favorables a la construcció de noves centrals.

CIS (març 2007)

¿Quina creu que comporta més riscos per la salut humana? Energia nuclear (primera resposta): 58,2 %.

¿Quina perjudica més el medi ambient? Energia nuclear (primera resposta): 38,1 %.

CIS (novembre 2007)

De les 8 fonts d'energia utilitzades a l'Estat , en major o menor quantitat, quina creu vostè que s'hauria de fer servir menys en primera lloc? Energia nuclear (primera resposta) 40,3 % .

D'acord amb les dades de l'Eurobaròmetre de 2005 i 2008, hi ha una certa progressió en l'acceptació de l'energia nuclear en Espanya, però en percentatges baixos entre el 16% i el 24 %. Després de l'accident de Fukushima de 2011 els percentatges han caigut en picat. El tancament de les centrals nuclears del Japó i d'Alemanya marquen una tendència.

12.6.2 Partits polítics

PSOE: Des de l'aprovació en 1984 de la moratòria nuclear, per part del govern de Felipe González, la posició oficial del partit ha estat la de mantenir les centrals en funcionament, sense construir de noves. Al programa electoral per les eleccions de 2008 el PSOE va prometre tancar-les a mesura que els arribés el final de la seva vida útil. Continuar incentivant l'investigació en energies renovables. Però al febrer de 2011, el PSOE va votar a favor d'una enmienda al Senat a la Llei d'Economia Sostenible proposada per CiU en la que s'amplia el període de vida útil de les centrals nuclears més enllà dels 40 anys si s'autoritza pel Consell de Seguretat Nuclear (CSN).

PP: Oficialment, expressen que: «ens comprometem a mantenir un mix energètic equilibrat i competitiu, sense renunciar a cap font de producció d'energia» sense rebutjar l'energia nuclear, i proposant reobrir el debat. Per això es van oposar al tancament de la Central de Garoña, decidida al 2009 i prevista pel 2013. Mantenen que el govern socialista contra l'energia nuclear en funció dels seus interessos ideològics o que les seves decisions són immadures i irresponsables, i han demanat debats tranquils sobre aquests temes, sense influències externes.

La resta de partits, **CiU** va demanar reobrir el debat , el coordinador general d'Esquerra Unida (**IU**) Cayo Lara, a arrel de l'accident del Japó, es va manifestar a favor del tancament de totes les centrals nuclears perquè suposen un risc greu per la salut de les persones. Al seu programa electoral per les municipals de 2010 proposaven de prohibir el trànsit o l'emmagatzemen de material nuclear als municipis ; els cementiris nuclears.

PNV, BNG, PA, ERC, i ICV, també s'oposen a l'energia nuclear.

Tan sols **UpyD** es declara obertament a favor: al seu programa electoral de 2008, deien que «UPyD s'oposava al manteniment de la moratòria nuclear perquè donava per tancat un debat viu i impedeix adoptar una decisió política sobre el futur ús de l'energia nuclear a Espanya» i el seu grup d'Economia va comentar que «esperaven un Pla energètic integral amb un replantejament de la necessitat de seguir utilitzant l'energia nuclear» en resposta a la Llei d'Economia Sostenible del Govern.

12.6.3 Organitzacions ecologistes

Les organitzacions ecologistes espanyoles continuen en oposició a l'energia nuclear, preferint l'ús del carbó, del gas i del fuel per subministrar l'energia que no es pot produir de manera renovable. De fet anteposen el tancament de les Centrals Nuclears, a la reducció d'emissions de CO₂.

Per la seva banda, totes les organitzacions ecologistes estatals, com WWF/Adena, Greenpeace, Amics de la Terra, Ecologistes en Acció, i SEO/BirdLife, defensen un *calendari de tancament progressiu però urgent del parc nuclear espanyol* anat cap una producció d'origen renovable.

D'acord amb un estudi de l'*Institut d'Investigacions Tecnològiques* (IIT) de La universitat Pontifícia de Comillas, encarregat per Greenpeace, les centrals nuclears serien un gran obstacle per el desplegament a gran escala de les energies renovables.

A principis del 2011, l'organització *Ecologistes en Acció* presentava la seva *Proposta de generació elèctrica per a 2020*; informe on s'apuntava la possibilitat tècnica i econòmica de tancar progressivament les centrals nuclears (i de carbó) al 2020 en cas d'existir voluntat política.

Es destaca que en la generació elèctrica existeixen alternatives com les energies renovables, i no així en altres sectors com en el transport.

Relaciones hipotètics episodis de problemes de seguretat amb l'envelliment del parc nuclear (25 anys de mitjana), la liberalització del mercat energètic, i una manca de rigor en el compliment de sancions per part del Consell de Seguretat Nuclear.

L'organització Greenpeace va explicar els continus incidents dels últims anys en Ascó i Vandellòs i per un *pèssima cultura de la seguretat d'ANAV*, afegint que d'aquesta manera *no es donen les condicions per que es renovi el permís d'explotació de les seves centrals*.

A partir de l'any 2009 (per l'oposició a l'instal·lació del Magatzem Temporal Centralitzat, previst pel Govern sense decidir abans el tancament de les centrals en territori espanyol) i al 2011 amb l'accident de Fukushima, el moviment anti-nuclear se ha vist novament reactivat.

En relació a La Central Nuclear de Lemoiz, els Moviment Ecologista i Antinuclear van néixer a arrel de la seva oposició i les grans mobilitzacions i protestes socials que van

realitzar fins al seu tancament. Organitzacions com a Eguzki o Ekologistak Martxan, van ser pioneres i un referent per aquest tipus d'organitzacions i encara estan actives.

12.7 CENTRAL NUCLEAR DE LEMOIZ

La central nuclear de Lemoiz, és una instal·lació per generar electricitat que no va arribar mai a ser posada en funcionament degut, entre altres causes, a la moratòria aprovada pel govern socialista de Felipe González a l'any 1984; només 2 anys abans del desastre de Txernobil. El lloc on s'ubica la Central era la cala de Basordas, on és va construir un gran mur i és va drenar i excavar l'interior.

Està ubicada a la localitat bizkaina de Lemoiz, a uns 30 km per carretera a Bilbao (15 km en línia recta). La seva construcció és va iniciar a l'any 1972, com apart d'un projecte elèctric nacional, impulsat en l'època de la dictadura franquista. El Projecte nuclear de Lemoiz, constava de 2 unitats de 1.000 MW cadascuna, a l'igual que les altres 2 centrals projectades a Deva i a Tudela i per la quarta projectada; la d'Ispaster estava previst 6 grups de 1.000 MW cadascun.

Per la construcció d'aquest monument energètic a Lemoiz, es van fer servir unes 1.000 tones de ferro i uns 200.000 m³ de formigó armat, en un àmbit de 180 hectàrees.

L'ambiciós projecte de nuclearització del País Basc, 3 nuclears i una més a Navarra, pretenia a priori gramatitzar el consum energètic de la zona amb una forta presència de l'industrial. La central nuclear va ser construïda per l'empresa Iberduero SA (Actualment Iberdrola, després de la fusió en 1992 amb l'empresa Hidroelèctrica Espanyola), però quan les obres van finalitzar i estava a punt per funcionar (només faltava la introducció del combustible nuclear), va ser paralitzada i posteriorment desmantellada, costant aquest procés uns 6.000 milions d'euros.

Des de l'inici dels projectes nuclears es van formar grups al País Basc que van lluitar per la seva paralització, sense gran èxit inicial; Però aquests grups van aconseguir un gran recolzament social que va portar que una part important de la societat basca es manifestés en contra de lo nuclear.

Però el recolzament absolut per part dels principals partits polítics de l'energia nuclear al llarg d'aquells anys va impedir que fossin escoltades les protestes ciutadanes que exigien un referèndum per decidir sobre el futur d'un País Basc Nuclear.

En aquest escenari es van produir accions terroristes amb diverses víctimes mortals i danys, que al llarg dels anys 70 i 80 , van tenir com objectiu diverses instal·lacions de Iberduero, contra la Central Nuclear de Lemoiz i contra del govern a Madrid per exigir la demolició de la Central.

D'acord amb algunes versions, la paralització definitiva de Lemoiz va ser a causa dels atemptats de ETA, per un altra banda, les agrupacions ecologistes com Ekologistak Martxan (Ecologistes en acció) afirmen que el tancament de Lemoiz va ser a causa de la pressió social i dels actes de protesta convocats per les organitzacions antinuclears. També va ser determinant l'inici de la moratòria nuclear de 1984.

Font: http://es.wikipedia.org/wiki/Central_nuclear_de_Lem%C3%B3iz

12.8 INICI DE LES OBRES DE LA CENTRAL NUCLEAR DE LEMOIZ

A principis dels anys 70 es van iniciar les obres a la cala de Basordes, per instal·lar 2 reactors nuclears. Els treballs es van iniciar sense tenir concedits tots els permisos d'obres i amb l'objectiu de legalitzar els treballs de construcció de la central, Iberduero va pressionar, extorsionar i amenaçar als municipis i als propietaris dels terrenys afectats per les obres amb tomar mesures legals si no acceptaven les condicions que l'elèctrica els imposava, taxant ella mateixa el preu dels terrenys expropiats. Iberduero, va tenir en aquella època, un gran poder en la Diputació de Bizkaia, la qual era totalment partidària a la construcció de la Central.

Inici de les obres a la Cala Basordes (1970-1972) Font: <http://www.lemoiz.com/>

Inici de les obres a la Cala Basordes (1970-1972) Font: <http://www.lemoiz.com/>

Inici de les obres a la Cala Basordes (1970-1972) Font: <http://www.lemoiz.com/>

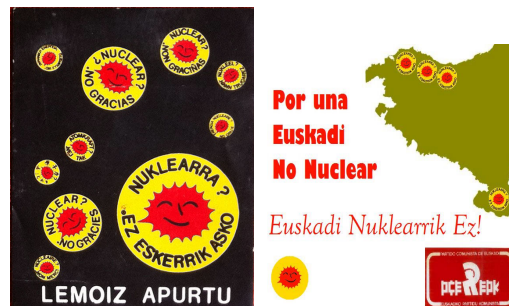
Inici de les obres a la Cala Basordes (1970-1972) Font: <http://www.lemoiz.com/>

12.9 REBUIG POPULAR A LA CENTRAL NUCLEAR

Des de l'inici, la construcció de la Central va ser contestada per un ampli moviment ecologista, i sobre tot pels veïns, població propera i els ajuntaments de la zona, que s'oposaven a la construcció de la planta.

A nivell polític, es pot dir que l'oposició més forta va venir de les organitzacions de l'esquerra com el PCE o de l'esquerra nacionalista, com Euskadiko Ezkerra o Herri Batasuna, i a favor de la Central estaven les autoritats, franquistes primer, i posteriorment i en Democràcia els partits del centre-dreta, que anaven des de Aliança Popular, l'UCD i el PNV.

El PSOE va mantenir una postura ambigua en relació al tema; contraria en un inici amb les declaracions de Txiki Benegas, però després favorable, amb les declaracions de Javier Solana, Ministre de Cultura del primer govern de Felipe González.

Propaganda política i antinuclear. Imatges d'Internet

El PNV defensava la construcció de la Central, al suposar pràcticament l'independència energètica basca; argument que poc abans havien defensat també els sectors de l'esquerra nacionalista, amb la recaptació de tot l'IVA derivat del posterior consum energètic del País Basc, en virtut del Concert econòmic.

Entre els anys 1975 i 1976, amb el rera fons de la crisi del petroli, en plena transició política i amb clima polític i social al País Basc i Navarra estava molt enrarit. En aquest context, l'oposició antinuclear va aconseguir aturar els projectes de Deva (la Diputació de Gipuzkoa va demanar un informe a la consultora Daves&Moore, dels Estats Units, que va ser la base del seu rebuig cap a la central), i de la central d'Ispaster.

Al mateix temps la Diputació Foral de Navarra va rebutjar la ubicació de la Central de Tudela, paralitzant el projecte.

Així doncs, Lemoiz va quedar com l'única Central Nuclear projectada a la zona del País Basc on les obres de construcció avançaven sense aturar-se.

Contra aquesta situació es va articular una plataforma anomenada " Comisión de Defensa de una Costa Vasca no Nuclear", que van aconseguir 150.000 signatures d'oposició al projecte. Es van produir les primeres grans manifestacions contra la Central de Lemoiz, com la marxa que va reunir 50.000 persones entre Plentzia i Gorliz, el 29 d'agost de 1976. Al mateix temps, l'empresa Iberduero continuava intentant obtenir dels Ajuntaments de Lemoiz i Mungia una requalificació dels terrenys i una llicència d'obres definitiva, que aquests es negaven a concedir.

El 14 de juliol de 1977 es va produir a Bilbao una gran manifestació contra la Central de Lemopiz, que va reunir cap a 200.000 persones. Finalment, a l'agost de 1977, la Diputació de Bizkaia va fallar a favor de l'empresa elèctrica, rebutjant les al·legacions que els Ajuntaments i veïns de la zona havien presentat.

Manifestacions en contra de la Central Nuclear de Lemoiz. Imatges d'Internet

12.10 ACCIONS VIOLENTES CONTRA LA CENTRAL NUCLEAR DE LEMOIZ

Quan el moviment antinuclear suscitava gran recolzament popular, va ser quan l'ETA va començar a realitzar accions violentes en contra de la Central. El primer atemptat es va produir el 18 de desembre de 1977, quan un comando d'ETA va atacar la caserna de la Guardi Civil, que vigilava les obres de la Central. Un dels etarres, David Álvarez Peña, va resultar ferit i va morir després d'un mes a l'hospital. El 17 de març de 1978, ETA va col·locar una bomba molt potent al reactor de la Central, provocant la mort de 2 treballadors (Andrés Guerra i Alberto Negro) i ferides a altres 2 més. L'explosió va causar molts i greus danys materials, que van endarrerir el temps previst de construcció de la Central.

L'intervenció d'ETA en aquest context d'atemptats contra la central i les seves conseqüències va produir una divisió del moviment antinuclear, on una part del moviment es va anar desmobilitzant progressivament, i al mateix temps l'altra part es va radicalitzar, adoptant posicions de recolzament a les accions terroristes.

El 3 de juny de 1979 va morir una activista antinuclear, la donostiarra Gladys del Estal, després de rebre un tret per part de la Guardia Civil, quan participava en una concentració en Tudela (Navarra), en el dia internacional d'Acció contra l'Energia Nuclear. El 13 de juny de 1979, ETA col·loca una segona bomba a l'interior de les obres de la Central; aquesta vegada a la zona de turbines. L'explosió de la bomba va causar la mort d'un altre obrer, Àngel Baños.

Aquesta escalada d'accions violentes va culminar el 29 de gener de 1981 amb el segrest i assassinat de l'enginyer de Bilbao, José Maria Ryan. ETA va donar un ultimàtum de una setmana de temps per demolar la Central i es va convocar a Bilbao una gran manifestació de rebuig i commoció al saber de la seva mort i es va produir la primera vaga contra ETA.

Aquesta mort va suposar de paralització de facto de les obres i per part d'Iberduero, que va estar a l'espera de que el Parlament Basc donés suport explícit per continuar.

En 1981 el govern central va transferir les competències d'energia al Govern Basc, i a finals d'any, aquest va donar impuls al projecte de la Central, amb el recolzament del PNV, UCD i AP, creant una societat mixta amb capitals públics i privats per finalitzar les obres i gestionar la Central. En aquest context, ETA va tornar a actuar i el dia 5 de maig de 1982 va assassinar a Àngel Pascual Múgica, Director d'aquesta Societat. Les obres ja estaven paralizades totalment, els treballadors es van dispersar i no es va tornar a reobrir el projecte.

Alguns d'aquest treballadors es van encarregar de realitzar sabotatges a les instal·lacions la Central, tallant cables, introduint sorra en la xarxa de tubs, i d'altres formes, que van provocar un enorme increment en les feines de reparació d'aquests incidents i quan havien reparat uns desperfectes, apareixien de nous per una altra banda.

L'última víctima de la campanya d'ETA contra la Central de Lemoiz va ser el nen Alberto Muñagorri, que va greument ferit al donar un cop de peu a un paquet bomba situat a la porta d'un magatzem d'Iberduero en Rentería. Aquest va ser un dels últims dels múltiples atacs i sabotatges que va patir l'empresa Iberduero a les seves instal·lacions, al llarg dels anys 1981 i 1982.

12.11 PARALITZACIÓ I ABANDONAMENT

Al setembre de 1982 el govern central va assumir, mitjançant un Decret d'Intervenció, la continuació i la realització de les obres de Lemoiz per part de l'Estat; però un mes més tard, el PSOE va guanyar les eleccions generals i no va continuar amb les obres. En 1984, el Govern del PSOE va decretar la Moratòria Nuclear, que va produir la paralització de les obres de Lemoiz I i de Lemoiz II, així com de les altres 3 centrals nuclears que s'estaven construint en aquell moment a l'Estat.

Estant pràcticament finalitzada, a data d'avui la Central de Lemoiz encara està a l'espera de tenir un ús final, ara desmantellada i descartat el seu ús com a Central Nuclear, s'han plantejat en aquests últims anys diversos usos i destins, com la reconversió en una central de cicle combinat, un parc temàtic, zona d'oci, museu (Projecte Atlántida de l'artista Nestor Basterretxea),..., fins i tot propostes de modificació d'elles només urbanístiques per reordenar la zona per possibilitar altres usos i garantir l'accés públic al recinte, com el de l'arquitecta Carmen Abad o las propostes de José Fernández Morán, membre de la "Comissió de Planificació Urbanística, Ordenació Territorial i Mediambient" del moviment ecologista "Eguzki".

Actualment, amb una vigilància molt limitada les instal·lacions de la Central són objecte de pillatge (robatori de cables, ...), els pescadors s'apropen més amb les seves barques a les antigues zones de pesca en l'àmbit d'influència de la central i en una part de les roques al costat del mar a l'altra banda del mur, es reuneix el públic per contemplar les acrobàcies dels participants en la competició esportiva de BodyBoarding " La Central", que es celebra anualment al gaudir aquest punt d'una onada extraordinària per la pràctica d'aquesta disciplina.

L'empresa que exerceix la propietat de la Central Nuclear i del seu entorn ha anat comercialitzant l'equipament instal·lat i ha anat desmuntant els elements de les instal·lacions. Ara Mateix a la cala de Basordes només queden els grans edificis sense ús i les cúpules amb la forma característica d'una Central Nuclear, farcides de tensors antisísmics, despullades i en estat d'abandonament.

13 CENTRE D'INTERPRETACIÓ

13.1 DE LEMOIZ APURTU !! A ADISKIDETZEA LEKU

Mantenim l'idea de que la creació d'un Centre d'Interpretació , a pesar de que sembla un objectiu final en si mateix, creiem que serà l'eina bàsica inicial, per plantejar les propostes de reutilització i reordenació dels edificis i espais de la Central Nuclear.

L'ubicació d'aquest espai hauria de coincidir amb el lloc on s'ubicaven les antigues oficines d'Iberduero, recuperant un lloc preponderant d'observació (mirador) i decisió sobre el conjunt d'edificis enclotats que formen la Central Nuclear i el seu entorn.

Aquest lloc, serà el punt de trobada, de debat, reflexió, de coneixement, que permeti l'inici de una reconciliació amb l'història recent i convulsa, l'acceptació de la realitat i pensar en futur, amb memòria i record ; en definitiva, amb nosaltres mateixos i reconèixer que la Central forma part de les nostres vides, de les nostra història, dels nostre territori, de la nostra identitat,..., i per això reivindiquen el dret de participar en la seva reordenació i reutilització, partint de la Patrimonialització Cultural.

La participació dels diferents agents involucrats d'alguna manera, és fonamental, Societat civil (veïns, població, Associacions, grups ecologistes, antinuclears,...,), Administracions (Local, Diputació, Govern Basc,..., Altres.), L'empresa Iberdrola, el mon acadèmic i universitari, tècnics i professionals multidisciplinars, partits polítics, sindicats,..., i en general qualsevol que tingui alguna cosa a dir sobre la Central Nuclear de Lemoiz .

Imatge zenital actual de la Central Nuclear de Lemoiz (Font:Google Earth) i vista es.wikipedia.org

14 SITUACIÓ ACTUAL I CONCLUSIONS

La situació actual de la Central Nuclear de Lemoiz resulta paradoxal, en diferents nivells, però s'ha de analitzar la seva història fins ara per poder apropar-nos al coneixement a l'estat actual:

A nivell ecològic, resulta evident l'enorme impacte que va provocar sobre el territori, (queda recollit a NNSS i amb les propostes de reutilització de la Central), amb l'eliminació de la cala Basordas, per construir els edificis de la Central Nuclear, i els seus elements accessoris, amb els grans moviments de terres i les immenses quantitats de ferro i formigó que és van fer servir; però la restitució de l'espai a un estadi primigeni, similar a l'original, resultaria pràcticament impossible d'assumir, per l'alt cost econòmic, l'enorme quantitat de runa a gestionar.

A nivell urbanístic, resulta que tenim una Central Nuclear, a pesar de que posteriorment va ser legalitzada i els terrenys requalificats, la construcció de la Central va començar inicialment sense llicència d'obres definitiva, sobre un terrenys guanyats al mar; Aquesta situació encara planteja conflicte, en l'aplicació de la Llei de Costes, l'ús de la franja marítima-terrestre,....

La zona va estar requalificada per la Diputació de Bizkaia i es acabar classificant (en contra del criteri dels Ajuntaments, veïns i associacions, que van aportar moltes al·legacions) com a "Sol Urbà Industrial", i ratificat amb l'Ordre de 11 de gener de 1980 del Ministeri d'Obres Públiques i Urbanisme; aquesta qualificació de sol urbà industrial, afecta a tot l'àmbit territorial que ocupa la Central i el seu entorn. A les NNSS del municipi de Lemoiz s'inclou una proposta per reduir l'àmbit a les zones on directament hi ha construccions relacionades con la Central i que la resta recuperés la qualificació de "no Urbanitzable".

S'ha de plantejar una reordenació urbanística, amb modificacions i variacions de parametres i usos, per poder reutilitzar i dinamitzar els espais de que disposem.

El municipi de Lemoiz, a partir de l'entrada en vigor d'aquestes Normes, (febrer 2002), abans vinculat territorialment amb la zona de Mungia (Uribe –Kosta ; Mungialdea), ara queda vinculat a *l'Àrea del Bilbao Metropolità en l'Avance del Pla Territorial Parcial, que desenvolupa les Directrius d'Ordenació del Territori*, aquest aspecte apropa la zona a un context d'expansió de caire més urbà, i pot facilitar la millora i ampliació de les vies de comunicació

A nivell Industrial, es evident que mai ha funcionat com a Central Nuclear, ni ha generat cap energia a pesar d' haver estat, dissenyada, projectada, construïda, equipada, per aquest fi productiu.

Tota l'activitat realitzada, la tecnologia, els recursos, la gestió, control, protecció,....,que es va desenvolupar a la zona, estaven orientades a la seva construcció, i dels elements complementaris com la xarxa d'alta tensió, estació transformadora, dique de contenció i protecció del mar, sistema de captació per refrigeració de les turbines, embassament d'aigua potable d'Urbietas,...., La no entrada en funcionament com a Central Nuclear és una característica més i aporta la gran avantatge per la seva possible reutilització, que al no tenir contaminació, ni residus radioactius, s'elimina aquest perill.

La qualificació d'industrial venia donada per justificar els usos que s'havien creat a posteriori contravenint la normativa vigent del moment, però la seva desqualificació podria ser objecte de demandes o de indemnitzacions al reduir i limitar els usos i el valor dels terrenys.

D'acord, amb les NNSS i les previsions del Pla Territorial és preveu que la franja costanera entre Armintza i Bakio, quedi potenciat per els usos relacionats directa o indirectament amb l'oci, esbarjo, esport, hosteleria,..., potenciant la vessant turística de la zona.

A nivell social, es evident que des de l'inici la societat civil va estar en contra del projecte nuclear. Veïns, associacions, grups ecologistes i antinuclears van néixer com a reacció a la construcció de la Central nuclear i van ser pioners i referents en aquesta lluita.

L'intervenció de l'ETA, amb les accions de sabotatge i les morts, va canviar i radicalitzar més encara l'escenari, i va convertir a la Nuclear i a l'empresa Iberduero com objectius.

Va ser un període convuls que va radicalitzar la vida social, política i econòmica.

Actualment i amb la perspectiva que dona el temps i davant d'un escenari sense violència, la societat civil mira el futur amb més esperança i amb ganes d'afrontar reptes com la patrimonialització cultural de la Central Nuclear i on l'administració local i l'autonòmica tenen un paper clau, juntament amb els altres agents.

A nivell Històric, es evident que el procés de construcció de la Central, iniciat a l'època franquista i finalitzada, paralitzada i desmantellada en l'època democràtica, es podria interpretar com un element simbòlic que pot representar la transició política, la lluita social, valors ecològics,..., i d'altres més, que en definitiva forma part de la nostra història i de la nostra vida; Però aquesta història concreta s'hauria de lligar amb el record i la memòria del territori, els baserris i les seves gents que l'ocupaven abans i projectar-lo cap al futur. La història de la Central porta 30 anys aturada i potser és el moment de proposar-nos la recuperació del territori, reutilitzar i reordenar els espais i edificis i crear un element de regeneració econòmica, amb valors mediambiental, socials, culturals, ..., d'altres.

A nivell Polític, es evident que les coses s'han anat adequant als temps i a les situacions i que diferents formacions polítiques, en algun moment, han anat variant els seus posicionaments sobre la construcció de la Central Nuclear i la seva explotació, fins i tot resultant contradictòries.

Certament, algunes formacions veien en la generació d'electricitat mitjançant la Central Nuclear, com la solució a la dependència energètica de l'exterior i ser autosuficients, possiblement sense pensar en les conseqüències medioambientals, de rebuig social i del perill d'accidents radioactius en una zona densament poblada com és el País Basc.

També es cert que a l'inici de les obres, a l'època franquista, els Ajuntaments, Diputacions,..., estaven administrats d'un altra manera i hi havia temor a l'enfrontament contra l'Estat i les grans companyes a pesar d'això els ajuntaments de Lemoiz i

Mungia, van suportar la situació de pressió con van poder, i segurament amb més voluntat que recursos.

A nivell de l'Administració, es evident que s'ha de diferenciar entre les Diputacions , Govern Basc i Govern Central,..., i l'Administració Local, més propera i accessible fins i tot en època franquista. Uns projecten els grans plans, com "los Planes de Desarrollo" o d'altres, i els veïns i els municipis aporten el territori.

Si aquesta implantació, es fa des del secretisme, amb les expropiacions amb el preu fixat per l'empresa elèctrica, són interpretades com accions en contra del territori i la població.

Actualment, hi ha una certa aproximació com la " Fundación 2012 Fundazioa, projecte editorial Lemoiz", on participa el Govern Basc. L'ajuntament ha mostrat interès per conèixer més sobre el plantejament del Procés de Patrimonialització Cultural de la Central Nuclear, per poder avaluar la seva viabilitat i la seva possible posada en marxa.

A nivell econòmic, es evident en el període de les obres, la necessitat de mà d'obra, equips, indústria auxiliar, van ser grans i que va venir població immigrada per satisfer aquesta demanda. Es va notar l'increment de població, amb el número d'habitatges nous, l'increment d'alumnes escolaritzats, la demanda d'oferta d'oci, l'increment en el consum que han unes bones condicions salarials van dinamitzar l'economia.

Però al moment de la paràlització i la moratòria, es va produir l'efecte contrari, i la població va disminuir. El temor existent al fenomen nuclear, va allunyar a la potencial població a instal·lar-se en municipis propers a la Central i simplement s'evitava passar a prop , per la carretera amb controls de seguretat.

Davant de la perspectiva, de que l'ús nuclear queda descartat i de que altres projectes de caire energètic, com a indústries tèrmiques de cicle combinat o d'altres, també, sobre tot per repercussió social que podria tenir, les reaccions contraries i l'oposició dels grups ecologistes, s'estan plantejant altres tipus de propostes.

Aquestes propostes, a pesar de ser diferents, tenen en comú la idea de recuperar el territori com a espai d'ús públic, la reutilització dels edificis i espais existents a l'entorn i la modificació urbanística.

Per la seva banda, l'empresa Iberdrola ha deixat el tema de la Central Nuclear una mica en segon pla; per una banda la història de la seva construcció fins a la paràlització no li ha donat una bona imatge davant de la societat i per un altra amb les compensacions i indemnitzacions per les obres realitzades i la moratòria nuclear han resultat eficaces pels seus interessos.

Les noves fonts d'energia renovable, l'embassament de Riaño, (entre d'altres), amb gran producció energètica, i els accidents de Txernobil, i el més recent de Fukushima, fan que el tema de la Central Nuclear de Lemoiz quedi apartat i en certa mesura amagat.

La reutilització dels edificis i espais de la Central Nuclear, facilitaria la creació d'un lloc amb un evident potencial, que podria liderar una bona part del desenvolupament econòmic local.

A nivell Cultural, es evident que en algunes de les propostes plantejades per reutilitzar els edificis i entorn de la Central Nuclear, s'han incidit en aspectes com ús públic, espais d'oci i esbarjo, creació d'un museu,..., però des del punt de vista d'una mena de reordenació dels espais per desenvolupar equipaments de diferent tipus. Creiem que la proposta de "Procés de Patrimonialització Cultural de la Central Nuclear de Lemoiz " va més enllà i alhora és un element previ a la realització de les propostes de modificació i reutilització i va encamada a que la societat i la resta d'agents involucrats, faci seu l'element a patrimonialitzar i ho projecti al futur, que serà la garantia de conservació i continuïtat.

Evidentment amb la normativa de Patrimoni Cultural i Patrimoni Industrial, entre d'altres, ens permet protegir el bé de la seva desaparició per garantir la seva conservació, estudi, manteniment, reutilització i rendibilitat econòmica i en aquest cas concret per singularitat, simbolisme, testimoni històric d'una època, rellevància tècnica i científica, impacte social i econòmic, la seva desaparició seria irremplaçable .

Seria un bon lloc per ubicar, entre altres elements, el tant reivindicat Museu del Patrimoni Industrial Basc.

I facilitar l'accés a les onades de la costa als aficionats al Body boarding

COMENTARIS

Aquest escenari de "confrontació freda" al voltant de la Central Nuclear i el de la seva reutilització, comporta una situació d'estancament que entenem que no es desitjable ni beneficiosa per ningú i només fa perdurar en el temps , la "no acció", la "no redefinició" la "no reutilització" d'un "no territori", com resulta ser la Central i el seu entorn.

Actualment, tenim que:

- D'acord amb les NNSS de Lemoiz, l'impacte de la construcció de la Central i les dificultats normatives i competencials per la seva regulació són evidents, però existeix voluntat d'actuar-hi.
- En relació a les entrevistes i canvis d'impressió realitzades en la relació a la possible "Patrimonialització Cultural de la Central Nuclear de Lemoiz", s'ha mostrat un interès evident dels veïns i de les altres persones contactades.
- Creixent sensibilització social respecte al Patrimoni Cultural en general i en particular sobre el Patrimoni industrial , a nivell local, autonòmic, estatal i internacional.
- Visió del patrimoni cultural relacionat amb l'identitat, el territori i la societat, però amb sentit més ampli, no només de protecció, conservació, manteniment i difusió, sinó que amb sentit de recuperació, reutilització i desenvolupament econòmic local .

.- En contra tenim que l' "Asociación Vasca de Patrimonio Industrial y Obra Pública (AVPIOP)- *Industri Ondare eta Herri Laneko Euskal Elkarte (IOHLEE)*" <http://www.avpiop.com/> no contempla a la Central Nuclear de Lemoiz com a bé susceptible de ser Patrimoni Industrial i per això dins del seu inventari o catàleg de bens potencialment patrimonialitzables no està inclosa la Central Nuclear de Lemoiz; de fet no queda considerada dins del concepte de patrimoni industrial, a l'aplicar una limitació cronològica o temporal que exclou els elements més coetanis i el factor de que La Central, no ha funcionat mai com a Central Nuclear i aquesta inactivitat anul·la tota la resta de característiques i valor potencials i característics d'un bé inclòs al Patrimoni Industrial.

Aquesta restricció cronològica, no l'aplica l'UNESCO que fins i tot s'està parlant de patrimoni industrial immaterial, paisatges industrial, i fins i tot de patrimoni industrial viu (encara en actiu).

I la interpretació de "lo industrial", anul·lant totes les característiques d'un bé evidentment industrial, al no haver funcionat per causes alienes als seus promotors, com la indústria que va ser projectada, dissenyada, construïda i equipada, anima a una ampliació del concepte de patrimoni industrial que inclogui aquest supòsits tan evidents.

.- Cada vegada, més interès pel turisme vinculat al patrimoni industrial: Possible creació de rutes turístiques específiques de patrimoni industrial o complementaries a altres ofertes més tradicionals o gastronòmiques.

CONCLUSIONS:

1.- La Patrimonialització Cultural de la Central Nuclear de Lemoiz és possible, amb l'activació de l'acció social en aquest sentit i la col·laboració de la resta d'agents.

2.- El Centre d'Interpretació és un element necessari per interpretar la convulsa història de la Central, del territori, la societat,..., punt de trobada, de debat, de memòria, de record,....., per reconciliar-nos i projectar-nos.

3.- Els punts 1 i 2 , són previs a la realització, elaboració,..., de propostes de reordenació, reutilització dels usos i espais de la Central.

4.- La Patrimonialització Cultural atorga al bé (La Central) un grau i règim de protecció que en principi garanteix la seva existència, conservació , manteniment, catalogació, estudi,..., per equips pluridisciplinars, tècnics, acadèmics,...,

5.- La consecució d'aquest procés patrimonialitzador cultural obriria un escenari, on estarien més clarificats els potencials usos de la zona i d'aquesta manera les possibilitats d'inversió (pública o privada) , per desenvolupar-los serien més a prop.

6.- El fet de desencallar la situació estancada, mitjançant el previ, Procés de Patrimonialització Cultural i el Centre d'Interpretació, atorgaria als agents una nova perspectiva i una corresponsabilitat sobre les decisions a futur de la zona.

7.- Impacte positiu de la zona, reactivació econòmica, cultural, medioambiental, social,.. , reivindicació positiva del territori i identificació per part de la societat i projecció a l'exterior, percepció positiva.

8.- Generació de notícies positives, beneficioses per l'autoestima de la població del territori .

9.- Recuperació i utilització del "No Territori" per part de la societat, per part de les administracions. Recuperació de l'accés a aquest tram de costa.

10.- Projecció exterior i percepció positiva de tots els agents, al ser corresponsables en l'èxit.

11.- Dinamització de noves ofertes culturals, d'esbarjo, d'oci, hosteleria, complementant les ja existents .

12.- Potencial creació de llocs de feina, vinculada a la reutilització de la Central.

13.- Millora i ampliació en l'oferta de transport públic, potenciació per residir al municipi de Lemoiz.

14.- Possible ubicació del Museu del Patrimoni Industrial Basc, juntament amb altres usos i propostes. Com museu de les ciències, de l'energia, tallers per creacions artístiques, espais per reunions, conferències , exposicions, oferta lúdica, gastronòmica , oci...

Cita final sobre Patrimoni i Processos de Patrimonialització

L'escissió entre la noció de patrimoni, com a memòria col·lectiva, herència del passat que es construeix amb el temps, i el procés de patrimonialització, com a procés mitjançant aquest es defineix en el present, és en primera instància cultural.

A l'igual que el patrimoni cultural està, per definició, orientat al passat, tenim que el procés de patrimonialització, i la valoració d'aquesta herència, estan orientats a la percepció del present i de les expectatives futures.

GUIDO-MASE (2011)"Patrimoni cultural y construcción de las identidades territoriales entrelocal y global" a l'apartat "Patrimoni i processos de patrimonialització"

15 BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

AGUILAR Civera, Inmaculada, "La investigación sobre el Patrimonio Industrial. Una revisión bibliográfica", en Transportes, servicios y telecomunicaciones, número 1, 2001.

AGUILAR CIVERA, I. (2003): «Patrimonio industrial. Aprovechamiento cultural y reutilización». *Estructuras y paisajes industriales*, Gijón, INCUNA, pp. 41-61.

AGUDO TORRICO, Juan (2006) "Patrimonio cultural y discursos de identidad" in K. FDEZ. DE LARRINOA (ed.) *Intervención y vínculo*, Pamplona, Pamiela, pp. 61-85.

ALCALDE, Gabriel; BURCH, Josep; CARBONELL, Eliseu; DOMENECH, Gemma (2012) "Identificaciones Patrimoniales en Conflicto. Un Anàlisis a partir de tres casos en Cataluña". *Revista Andaluza de Antropología*, Número 2: Patrimonio Cultural y Derechos Colectivos, pp. 128-148. ISSN 2174-6796

ALONSO, Mikel (2012). Libro de fotografis "Lemóniz" La Fundación 2012 Fundazioa- Gobierno Vasco, Proyecto Editorial "Lemóniz". Marta Sauca, *Comunicación*, Fundación 2012 Fundazioa, Tel.: 946 470 970 / 661 274 449, comunicacion@euskadi2012.org

ÁLVAREZ ARECES, M. A. (2001): «Patrimonio industrial, identidad cultural y sostenibilidad». *Arqueología industrial, patrimonio y turismo cultural*, Gijón, INCUNA, pp. 13-31.

ÁLVAREZ ARECES, M. A. (2007): *Arqueología Industrial. El pasado por venir*. Gijón, CICEES, Colección 'La herencia recuperada'.

ARIÑO Villaroya, Antonio (2010) La Patrimonialización de la Cultura y sus Paradojas Postmodernas. Ver en pp. 15-32, en Porporato; Davide (ed.), *Nuove pratiche di comunità. I patrimoni culturali etnantropologici fra tradizione e complessità sociale*, Omega Edizioni, ISBN: 9 788872 415818 AÑO: 2010."

BALBOA DE PAZ, José Antonio (2010). Una Visión Optimista del Patrimoni Industrial. <http://www.museosm.com/jornadas/balboa.pdf>

BAYÓN, E. (2005): «El Museu Industrial del Ter, can Sanglas de Manlleu». *L'Erol*, 86-87, pp. 112-114.

BENITO DEL POZO, P. (2002): «Patrimonio industrial y cultura del territorio». *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 34, pp. 213-227.

BERGERON, L. (2002): «El patrimonio industrial, ¿qué hacer?». *Patrimonio industrial: lugares de la memoria*, Gijón, INCUNA, pp. 11-16.

BERGERON, L. (2003): «La valorización turística del patrimonio industrial». *Estructuras y paisajes industriales*, Gijón, INCUNA, pp. 9-13.

BUCHANAN, R. A., *Industrial archaeology in Britain*. Penguin Books, 1972.

CAPDEVIELLE, Jacques, *Le fetichisme du patrimoine. Essai sur un fondement de la classe moyenne*. Presses de la Fondation National des Sciences Politiques, 1986.

CHOAY, Françoise, *Alegoria del patrimonio*. Gustavo Gili, 2007.

CAPEL, H. (1996): «La rehabilitación y el uso del patrimonio histórico industrial». *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 29, pp. 19-50.

CONTI, Alfredo . “La construcción del concepto de patrimonio en Argentina entre 1910 y 1940”. *Revista Anales LINTA*, septiembre 2009. Comisión de Investigaciones Científicas de la provincia de Buenos Aires (CIC).ISSN: 1667-1295

FERNÁNDEZ DE PAZ, E. (2006): «De tesoro ilustrado a recurso turístico: el cambiante significado del patrimonio cultural». *Pasos. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, vol. 4, pp. 1-12.

FERNÁNDEZ MORÁN, Jose (2011). “Propuesta de acciones Jurídicos-Urbanísticas y sociales para movimientos social Ecologistas” . Informe sobre Coyuntura del La Central Atómica de Basorda en Lemoiz. “Comisión de Planificación Urbanística, Ordenación Territorial y Medioambiente” de “Eguzki”)

GARCÍA, Z. (2009): ¿Como acercar los bienes patrimoniales a los ciudadanos? Educación Patrimonial un campo emergente en la gestión del patrimonio cultural. *Pasos*, revista de turismo y patrimonio cultural, vol. 7, n.º 2: 271-280.

GARCIA CANCLINI, Nestor (1993), Los usos sociales del patrimonio cultural en FLORESCANO, E. (comp.) (1993), El patrimonio cultural de México, Mexico DF, FCE, pp. 41-61.

GÓMEZ REDONDO, C. (2011): “Procesos de patrimonialización en el arte contemporáneo”, *EARI: Educación artística revista de investigación* (2): 108-111.

GÓMEZ PRIETO, J. (2002): «Patrimonio industrial y turismo industrial». *Gestión del Patrimonio Industrial en la Europa del siglo XXI*, Bilbao, Congreso Vasco de Patrimonio Industrial, pp. 215-221.

GONZÁLEZ GARCÍA, A. (2005): «El patrimonio industrial y las dificultades para su recuperación». *DYNA*, LXXX, pp. 19-21.

GUIDO-MASE (2011) “*Patrimonio cultural y construcción de las identidades territoriales entre local y global*” <http://iuaca.ua.es/es/documentos/documentos/tallerhabana/quido-mase.pdf>

HOMOBONO MARTÍNEZ, José Ignacio (2008) *Del patrimonio cultural al industrial. Una mirada socioantropológica*. Inx: Patrimonios culturales: Educación e interpretación. Cruzando límites y produciendo alternativas. XI Congreso de Antropología: retos teóricos y nuevas prácticas = XI. Antropología Kongresua: erronka teorikoak eta praktika berriak (12). Ankulegi Antropologia Elkarteak, pp. 57-74. ISBN 13-978-84-691-4964-5

Instituto del Patrimonio Histórico Español, Plan Nacional de Patrimonio Industrial (2001 i 2011). Actualmente Instituto del Patrimonio Cultural de España. Ministerio de Cultura.

LALANA Soto, José Luis; SANTOS y Ganges, Luis (2009) “Las fronteras del patrimonio industrial “ Editorial Asociación Lámpara. Patrimonio industrial. Producción Científica. Lámpara : patrimonio industrial, n. 2, 2009, p. 7-20. ISSN: 1888-4784 . Instituto Universitario de Urbanística. Universidad de Valladolid. URI: <http://uvadoc.uva.es/handle/10324/1682>

Llei 7/1990, de 3 de juliol, de Patrimoni Cultural Basc

LOPEZ Romo, Raúl (2012)“Euskadi en duelo. La central nuclear de Lemoniz como símbolo de la transición vasca”, ensayo 30/10/2012 La Fundación 2012 Fundazioa- Gobierno Vasco, Proyecto Editorial “Lemóniz”. Marta Sauca, *Comunicación*, Fundación 2012 Fundazioa, Tel.: 946 470 970 / 661 274 449, comunicacion@euskadi2012.org

LLURDÉS, J. C. (1994): «El turismo industrial y la estética de los paisajes en declive». *Estudios Turísticos*, 121, pp. 91-107.

MAGÁN PERALES, J. M. (2005): «El patrimonio industrial: el gran olvidado en la legislación española sobre bienes culturales». *Didáctica e interpretación del patrimonio industrial*, Gijón, INCUNA, pp. 107-116.

MAKUA, Amaia. "Revisión del Proceso de Valorización de los recursos base del turismo industrial". Universidad de Deusto. Revista de Ocio y Turismo /ROTUR, La Coruña 2011, Nº 4, pp 57-88 . ISSN: 1888-6884

Normes Subsidiàries Municipals de Lemoniz _ Lemoiz'ko Udal Ordezko Arauak, Memoria. Texto Refundido s/ Orden Foral 78/2.002 Febrero 2.002

PARDO ABAD, C. J. (2006): «Territorios de la industria, turismo industrial y desarrollo territorial». LACOSTA, A. (Coord.): *Turismo y cambio territorial: ¿eclosión, aceleración, desbordamiento?*, Zaragoza, Prensas Universitarias de Zaragoza, pp. 243-253.

PARDO ABAD, C. J. (2008): *Turismo y patrimonio industrial. Un análisis desde la perspectiva territorial*. Madrid, Editorial Síntesis, Colección 'Gestión Turística'.

PARDO Abad, Carlos J. (2010) "El patrimonio industrial en España: análisis turístico y significado territorial de algunos proyectos de recuperación" Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles N.º 53 - 2010, págs. 239-264 - I.S.S.N.: 0212-9426

PÉREZ, L. y PARRA, C. (2004): «Paisajes culturales: el parque patrimonial como instrumento de revalorización y revitalización del territorio». *Teoría*, 13, pp. 9-24.

PRATS, Llorenc (1997): *Antropología y Patrimonio*, Barcelona, Ariel.

PRATS, Llorenç y SANTANA, Agustín (2005) "Reflexiones libérrimas sobre patrimonio, turismo y sus confusas relaciones" in A.SANTANA y LI. PRATS (coords.) *El encuentro del turismo con el patrimonio cultural: concepciones teóricas y modelos de aplicación*, X Congreso de Antropología, Sevilla, FAAEE – ASANA, pp. 9-25.

OLARAN Sustatxa, (2010). " El Contubernio Nuclear, Lemoiz" Editorial. Arabera – Gasteiz - ISBN 978-84-95774-24-8

SAN JOSÉ, Amaia "Patrimonio Cultural Vasco" article a la revista digital <http://www.urdaibai.org> <http://www.urdaibai.org/eu/artikuluak/patrimonio.pdf>

SANTAMARINA CAMPOS, Beatriz (2005) "Una aproximación al patrimonio cultural", en: G.-M. HERNÁNDEZ et al. *La memoria construida. Patrimonio cultural y modernidad*, op. cit., pp. 21-51.

SEGALEN, Martine (2003) "Cuestiones de identidad y alteridad. La experiencia francesa del patrimonio" in J. A. GONZÁLEZ ALCANTUD (ed.) *Patrimonio y pluralidad. Nuevas direcciones en antropología patrimonial*, Granada, Diputación de Granada, pp. 41- 62.

UNESCO (2003): Convención para la salvaguardia del Patrimonio Cultural Inmaterial.

UNAMUNO, Miguel (1973 [1898]) “La Casa-Torre de los Zurbarán” in *De mi país*, Madrid, Espasa-Calpe, pp. 135-141.

URRESTARAZU Ruiz, Eugenio; GALDOS Urrutia, Rosario (2008) “Geografía del País Vasco” Editorial Nerea . ISBN 9788496431492

VARIS autors i imatges (2006) “Hi havia una vegada Txernòbil” és el llibre d'una exposició coproduïda entre el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) i Bancaja, amb el suport de la Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura , la Diputació de Barcelona , Xarxa de municipis i la col·laboració de “El País”. ISBN: 84-9803-120-6

PÀGINES WEB.

[Viaje a la central dormida de Lemóniz](http://www.elmundo.es/suplementos/magazine/2006/335/1140797449.html) (artículo del suplemento *Magazine* de *El Mundo*)
<http://www.elmundo.es/suplementos/magazine/2006/335/1140797449.html>

[LEMOIZ APURTU 1972 1987](http://www.lemoiz.com/) (web sobre el conflicto de la central nuclear de lemoiz, cronología e imágenes) <http://www.lemoiz.com/>

http://commons.wikimedia.org/wiki/Central_nuclear_de_Lem%C3%B3niz

http://es.wikipedia.org/wiki/Central_nuclear

[Lemóniz, la central fantasma](http://www.youtube.com/watch?v=yW_0AnoEySM) (Documental sobre la central nuclear de Lemóniz producido por ETB)
http://www.youtube.com/watch?v=yW_0AnoEySM

[30 años del asesinato de Gladys. Diario de Noticias. 7 de junio de 2009.](http://web.archive.org/web/20110831220438/http://www2.noticiasdenavarra.com/ediciones/2009/06/07/politica/espana-mundo/d07esp29.1618995.php)
<http://web.archive.org/web/20110831220438/http://www2.noticiasdenavarra.com/ediciones/2009/06/07/politica/espana-mundo/d07esp29.1618995.php>

<http://www.mediavida.com/foro/off-topic/visitando-lugares-central-nuclear-lemoniz-431578>

http://www.eldiario.es/norte/euskadi/tabu-Lemoiz_0_204030317.html (17/12/2013) - Al cumplirse ahora 30 años de su paralización oficial, la **central nuclear** nunca abierta sigue abandonada y con las dudas de quién la frenó.

http://www.youtube.com/watch?v=yW_0AnoEySM Lemoiz , La Central Fantasma (28/03/2011)

<http://www.eitb.com/es/noticias/sociedad/detalle/995239/imagenes-central-nuclear-lemoiz--imagenes-interior-lemoiz/> Reportatge de EITB sobre l'estat actual de la Central (29/11/2012)

<http://www.urdaibai.org/eu/artikuluak/patrimonio.pdf>

<http://www.todopatrimonio.com/legislacion-y-normativa>

http://es.wikipedia.org/wiki/Patrimonio_industrial

L'Asociación Vasca de Patrimonio Industrial y Obra Pública – Industri Ondare eta Herri Laneko Euskal Elkarte (AVPIOP-IOHLEE), <http://avpiop.com/es/patrimonio/>

<http://www.eitb.com/es/noticias/sociedad/detalle/995239/imagenes-central-nuclear-lemoiz--imagenes-interior-lemoiz/>

http://es.wikipedia.org/wiki/Central_nuclear_de_Lem%C3%B3niz

Energía nuclear en España , http://es.wikipedia.org/wiki/Energía_nuclear_en_España

Central nuclear de Lemóniz. http://commons.wikimedia.org/wiki/Central_nuclear_de_Lemóniz

http://noticias.juridicas.com/base_datos/CCAA/pv-l7-1990.t2.html#t2

<http://diagnosiscultural.wordpress.com/gestion-del-patrimonio-y-urbanismo/leyes-y-normativas-del-patrimonio/>

<http://www.cesvasco.es/LinkClick.aspx?link=dictamenes%2F2012%2FDICTAMEN+15+WEB+ Cast+MAQ UETADO.pdf&tabid=88&mid=574&language=es-ES>

<http://www.euskadi.net/bopv2/datos/1990/08/9002387a.pdf>

http://www.errenteria.net/es/ficheros/40_9794es.pdf

<http://diagnosiscultural.wordpress.com/gestion-del-patrimonio-y-urbanismo/leyes-y-normativas-del-patrimonio/>

Centrales nucleares inactivas en España

[http://es.wikipedia.org/wiki/Categoría:Centrales nucleares inactivas en España](http://es.wikipedia.org/wiki/Categoría:Centrales_nucleares_inactivas_en_España)

[http://es.wikipedia.org/wiki/Energ%C3%ADa nuclear en Espa%C3%B1a](http://es.wikipedia.org/wiki/Energ%C3%ADa_nuclear_en_Espa%C3%B1a)

<http://www.icrpc.cat/es/investigacion/procesos-de-patrimonializacion.html>

<http://www.eumed.net/rev/curydes/14/turismo-industrial-cataluna.html> Turisme Industrial

<http://www.revistaambienta.es/WebAmbienta/marm/Dinamicas/secciones/articulos/Alvarez.htm>

<http://www.profesorenlinea.cl/Economia/GlobalizIdentidadCultural.htm>

http://www.coamb.cat/userfiles/09_21_Master_IGPaisatge_0910.pdf

<http://riunet.upv.es/bitstream/handle/10251/13400/Tesina.pdf?sequence=1>

http://www.icrpc.cat/pdf/Memoria_ICRPC_2011.pdf

http://geografia.uab.es/paisatge/images/pdf/master_igpp_2013_14.pdf

http://cv.uoc.edu/~04_999_01_plans/Master%20Gestio%20Cultural/Guia%20de%20treball%20MGC.pdf

<http://www.mediavida.com/foro/off-topic/visitando-lugares-central-nuclear-lemoniz-431578>

<http://www.6000km.org/localizaciones/central-nuclear-de-lemoniz/> Central Nuclear Lemoiz

<http://www.blogseitb.com/rogeblasco/2011/07/11/juan-luis-olaran-la-historia-de-la-central-nuclear-de-lemoniz-por-primera-vez-narrada-en-un-libro/> Juan Luis Olanar _libre sobre Lemoiz

[Oligopoly: el juego de la energía, programa completo, Salvados 18 de noviembre de 2012, La Sexta](#)

[http://es.wikipedia.org/w/index.php?title=Moratoria nuclear&oldid=61843575](http://es.wikipedia.org/w/index.php?title=Moratoria_nuclear&oldid=61843575) Moratòria Nuclear

[http://es.wikipedia.org/wiki/Moratoria nuclear](http://es.wikipedia.org/wiki/Moratoria_nuclear) Moratòria Nuclear

<http://www.6000km.org/2011/02/14/el-abandono-planificado/> Abandono planificado

http://www.basurama.org/b06_distorsiones_urbanas_koolhaas.htm Distorsions urbanes

[http://es.wikipedia.org/wiki/Categor%C3%ADa:Centrales nucleares inactivas en Espa%C3%B1a](http://es.wikipedia.org/wiki/Categor%C3%ADa:Centrales_nucleares_inactivas_en_Espa%C3%B1a)
Centrales nucleares inactivas

Orden ITC/1652/2006, de 20 de abril, por la que se declara el cese definitivo de la explotación de la Central Nuclear José Cabrera ([BOE 128 de 30/05/2006 Sec 3 Pag 20400 a 20401](#)).

http://www.csn.es/index.php/es/?option=com_content&view=category&layout=blog&id=72&Itemid=157&lang=es Consejo de Seguridad Nuclear (CSN).

http://www.csn.es/index.php/es/?option=com_content&view=article&id=81:normativa-nacional-&catid=11:normativa&Itemid=113&lang=es Consejo de Seguridad Nuclear. Normativa

http://es.wikipedia.org/wiki/Central_nuclear_de_Santill%C3%A1n Central Nuclear de Santillan

http://es.wikipedia.org/wiki/Central_nuclear_de_Sayago Central Nuclear de Sayago

http://es.wikipedia.org/wiki/Central_nuclear_de_Valdecaballeros Central Nuclear de Valdecaballeros
Tertsch, Hermann (7 de enero de 2001). «Valdecaballeros, la nuclear del nunca jamás».

http://ipce.mcu.es/pdfs/PN_PATRIMONIO_INDUSTRIAL.pdf Pla Nacional de Patrimoni Industrial

<http://www.heliconweb.es/PatrimoniIndustrial.asp> Pla Nacionalde Patrimoni Industrial.

“El Tabú de Lemoiz” http://www.eldiario.es/norte/euskadi/tabu-Lemoiz_0_204030317.html ,Reportatge del diari eldiarionorte.es (17/12/2013)

[2012 Euskadi. Nota de prensa presentación “Lemóniz”](#) [DOC - 217 KB]

<http://www.kulturklik.euskadi.net/lang/es/2012-euskadik-lemoniz-argitalpen-proiektua-aurkeztu-du-2012-euskadi-presenta-el-proyecto-editorial-lemoniz/> **Projecte editorial Lemoniz**

<http://www.kulturklik.euskadi.net/wp-content/uploads/2012/10/Lemoniz.png>

<http://www.ogasun.eigv.euskadi.net/r51->

Catalogo/es/contenidos/informacion/k75a_puntos_venta/es_k75a/k75a_puntos_venta.html

Libre editat pel Govern Basc

16 ANNEX

ANNEX I.- INSTITUCIONS, ASSOCIACIONS I MUSEUS

Institucions nacionals i internacionals

TICCIH. Comité internacional para la conservación del patrimonio industrial
ICOM. Comité internacional de museos
ICOMOS, International council on monuments and sites
UNESCO . World heritage sites
DOCOMOMO. International comité documentation and conservation of building, sites and neighbourhoods of the moder movement
ICCROM
European Heritage Network. Red de patrimonio europeo
VCPD. Research Centre for Industrial Heritage
ICOHTEC. International Coommittee for the History of Technology
IPCE. Instituto del patrimonio cultural de España
IAPH. Instituto del patrimonio histórico andaluz
KOINETWORK. (g.e.ie.e.) European group of economic interest

Fundacions i altres institucions a Espanya

mNACTEC. Museu de la Ciència i Tècnica de Catalunya (Sistema de gestió territorial de 25 museos)
CICOP (centro internacional de conservació del patrimoni)
Fundación Docomomo Ibérico
ICOMOS España
Fundación Lenbur (Guipuzcoa. Pais vasco)
FUPIA (Fundación del Patrimonio industrial de Andalucía)
Fundación del patrimonio industrial de Sagunto, Comunidad Valenciana.
CIUDEN. Fundación Ciudad de la Energía. Ponferrada . Museo nacional de la Energía (León)
Fundación de los Ferrocarriles Españoles.
MAYASA .Fundación Almadén “Francisco Javier de Villegas”, Minas de Almadén y Arrayanes .
Fundación Riotinto (Huelva, Andalucía)
Fundación MUSI (Museo de la Siderurgia de Asturias)
FUNDATEC (Museo de la Minería de Asturias)
Fundación Sierra Minera, de Cartagena- La Unión (Murcia)
Fundación SIGLO. Junta de Castilla y León (Museo de la siderurgia y minería de Sabero)
Fundación Real Ingenio de Segovia
FHVL. Fundación Hullera Vasco Leonesa
Foro de Arquitectura industrial de Andalucía
Red española para el turismo industrial

Associacions europees

E- FAITH. Federació europea de associacions del patrimoni industrial y técnico
European Federation of Associations of Industrial and Technical Heritage
EHRI. European route of industrial Heritage
AIA. Association industrial archaeology (Reino Unido)
APPI (asociación portuguesa de patrimonio industrial)
AIPAI (asociación italiana de patrimonio y arqueología industrial)
SIWE –Fundación para el patrimonio científico e industrial Bélgica)
Heritage Railway Association
CILAC (Francia)
German Society for Industrial archaeology (Germany)

Associacions espanyoles

TICCIH- España (Comité internacional para la conservación del Patrimonio industrial)

AMCTAIC (Asociación de amigos del museo de la ciencia y técnica y de arqueología industrial de Cataluña)

INCUNA (Industria, Cultura, Naturaleza). Asociación de arqueología industrial “Máximo Fuertes Acevedo” (Asturias)

AVPIOP (Asociación vasca de patrimonio industrial y obra pública)

SEPDPGYM (Sociedad para la defensa del patrimonio geológico y minero)

HISPANIA NOSTRA

AVAI (Asociación valenciana de arqueología industrial)

Asociación Lámpara patrimonio industrial de Castilla y León

Buxa. Asociación gallega de patrimonio industrial

Asociación de las salinas de interior (Guadalajara)

Asociación Septem Nostra (Ceuta)

ANNEX II.- LES PRINCIPALS FONTS DE L'ENERGÍA.

Principals energies que fen servir amb les seves avantatges i inconvenients.

Gas Natural

El seu principal component és el metà. Es fa servir com sistema de calefacció, refrigeració i com combustible per vehicles. També com font d'energia elèctrica, juntament al vapor d'aigua, a les centrals de cicle combinat.

Avantatges: Rendiment és del 90%.

Inconvenients: Reserves limitades. Produeix gasos d'efecte hivernacle, però menys que altres fonts no renovables. Com combustible és car.

Carbó

Pot semblar un sistema obsolet, però encara representa una quarta part de la producció energètica mundial.

Avantatges: D'acord amb l'Agència Internacional de l'Energia, el seu ús pot contribuir a un ús sostenible dels recursos energètics amb la tecnologia actual, però molts mètodes són experimentals o són massa cars.

Inconvenients: És una font no renovable i contaminant, Impacte Paisajístic.

Hidràulica

Fa servir salts d'aigua per accionar turbines i produir electricitat. Es divideix en la gran hidràulica, que requereix la construcció d'embassaments, i la minihidràulica, que fa servir petites preses a les capçaleres dels rius.

Avantatges: És una font d'energia renovable i no contamina.

Inconvenients: Depèn de les pluges i de l'aigua disponible. La gran hidràulica fa malbé el medi ambient, Impacte Paisajístic.

Eòlica

Les pales dels molins recullen l'energia cinètica del vent i la fan servir per bombejar aigua o produir energia.

Avantatges: No contamina i és inesgotable.

Inconvenients: En zones abruptes, s'ha de fer servir màquines més petites que produeixen menys energia. Els vents han de ser superior a 30 km/h de mitjana, però les ràfages a més de 25 m/sg poden produir continues parades i reduir la producció.

Impacte Paisajístic

Nuclear

És l'energia alliberada per medi d'una reacció entre nuclis d'àtoms d'elements

radioactius. Pot ser per fissió (separació) i per fusió (la unió de nuclis). 1 kg d'urani genera la mateixa energia que 1.000 tones de carbó.

Avantatges: Alt rendiment i la no emissió de gasos d'efecte hivernacle.

Inconvenients: Els minerals usats en la fissió no són renovables. Genera residus radioactives (la fusió no, però requereix gran inversió) Impacte Paisajistic.

Solar termoelèctrica

Miralls col·lectors recullen la radiació solar amb la que escalfen un fluid (aigua o un oli nomenat HTF que pot arribar als 370° C.). Aquesta energia tèrmica pot generar electricitat.

Avantatges: no produeix gasos contaminants.

Inconvenients: Des de els anys 80 s'ha estancat els seu desenvolupament. En 2002, Espanya tenia 500.000 m² de col·lectors instal·lats, el 10% que Alemanya . Impacte Paisajistic.

Solar fotovoltaica

Panells fotovoltaicos transformen l'energia solar en electricitat. Espanya és un dels principals productors d'aquests dispositius, però només el 10% són instal·lat al país.

Avantatges: no contamina i amb una ampla distribució a Espanya es podria cobrir la demanda elèctrica.

Inconvenients: Només entre un 15% i un 20% es transforma en electricitat. El seu preu és elevat i depèn de la quantitat de llum solar. Impacte Paisajistic.

Xemeneia solar

És un gran col·lector que absorbeix l'escalfor produïda pel Sol. Al centre hi ha una xemeneia per on puja l'aire calent, que posa en marxa una turbina capaç de generar electricitat. S'està construint una a Austràlia.

Avantatges: Greenpeace diu que amb aquest sistema es podria cobrir 3 vegades les necessitats energètiques del país .

Inconvenients: Es necessiten uns 4,5 km² de terreny pla per instal·lar cada central. Impacte Paisajistic.

Marees

El moviment del mar es pot utilitzar com energia undimotriu (la força de les onades) o com mareomotriu (aprofita els desnivells d'aigua que creen les corrents marines). Totes dos fan servir l'aigua per accionar sistemes per generar electricitat.

Avantatges: És neta i inesgotables.

Inconvenients: Les centrals podrien causar un impacte negatiu sobre la flora i la fauna i en el paisatge. És cara.

Petroli

Format per una ampla varietat d'hidrocarburs, els seus derivat –com la benzina o el gas-oil – es fan servir com a combustible a la majoria de vehicles i en algunes centrals tèrmiques.

Avantatges: Encara és l'energia més comú i assequible pels cotxes, fins que es desenvolupen més els vehicles híbrids, elèctrics,....

Inconvenients: no es renovable i la fi de les reserves no sembla estar molt lluny. La seva combustió produeix gasos nocius i els seus residus són contaminants . Impacte Paisajistic.

Gradient tèrmic

Utilitza les diferències de temperatura entre el fons i la superfície del mar. A les zones

tropicals, aquestes diferències poden arribar fins els 20° C en 1.000 m; Es poden obtenir milers de milions de megavats d'elèctricitat.

Avantatges: renovable, no emet gasos contaminants.

Inconvenients: Rendiment és del 2% i el seu ús optim és en àrees tropicals.

Geotèrmica

Sota terra hi ha capes de roques a uns 180° C; aquesta escalfor que amb l'ús de fluids com l'aigua, aquesta energia es fa servir com a sistema de calefacció o per accionar, amb el vapor les turbines d'una central elèctrica. També hi ha aprofitaments més superficials per petites captacions

Avantatges: es renovable i produeix pocs residus. Ha evolucionat força.

Inconvenients: S'ha de perforar a diferents profunditats i en funció de la geologia varia els rendiment.

Biomasa

Moltes restes agrícoles, ramaders i forestals enmagatzemen energia en forma de carbono. Podrien substituir a la fusta i altres elements insostenibles, que suposen el 10% del consum mundial d'energia primària.

Avantatges: És neta i renovable, és poden crear productes com el pelex.

Inconvenients: Necessita instal·lacions de cremació i magatzems. Despeses de transport a les zones de consum allunyades de les zones de producció.

Hidrògen

Les piles de combustible, que generen electricitat amb hidrògen, són una alternativa als motors de combustió tradicional. Existeixen dissenys de vehicles que funcionen amb hidrògen.

Avantatges: no produeix gasos contaminants, només escalfor i vapor.

Inconvenients: és un gas molt inflamable i l'ús massiu podria alterar l'atmosfera per l'excès de vapor.